De poorterszoon van Hoorn

Margaretha Wijnanda Maclaine Pont

bron
Margaretha Wijnanda Maclaine Pont, *De poorterszoon van Hoorn*. H.D. Tjeenk Willink, Haarlem 1895

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/macl001poor01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

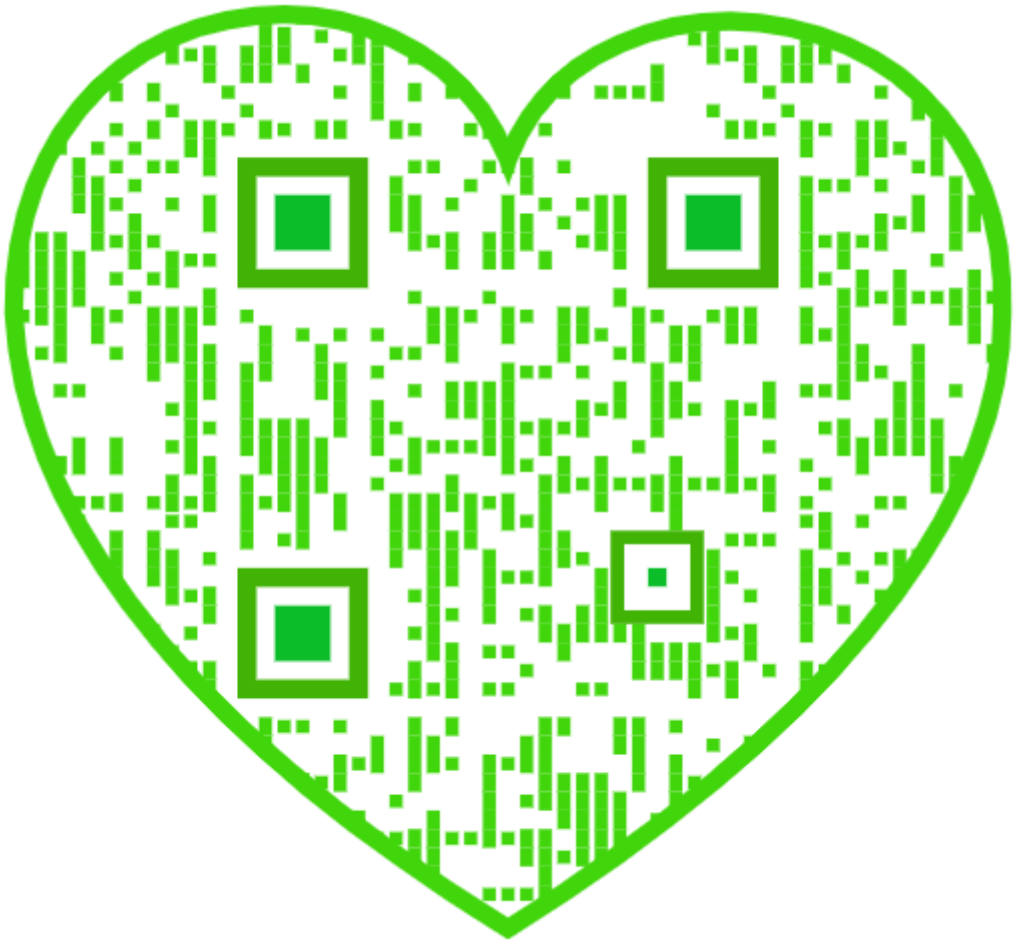

'.... ieder wachtte op het a

esproken teeken....’ (Blz. 204).

I

De Bloeimaand van het jaar onzes Heeren 1416 liep ten einde, de zomer deed zijn intocht met kleur en geuren, de heuvelen en de dalen van het romantische Henegouwen waren vol van vogelgeschal en gejuich, de aarde tooide zich als een bruid om het nieuwe leven te ontvangen, toen Willem de Zesde, graaf van Holland en Henegouwen, hertog van Beieren, zich binnen Bouchain nederlegde en streed tegen den dood. Want het was geen rustig afwachten van het einde, het was veeleer een bange worsteling tegen den onverbiddelijken vijand van het menschelijk geslacht, of het mogelijk ware hem nog af te wenden, of tot genade te bewegen. Nooit toch kon hij meer te onpas komen, dan voor dezen man, in de kracht van zijn leven, immers pas twee-en-vijftig jaren oud, vol van plannen, vol van hoop, vol van wenschen voor de toekomst.

Maar niet voor zich zelf, alleen vooral voor Jacoba, zijn dochter, zijn eenig kind. Voor haar had hij het onmogelijke willen doen. Vuur en water had hij willen verzoenen.

Hij had haar uitgehuwelijkt aan den Franschen koningszoon, en tegelijk haar het bondgenootschap willen bezorgen van Hendrik van Engeland, den erfvijand van het Fransche koningshuis. Hij had keizer Sigismund willen overhalen hare rechten te erkennen en tegelijk haar de vriendschap willen verzekeren van Bourgondië, Frankrijks machtigen leenman, die zijn heerschersgaven, zijn invloed en zijne schatten trachtte te gebruiken om in en buiten Frankrijk een rijk te stichten als een machtige mededinger van het Duitsche rijk en een schrikkelijke vijand op zijn grenzen. De bloedige veeten van Bourgondië, Frankrijk, Engeland en Duitschland had hij trachten te verzoenen, hij had een Europeeschen vrede willen stichten, alleen om zijn kind een vreedzame regeering te verzekeren. En in zijn eigen land, hoe had hij daar gestreden met rusteloozen geest, met onvermoeiden arm! De Cabeljauwen, de volkspartij die hem steunen moest met haar geld en de kracht van haar aantal, had hij doen zegevieren; de trotsche adel was vernietigd; de aanvoerder der Hoekschen, de machtigste van allen, Jan van Arkel zuchtte in boeien, zijn eenige zoon zwierf als balling in den vreemde. En zelfs het vrijheidlievende Friesland was onderworpen; stad na stad, stins na stins had hij ten onder gebracht.

Nog voor weinige maanden scheen het alsof zijn vurigste wenschen zouden vervuld worden en Jacoba zou heerschen, machtig, gevreesd en ontzien, over een land dat hij tot rust had gebracht. De vreeselijkste aller misdaden, die ooit aan het bedorven Fransche hof werd gepleegd, bracht haar geluk aan en wierp haar de koningskroon in den schoot.

Des konings oudste zoon stierf door vergif, dat, de kronieken wagen het uit te spreken, in zijne spijzen werd gedroppeld door zijne eigene moeder. Dus zou de tweede zoon koning worden, de vriendelijke zachtmoedige prins Jan, die geen vijanden kon hebben aan het Fransche hof, omdat Willem hem met zich had genomen van zijn negende jaar af, omdat Willem hem had opgevoed buiten de Fransche hofkabalen, hem gekoesterd en bemind had, en zijn jeugd gelukkig en zonnig gemaakt, zoodat hij de goedheid en ridderlijkheid van zijn aard ontwikkelen kon, en een trouw echtgenoot en krachtig beschermer worden voor Jacoba. Wel had hij het aan zijn schoonvader te danken, zoo er een roep van goedheid, van rechtvaardigheid en zachtmoedigheid van hem uitging. En door den dood, zijns broeders was hij thans dauphin, hij zou de kroon van Frankrijk dragen, hij zou het veel geplaagde Fransche volk hoeden met zijn staf! Hij zou door zijn huwelijk nieuwe bloeiende provincies hechten aan het verscheurde land: Holland, Henegouwen en Beieren zouden vergoeden, weldra terugwinnen wat Engeland had weggeroofd. Bourgondië, bevreesd voor die dubbele macht, zou in toom gehouden worden! Welk een toekomst voor Frankrijk zoo dit had mogen geschieden! Met den voortvarenden ijver die hem kenmerkte, snelde Willem naar Parijs met zijne kinderen, die hem nooit verlieten, om nieuwe schikkingen te maken voor den nieuwen toestand, die zijne stoutste verwachtingen overtrof. In Compiègne overviel hem een hevige tweestrijd. Wat moest hij doen? Zijne kinderen met zich voeren naar het Fransche hof, waar het verraad en de moord rondslopen, waar de dolk en het ver-

gif geen rang, geen teere jeugd ontzagen, waar de partijschappen woedden en de koningin haar man zoodanig haatte, dat zij hare eigen kinderen dooden kon? Of hen te Compiègne laten, wel omringd door trouwe dienaars, maar niet onder zijne oogen, niet onder zijn toezicht, wat nog nooit geschied was, sedert, hij den prins zijn zoon had genoemd. De strijd was moeielijk, maar de beslissing kon niet twijfelachtig zijn. Alles beter dan den jongen onbezorgden en niet achterdochtigen prins te voeren naar Parijs, waar zijn moeder hem haatte, waar de almachtige Bourgondische hertog belang had bij zijn dood, waar de Engelsche partij juichte bij iederen Franschen koningszoon die in de groeve werd nedergelaten. Neen, dan liever eene scheiding, zoo kort, nauwelijks een paar dagen. In Compiègne was hij immers onbereikbaar en in veiligheid?

Toen Willem na drie dagen terugsnelde was de misdaad gepleegd. Hij vond zijn schoonzoon stervende. De vreeselijke builen en zweren aan hals en hoofd, de oogen puilend uit hunne kassen, het misvormde gelaat getuigden wat het jonge, frissche, bloeiende leven had verwoest. De keuken van den jongen prins werd goed bewaakt, zijne spijzen gingen door vertrouwde handen. Maar toch vond de sluipmoord zijn weg. De fraai bewerkte helm door zijne moeder gezonden, kon door den dauphin niet geweigerd worden. Het fel venijn waarmede de binnenrand was bestreken, drong door de huid in het bloed. Geen redding was mogelijk, weldra stond Willem bij zijn akelig misvormd lijk. Weldra was Jacoba weduwe.

In Compiègne werd de prins begraven, en Willem haastte zich naar Henegouwen terug, want de vreese-

lijke smart, zoo snel en onverwacht, greep hem aan met felle hand en tastte hem in het hart, in het leven zelf. Een kwaadaardige ziekte wierp hem neer; oude wonden, lang geheeld, sprongen open en zijn levenskracht vloeide weg. En tegelijk zag hij met vlijmende smart, hoe alles wat hij in zijn leven gedaan had, hoe al zijn hopen, al zijn worstelen, zou vervliegen als rook en stof. De vorsten van Europa zagen het, dat Jacoba van Beieren 16 jaar en weduwe was; zij begrepen het, dat zij weldra weeze zijn zou. Engeland en Bourgondië keerden zich van haar af en wierpen zich als roofvogels op den buit, dien het ongelukkige Frankrijk hun aanbood.

De keizer van Duitschland wilde haar niet als erfgename van haar vader erkennen. En in hare erflanden zelf verhief zich de vijand van haar huis: Willem van Arkel keerde terug naar zijn stamslot en ook Friesland stond op en vocht zich vrij, de eene stad na de andere verjoeg de vreemdelingen.

Toen was het, dat Willem VI op zijn ziekbed rondwoelde in het gevoel van ellende en onmacht; toen was het dat hij als een drenkeling den stroohalm greep, die hem redding moest geven. In zijn moeitevol leven was steeds een man hem tegemoet getreden als zijn vijand, als zijn oproerige onderdaan, maar stoutmoedig, maar onversaagd, maar ridderlijk als hij zelf. Het was Willem van Arkel. Hij alleen kon Jacoba's echtgenoot zijn, haar oproerigen geest temmen, en ook hare tallooze vijanden in bedwang houden.

Het was een oogenblik van bittere zelfvernedering toen Willem van Beieren de hand zijner dochter aanbood aan zijn oproerigen vazal, en wel moeten zielsverdriet en ziekte dien man harde slagen hebben toegebracht,

dat hij tot zoo iets komen kon. Maar Arkel weigerde. De trotsche ridder kon de hand niet aannemen, die zijn huis vernederd had. Hij weigerde de hand der vorstin, die twee gravenkronen, die eene hertogskroon droeg en koos, wat na die weigering niet uitblijven kon, den ondergang van zijn huis en zijn eigen vroegen dood, maar met ongebogen hart en ongeschonden riddereer.

Zoo werd dan Willem van Beieren het bitterste riet gespaard, en bij die brandende beleediging kwam de pijn der onzekerheid. Wat kon hij nog doen in de korte uren die hem restten? Daar was zijne dochter, weduwe en onbeschermd, daar lag hij machteloos in het martelende gevoel dat zijn levenskrachten snel wegvloden. En toen, in de koortsige overspanning van zijn afgetobd brein, besloot hij tot het ergste: tot het huwelijk van zijn dochter met dien zwakken verwijfden, onedelen, lafhartigen man, maar die de Brabantsche hertogskroon droeg. Ach, had hij toen den tijd, de rust en de gezondheid gehad, zoo noodig voor zulk een gewichtige beslissing, het noodlottige huwelijk ware nooit tot stand gekomen! Jan van Brabant, een kind, nauw vijftien jaren, maar reeds bedorven, reeds de speelbal zijner driften, trouweloos van aard en zwak van lichaam, Jan van Brabant de echtgenoot der fiere, hartstochtelijke, moedige Jacoba! Maar dit was het eenige wat nog beproefd kon worden, meende de kranke, en in allerijl werden de boden gezonden, in allerijl kwamen zij terug met het bericht dat de hertog de hand der gravin, neen, dat hij hare erflanden aannam. En toen volgde voor den stervende, na den bangen twijfel of zijn verzoek wel aangenomen zou worden, de nog grootere marteling of het

geen verkeerde stap zou blijken te zijn, dien hij gewaagd had in overijling en doodsangst.

En daarna, als om haar nog een laatsten steun te geven, dat overhaaste bijeenroepen van edelen en steden, die geloften afgevergd en even gereedelijk gegeven als licht geteld: dat zij Jacoba huldigen, beschermen en trouw blijven zouden. O, welk een marteling was dat alles in die laatste dagen!

Het was in de verwarring van de kleine stad Bouchain, waar onverwachts een groote hofhouding zich binnendrong, een hofhouding waarvan het snel denkend en snel handelend hoofd ter neder lag geveld, - het was in de verwarring van een plotseling sterfbed, en de voorbereidselen tot een even plotselinge verloving, dat de kranke een geruimen tijd alleen werd gelaten.

De koorts verhitte zijne hersenen en pijnde ze af, zijne bekommernissen woelden hem door het hoofd, het was alsof hij al de daden van zijn leven nogmaals in zijn geest moest overleggen en overdoen, of de tallooze gestalten, die hij gedurende al die woelige, veel bewogen jaren had gezien, zich nog eenmaal verdrongen voor zijn oog, en het verwonderde hem daarom nauwelijks, toen hij een gedaante zag binnen treden, mager tot uittering toe, een man die voor meer dan dertien jaren zijn dienst had verlaten en dien hij sedert dien tijd weinig meer zag. Toch, zoodra zijn oog gleed langs de gestalte geheel in witte wol en wit linnen gehuld, slechts de schouders even bedekt door den korten zwart wollen mantel en kap, herkende hij terstond Hendrik Mande, den reddiet[1]

1 Hendrik Mande is nooit tot den geestelijken stand bevorderd maar verkeerde slechts in de reguliere kanunniken-orde als reddiet. Dr. J.G.R. Acquoy. Het klooster van Windesheim en zijn invloed, I bl. 264.

van het beroemde Windesheimer klooster, en in gelukkiger dagen zijn geheimschrijver.

‘Hendrik,’ sprak de graaf met een glimlach vol blijdschap, hem de zwakke hand reikende. Haastig trad de monnik nader, zijn oogen stonden vol tranen, maar zijn stem vond geen klank.

‘O,’ kreunde de graaf, zijn pijnigenden gedachtengang volgende. ‘Kondt gij mij nog eens raad geven zooals vroeger! Alles kwelt, alles martelt mij. Ik had moeten doen wat ik naliet, ik had moeten nalaten wat ik deed. Mijn hulp had ik moeten zoeken bij mijn eigen steden

en mijn trouwe edelen en niet bij machtige bondgenooten in den vreemde. En dat huwelijk met den Brabander, het is niet goed.... Ook gij moest het afkeuren.'

'Ik heb u mijn gevoelen geschreven, edele heer,' antwoordde de monnik op zachten toon.

'Ja, omdat de Kerk zulk een huwelijk verbiedt, omdat zij elkaar te na bestaan in den bloede. Maar voor het overige.....'

'Voor het overige is Jan van Brabant een al te flauwhartig echtgenoot voor uwe fiere dochter.'

'Hij is nog jong, hij kan veranderen,' meende de graaf, maar alsof hij zelf niet geloofde aan de waarheid van zijn troostgrond, kermde hij opnieuw: 'Ach, waartoe heb ik gewerkt en geleefd? Engeland en Frankrijk verlaten en verraden mij, Bourgondië zoekt zijn eigen voordeel, niets van wat ik heb trachten te binden, is mij trouw. Friesland, dat mij stroomen bloed kostte, heeft zich vrij gevochten. Ook Staveren, zelfs Staveren ging verloren. Arkel heb ik vernederd en vernietigd, had ik hem mij niet liever tot bondgenoot moeten maken?'

'Heer!' zoo viel de monnik in, 'martel u zelf niet op zulk een vreeselijke wijze. Gelooft gij dan, dat gij alleen dit alles deedt? Geschiedde het niet onder het hoog bevel van God?'

'Hoe dikwijls laat God het kwade toe,' kreunde de zieke.

'Pijn u niet zoo af!' smeekte de monnik weer. 'Wat geschied is, kan niet ongedaan gemaakt worden. Denk aan u zelf, aan de rust van uw ziel.'

'Jacoba's rust is de mijne.' En toen weer. 'Zeg mij Hendrik, ook gij waart tegen dat huwelijk?' En toen het antwoord uitbleef, omdat het den zielestrijd niet mocht

verzwaren: ‘Wat laat ik haar na, zoodra ik het hoofd nederleg? Niets dan ellende en verwarring. Ach, waartoe heb ik geleefd?’

‘Heer!’ antwoordde de monnik met vaster stem, ‘kan ooit eenig mensch, die deze aarde verlaat, de grootste of de geringste, iets anders vragen? Wat is eens menschen leven? Het vergaat als een bloem op het veld, als het gras dat heden bloeit en morgen in den oven geworpen wordt. Maar als gij vraagt, wat gij deedt boven anderen, o mijn meester, mijn weldoener, vraag dan niet naar groote veroveringen, naar machtige verbonden die gij hebt gesloten. Denk dan niet aan de trouw van stoutmoedige ridders of machtige steden, die gij meent gekocht te hebben, want wat is de trouw van den groote? Maar vraag naar den geringe, dien gij opgeheven, den zwakke dien gij beschermd, den verdrukte dien gij bevrijd hebt. Hoe waart gij de vader van de poorters, de boeren, de onvrijen! En ik zelf? Wat was Hendrik Mande voordat uw oog op hem viel? Een zwakke knaap, door ieder veracht om zijn armoede en de zwakte van zijn lichaam. Maar gij hebt mij welgedaan, gij hebt mij liefgehad! O neen! leg mij thans het zwijgen niet op! Laat het mij zeggen, nog eenmaal... voor het laatst wellicht.’

Weder schokte een zenuwachtig snikken het zwakke lichaam en belette den monnik voort te gaan, totdat de stroom van vurige liefde zich in woorden een uitweg wilde banen, en losbrak door de verpletterende droefheid heen. ‘Als een groote schat van dankbaarheid gloeien uwe weldaden in mijne ziel. Zij doen mij opspringen van vreugde in mijne eenzame cel. Zij leiden mijn gedachten af van het gebed. Want wat was ik zonder u? Ik

werd bespot en veracht, want ruwe kracht, frissche moed, sterke spieren, dat is het wat waarde heeft in deze onrustige dagen. O, hoe vurig heb ik ze begeerd, hoe er om gebeden! Een verstand, dat niet nadenkt maar handelt; een hart dat niet bonst en gloeit en klopt en trekt aan iedere vezel en spier; een hoofd dat kan rusten, slapen en vergeten. Maar ik bleef zwak en mijn doelloos leven brandde mij op de ziel, elken dag, iederen nacht. Toen zijt gij gekomen, gij hebt mij tot u opgeheven, door u kreeg ik het leven lief. Dagelijks hebt gij mij overstroomd met uwe groote weldaden en nooit, nooit, hebt gij ze mij verweten. De beker, dien gij inschonkt, altijd vol, altijd overvloeiende, was zonder bitterheid. O, mijn jonker, mijn jonker, hoe zal ik u danken!'

En terwijl hij hem nog eenmaal noemde met dien ouden dierbaren naam[1] waaronder hij hem zoo lang had gediend en liefgehad, was Hendrik Mande op de knieën neergezonken. Bevend van ontroering drukte hij de breede, gebruinde, thans ach! zoo machteloos neêrhangende hand van den graaf aan zijne lippen en bedekte die met kussen en tranen.

De trekken van den kranke werden rustiger. Een oogenblik goot het bewustzijn van deze groote liefde balsem in de wonden zijner ziel. 'Zoo gij mij al voor iets te danken hebt,' sprak hij, 'hebt gij het mij dubbel vergolden door uwe toewijding, uwe trouw!'

'Dat was het juist wat uwe weldaden zoo groot maakte, dat gij ze mij niet toewierpt als een aalmoes, maar dat

1 In de staatsstukken van dien tijd wordt Willem VI meest Jonker van Oostervant genoemd, zijn titel vóór zijn verheffing tot graaf, een naam dien het volk liefhad.

zij een staf in mijne hand werden, waarop ik steunen kon. Gij hebt mij geleerd onafhankelijk te zijn, ook van u zelf. Ik dank het aan u, dat ik werken kan en dat mijn leven niet nutteloos is. Dat is wel de grootste uwer weldaden. Laat het u tot troost zijn, nu de Heer u roept om de aarde te verlaten, dat gij het kleine, het verachte, het onaanzienlijke hebt gezien en tot u opgeheven.'

Thans kwam er op het gelaat van den graaf een zweem van de oude opgewektheid terug, die hem vaak geholpen had zijne vele en groote rampen te dragen. 'Waarlijk, Hendrik,' sprak hij, 'gij zijt een slecht biechtvader. Gij moest mij mijne zonden voor oogen houden en gij spreekt tot mij, alsof ik een heilige was.'

'Ik kan uw biechtvader niet zijn, heer graaf. Natuurlijk zijt gij schuldig voor God, even als wij allen. Maar ik kan uwe zonden niet zien, gij hebt mij al te zeer welgedaan.'

'Ach,' zuchtte Willem, 'gij hadt mij nooit moeten verlaten. Gij zijt heengegaan toen ik u het meest behoefde.'

De monnik stond op en zette zich naast het krankbed neer.

'Ik kon niet anders,' gaf hij ten antwoord. 'Toen gij na dien vreeselijken moord[1] als een balling het land moest verlaten, kon ik rustig bij u blijven met u en uwe vrienden. Ik wist dat gij vertrouwen kondt op de weinigen die met u waren. Niemand volgde u toen uit zucht naar voordeel of eigenbelang. Maar toen gij uw vader moest opvolgen, werd alles anders. Gij kreegt vele vrienden, ik wantrouwde de meesten. De een volgde u om een stuk land, de tweede om een titel, de derde om

1 Op Aleide van Poelgeest Sept. 1390.

geld of voorrechten. Ik las de eigenbaat in hunne oogen, ik waarschuwde u, gij luisterdet niet en gij hadt recht. Mijn achterdocht verlamde uw arm. Daarom was het beter, dat ik ging.'

'Daar was nog een andere reden,' viel de graaf hem in het woord. 'De weelde aan mijn hof...'

'Welnu, ik beken het, zooals ik het al zoo vaak beleden heb. De verzoeking was ook mij vaak te sterk. Wat ik in anderen afkeurde, werd mijzelf tot zonde. Leid ons niet in bekoring, zoo leerde de Heiland ons bidden. En wie zich niet sterk genoeg voelt den Booze te weerstaan, die vliede zelf. Meer dan eens in die dagen zag ik den Heiland voor mij staan, mij wijzende op zijne vijf bloedende wonden en mij toeroepende: "Zie, dat heb ik geleden voor u!" en dan klonk het met ernstige waarschuwing: "Bekeer u, en stel het niet langer uit!"[1] Toen ben ik gevlucht. Windesheim heeft zich voor mij geopend, daar vind ik rust, kalmte, geluk.'

Aandachtig had de graaf geluisterd. 'Bekeer u en stel het niet langer uit,' zoo herhaalde hij, alsof de eisch ook tot hem kwam, maar de zorgen van het leven verhieven zich weer in zijn hart, en maakten het hem onmogelijk, aan het heil zijner ziel te denken. Met moeite hief hij zich half overeind.

'Ik weet, dat gij mij liefhebt, Hendrik,' sprak hij met aandrang, 'en daarom, en niet om eenigen dienst, dien ik u bewees en dien gij te hoog schat, vraag ik uwe hulp. Zoo gij mij rust wilt geven in deze bange ure, blijf dan mijn dochter trouw.'

1 Acquoy, Het klooster van Windesheim, I 263.

‘Ik zal weinig voor haar kunnen zijn,’ zuchtte de monnik, ‘zij was mij nooit zeer welgezind.’

‘Gij waart haar te ernstig, te streng. Maar zij was een kind, misschien kunnen hare bittere rampen ook haar bezadigdheid leeren. Wellicht zal zij uw bijstand nooit behoeven; maar zoo het noodig is, Hendrik, bedenk dan dat zij mijn dochter is. Herinner u hoe ik haar heb willen beschermen. Maar ach! ik kon niet.’

De monnik boog het hoofd, maar weer drong de zwakker wordende stem: ‘Beloof mij uwe trouw voor haar! Beloof mij dat gij haar dienen zult!’ En toen, na eenige aarzeling klonk, plechtiger dan weinige dagen geleden de eed van de gedagvaarde edelen en steden in de hooge zaal van het grafelijk slot, thans in die eenvoudige ziekekamer zijne gelofte, dat hij Jacoba zou huldigen en eeren als zijne vorstin en liefhebben en beschermen als het kind van zijnen weldoener. Zijne woorden gaven graaf Willem rust, maar ook kreeg het gevoel van lichaamszwakte weer de overhand. Doodsbleek van overspanning legde hij het hoofd neder en Hendrik Mande trok zich zachtkens terug om de onrustige, koortsachtige sluimering niet te storen.

Het was hun laatst vertrouwelijk samenzijn. De krachten van den graaf vloeiden weg en zijne weinige heldere oogenblikken moest hij aan anderen geven. En toen hij eindelijk den adem uitblies, ach, toen scheen het alsof ieder te veel in eigen bezigheden verdiept was om er veel voor te gevoelen. Daar waren de zorgen voor de teraardebestelling, daar waren de vreemde gezanten die ontvangen moesten worden, daar was de dochter, gretig de hand uitstrekkend naar haar erfgoed en slechts daarom

toestemmend in het ongewenschte huwelijk. Want immers wist zij het maar al te goed, dat zij, als vrouw alleen blijvende, slechts den steun zou krijgen van de edelen, die hare zwakheid wilden gebruiken om hun verloren heerschappij terug te erlangen, maar dat de steden een vorst verlangden, een man, wiens krachtige arm de privilegiën kon beschermen, door zooveel opoffering, door zooveel bloedigen strijd vaak, verworven.

Hendrik Mande zag dit alles, maar zooals iemand het ziet die buiten de wereld leeft en wien hare woelingen dus niet meer kunnen baten of treffen. En toch bleef hij toeven, want al kon de stroom, dien de staatkunde op dat oogenblik volgde, hem geen belang inboezemen, het verleden trok hem aan met onweerstaanbare macht. Immers voordat hij de ijdelheid van alle wereldsche zaken inzag, had hij toch ook met al de geestkracht zijner ziel het leven in de wereld mede geleefd? Hij had vertrouwen gehad in de onbaatzuchtigheid van enkelen, geloofd in de liefde van velen, gebouwd ook op zijn eigen kracht om staande te blijven bij dreigend zoowel als lokkend kwaad. Voorbij waren die droomen, verdwenen door bittere ervaring. Hij wenschte ze niet terug en toch - de herinnering er aan bracht hem weder iets van de onschuld zijner jeugd, zooals een vruchtboom in de zoele najaarsdagen zich met lentebloesems tooit, al weet hij dat die nooit tot vruchten zullen rijpen, dat de ijzige winterstormen gereed zijn om ze te doen verschrompelen en verflensen, toch zich verblijdende in dien tooi. Het leven was daar weer met al zijn woeling en verwarring, zijn snel afwisselend handelen, dat toch rust en veerkracht hergaf aan zijn brein, door denken, peinzen en kwellend zelfonderzoek

afgemat. Geen oogenblik berouwde het hem, dat hij die wereld had verlaten; evenwel scheen hem de terugkeer in de eentonigheid van het klooster op dat oogenblik een ondragelijk lijden te zullen zijn.

Hij schreef dus aan zijn prior, Johan Vos van Heusden, een man die meer medelijden kon hebben met anderen, naarmate hij zich zelf strenger eischen stelde. Deze schonk hem gereedelijk het verlof, dat hij om zijner zwakheid wille vroeg.

De dagen volgden elkander snel op. Met haast, want het leven was daar met zijne eischen, werden de plechtigheden bij den doode verricht, werd het vorstenlijk naar Valenciennes gevoerd, waar graaf Willem VI in den ouden grafkelder verzameld werd tot zijne vaderen.[1]

Maar niet door boden en herauten werd zijn dood het eerst in zijne erflanden bekend. In den zelfden nacht, zoo verhalen oude kronieken, dat de graaf in Bouchain den adem uitblies, zagen vier rijke poorterszonen uit Gorcum op het kerkhof een vurige gedaante over de graven gaan, die de handen wrong en luid kermde en klaagde over de ellende die hij over het land had gebracht, en over de nog grooter rampen die zijn dood na zich zoude sleepen. Het was de geest van den graaf, aldus in den nacht van zijn dood gedwongen te gaan naar het Gorcummer kerkhof, waar zoo vele burgers sliepen, in de Arkelsche oorlogen door zijne hand geveld. Doodelijk verschrikt kwamen de vier jonge mannen in Gorcum terug en verhaalden sidderend van het akelig spookgezicht. Eerst den volgenden

1 Wagenaar, Vaderlandsche Historie, XI boek, bl. 411. Volgens anderen is hij in den Haag begraven.

dag bracht ridder Jan van Beest de tijding van des graven dood.[1]

Hendrik Mande echter spoedde zich naar het noorden, naar Hoorn de bloeiende hoofdstad van Westfriesland, om daar rust te vinden voor zijn geschokt gemoed. Daar toch leefde de eenige die hem nog aan de aarde bond, Lambert Cruyf, de boezemvriend van zijn jeugd, de

weduwnaar zijner zuster, met zijn jongen zoon, het eenige kind door deze nagelaten. Zijn zwager, een aanzienlijk brouwer, was er geëerd en geacht en meer dan eens herkozen als burgemeester zijner stad. In zijne ruime steenen huizinge vond Hendrik Mande rust, maar bij zijn vertrek liet hij er onrust achter, zonder het te willen evenwel.

1 F. von Löher: Jacoba von Baiern. Band I bl. 284.

Want als een kring van mannen en vrouwen zich om hem heen verdrong, om van hem de sombere tijding te vernemen, die hij bracht van den dood des graven, van zijn plechtige uitvaart, van de verlatenheid zijner verweesde dochter; als hij de vurige woorden sprak van de dankbaarheid die zijn ziel verbond aan zijn edelen weldoener, dan bemerkte hij niet, hoe zijn zusterszoon, de twaalfjarige Jan Lambertz Cruyf, aan zijne lippen hing en hoe zijne woorden hem als een bedwelmende drank de hersenen verhitten. En evenmin wist hij het, of kon hij het weten, dat de knaap in de eenzaamheid bittere tranen vergoot en vurig wenschte een man te zijn om de jeugdige landsvrouw te kunnen beschermen. Toch legde deze reeds toen in zijn hart de vaste gelofte af, dat hij, ouder geworden, haar ridder zou wezen, haar trouwe paladijn,

dat zijn arm haar beschermen zou en hare vijanden doen vallen of vluchten. Inderdaad, de monnik kon niet vermoeden, watzijne woorden hadden uitgewerkt, maar toch kreeg de knaap om zijn levendigheid, zijn geestdrift en zijn schoonheid een plaats in zijn hart. Toen eindelijk het uur van scheiden kwam, kostte het hem moeite zich los te rukken uit de tengere armen die hem vast omstrengeld hielden.

‘Laat hem met mij gaan,’ zoo welde het een oogenblik op in zijn hart, ‘de jongen heeft bijzondere gaven, maar die hem gevaarlijk kunnen worden. Geef hem mij, geef hem den Heer.’ De burgemeester echter schrikte terug.

‘Mijn eenige zoon een monnik!’ riep hij uit. En in zijn hart overlegde hij: Wie zou dan het huis erven, en de zaak voortzetten, die onder mijn bestuur zoo schoon en zoo bloeiend geworden is!

‘Samuel was ook een eenig kind,’ sprak Hendrik Mande.

‘Ja, maar in Jan steekt geen profeet!’ en onwillekeurig vatte de vader de hand van zijn zoon en trok hem naar zich toe. Hij keek hem een oogenblik in het schoone bezielde gelaat en voegde er toen zuchtend bij: ‘Och, of er een brouwer in stak!’

II

Na den dood van Willem VI was het, alsof de geest van den ‘dollen hertog’[1] die den onzaligen burgertwist van Hoeksch en Cabeljauwsch had ontstoken, weder vaardig werd over het land. De Hoekschen wapenden zich. Brederode, Wassenaer, Sevenbergen en Haemstede verbonden zich met Culemborg, Vianen, Gaesbeek en Montfoort. Maar ook de Cabeljauwen waren op hun hoede. De jonker van Arkel zond heimelijk brieven naar alle Hollandsche steden, men zou hem toch helpen zijn verloren erfgoed te herwinnen. Weldra woedde de krijg op nieuw in Gorcums straten en weldra werden burcht en stad verwoest en viel de laatste Arkel als een slachtoffer van zijn trots en zijn eergevoel.

Toen sloeg de krijg over naar Dordrecht, dat door Jacoba zelf, aan het hoofd harer Hoekschen, moedig besprongen, pal bleef staan en weldra de dappere landsgravin evenals haar laffen Brabantschen gemaal op de vlucht dreef.

Jan van Beieren, Willems eigen broeder, werd door de dolheid aangetast. Hij verliet zijn bisdom Luik, waar hij als Jan zonder Genade maanden lang geplunderd en gemoord had, en sloot een huwelijk als een wereldlijk vorst, om

1 Willem V, die dertig jaar lang krankzinnig was.

zijn broeders dochter uit haar erfland te verdrijven. Met hem verbond zich Filips van Bourgondië, en als roofvogels vielen beiden aan op het rijke land. 's Gravesande werd verwoest, Rotterdam aangevallen. Gouda en Zieriksee te vergeefs besprongen. In alle plaatsen des lands woedde de krijg; Leiden ging verloren voor de landsvrouw, en het burchtgraafschap voor de Wassenaers die het eeuwen bezaten. Gouda bleef behouden, ten koste van veel bloed. Gansch Kennemerland werd verscheurd door twist, overal zag men de ridderlijke sloten in puin en de rookkolommen opgaan uit de rieten daken der hoeven. Medemblik werd veroverd na een hardnekkige worsteling, Marken geplunderd door naijverige Kamper roofbenden. Maar onder dat alles bleef Westfriesland rustig, onzeker bij welke partij het zich zou aansluiten, geen haast makend met de beslissing, en slechts bezorgd voor den bloei van zijn handel, het behoud van zijn voorrechten. Want Hoorn, de hoofdstad van het gewest, lag daar nog, zonder wallen of poorten, open voor den aanrukkenden vijand, open ook voor den landman, die er zijn zuivel, zijne vruchten, zijn groenten en voor den zeevaarder, die er de waren der overzeesche markten opstapelde.

Hoorn lag daar als een stad des vredes te midden van den krijg. Slechts éénmaal in de zeven jaren die volgden op Graaf Willems dood, trok er een bende krijgers uit de stad. Het was om Marken ter hulp te snellen en de Kampenaars te doen aftrekken met bebloede koppen en met achterlating van hun buit. Maar voor het overige was er vrede en rust en de handel bloeide, de rijkdom nam toe. De stad lag daar als een gouden hoorn van overvloed, bespoeld door de kabbelende golven der Zuiderzee.

Gedurende die jaren groeide de jonge Cruyf op, naar hij meende omringd door onbeduidendheid, want hij wist het niet, hoe duur de Westfriezen hun onafhankelijke rust gekocht hadden, hij begreep niets van de opofferingen welke dien vrede voor hen zoo dierbaar maakten. In zijn oog was het alsof de menschen rondom hem leefden voor het kleine, het nietswaardige, terwijl men overal elders goed en bloed overhad voor eene groote zaak.

Hoorn trok zich terug uit alles en zorgde alleen dat de grazige weiden vol vette koeien, de markten vol visch waren, dat zich de pakhuizen vulden met hout, graan en andere koopwaren. Hij bezocht de markten geregeld, niet, zooals zijn vader wenschte, om zijne zaken te behartigen, maar slechts om van de vreemde kooplieden te vernemen, wat er in den lande omging. En zoo hoorde hij wat men wist van Jacoba's rampzalig huwelijk. Door haar echtgenoot, den flauwhartigen Jan van Brabant ellendig aan haar lot overgelaten, moest zij zelve de wapens opnemen, zelve strijden voor het behoud van haar erfland, werd zij gedwongen bloed te vergieten, vergoot zij in de hitte van den krijg welhaast onnoodig bloed. Altijd ongelukkig, weldra schuldig, zwierf de gravin als een balling buiten hare staten, of werd er als een vreemde nauwelijks geduld. Door het gansche land klonk het beroemde beleg van Dordrecht, waar al de geestkracht van Jacoba, al de moed van hare Hollanders niets vermochten te herwinnen van wat Jan en zijn lafhartige Brabanders prijs gaven; waar een nederlaag, die zij niet verkroppen kon, haar deel was, omdat hij zijne schande met zulk een laffe onverschilligheid

droeg. De landsvrouw verjaagd, vervolgd, beroofd van hare bezittingen, de landsvrouw tevergeefs om hulp vragend, en Hoorn bloeiend, machtig, rustig zijn rijkdom vermeerderend, ziedaar wat menig jongeling het bloed van schaamte naar de wangen dreef, wat ook het fiere hart van Jan Lambertz Cruyf niet verdragen kon. Hoorn, dat met de andere edelen en steden aan den ouden graaf, aan Jacoba trouw beloofd had, liet haar, nu de nood drong, aan haar lot over en zocht slechts eigen voordeel, eigen bloei.

‘De eed ligt daar, die tegen ons getuigt,’ zoo riep de onstuimige knaap zijn vader toe. ‘Wat hebben de Beiersche graven niet voor ons gedaan! Albrecht heeft ons gebied vergroot, Willem schonk ons het eene privilege na het andere. Zijne dochter heeft onzen arm noodig. En wat doen wij voor haar?’

‘Zoo onze privilegiën ons lief zijn,’ antwoordde de praktische oude, ‘dan moeten wij bidden dat hare regeering nooit bevestigd worde! Zij heeft den arm van den adel noodig en niet, zooals haar vader, het geld van de steden. Zij behoeft ons niet en zal ons dus ook niet ontzien. Wij zouden gelukkiger zijn met een graaf, die onzen handel beschermde omdat hij ons goud noodig heeft, hij zij dan Brabander, Beier of Bourgondiër.’

‘Maar de eed!’ riep zijn zoon weer; ‘kan er op eedbreuk en ontrouw zegen rusten? O, was ik maar van edelen bloede, dan was het mijn plicht voor haar te strijden. Dan moest ik de gelofte afleggen, weduwen en weezen te beschermen, en te helpen die in ellende en verdrukking is.’

‘Ik dank God en alle Heiligen dat gij niets zijt dan

een poorterszoon,' viel zijn vader hem haastig in het woord. 'Geloof mij, laat de groote heeren en vrouwen hun strijd onder elkander uitmaken. Het is met hen kwaad kersen eten, zij nemen zelf de vrucht en werpen met de steenen. Wij ook, wij hebben onzen strijd en hoe het ook ga, onze overwinning zal beter zijn dan de hunne. Kom, ga met mij het nieuwe werk bezien. De frissche zeelucht zal al die verwarring uit uw hoofd waaien.'

Daar was toch, zoo dacht de oude man, niets beter geschikt verkeerde plannen uit iemands hersenen te verdrijven dan het zien van den toenemenden bloei van zijn dierbaar Hoorn. Lambert Cruyf was Hoornsman in zijn hart, en bovendien was hij Hoorns burgemeester!

Zijn huis was een hecht en sterk gebouw, 'sijnde', zooals de kroniek zegt, 'van seer groote, ouderwetse gebakken steenen, hebbende voor aen den gevel een steenen lantaren, daer men bij nacht licht in stelde, opdat de schuiten en schepen, die bij donker aenkwamen, daernae haer koers mochten richten'[1]. Waarschijnlijk was het dus een van de drie eerste huizen der stad, door de drie Hamburger broeders, 'brouwers van haer neeringe', gebouwd en aan de tegenwoordige Appelhaven gelegen. En als om aan die oorspronkelijke bestemming vast te houden, woonden er nu reeds sedert meer dan een eeuw brouwers in dat huis en zij werden er rijk in. Zou zijn zoon de overlevering volgen? Zoo vroeg de vader dikwijls met bangen twijfel, maar zelfs deze bekommernis week van hem, nu hij zich bevond te midden van het bedrijvige gewoel der stad.

1 Velius, Chroniek van Hoorn, I bl. 10.

Na een paar honderd schreden ver gegaan te zijn, waren zij op den Roosteen gekomen, tegenwoordig de markt, maar destijds nog gedeeltelijk ingenomen door een tocht van brak water, hier en daar met riet en biezen begroeid, te ondiep voor de scheepvaart en een kwelling voor de bewoners der omringende huizen. Want als de regen nederviel of de storm het zeewater het land indreef, zagen zij hunne woningen midden in een moeras geplaatst, dat meestal niet te doorwaden was. Dit zou echter anders worden. Forsche krachtige gestalten, half

naakt, maar toch hijgend en zweetend onder het zware werk, duwden den knarsenden kruiwagen voor zich uit, in een lange rij op de smalle plank achter elkaar aanloopende en stortten het slijk en de modder in het moeras, het dempende en den grond ophoogende met hetgeen zij opbaggerden uit de haven om die te verdiepen. Anderen brachten in wagens en karren groote steenen aan, en legden die rij aan rij in den reeds drooggemaakten, vastgestampten grond. Zoo werden het Oost en het Noord, zoo werd ook het West geplaveid en de poel in het midden der stad in een markt herschapen. En ter zijde van den Roosteen, zoo geplaatst,

dat hij de richting van de nieuwe straten kon volgen, en toch het gewoel der heen en weer trekkende arbeiders hem niet hinderde, stond de bouwmeester, voor eenige dagen uit den vreemde overgekomen, en bestuurde den arbeid zijner gezellen, die de plaats afzetten waar na weinig jaren het raadhuis verrijzen zou. Of zijn oog monsterde de rijen van stoere mannen, te zeer ingespannen door hun arbeid om op hem te letten, en hij zocht er hier en daar een uit, geschikt om den grond uit te graven, de fundamenten te leggen of de steenen op te hijschen en te helpen aan het metselwerk.

'Zie,' sprak de vader met trots, 'dat is *onze* strijd! Wat heb ik hier al zien veranderen in onze stad! En uwe oogen zullen nog grootere wonderen zien!'

'Die menschen zwoegen als lastdieren,' gaf de zoon ten antwoord. 'Zij werken om te kunnen eten en vragen naar niets anders.' En toen na een pauze, want de oude man wilde niet altijd bestraffend tegenspreken:

'O, vader zie eens!'

Het was waarlijk een vroolijke en schitterende stoet, die kwam aangereden om de vorderingen van het groote werk gade te slaan. Het was Ridder Arent van Heemskerk, heer van Oosthuizen, zoon van dien heer Gerrit aan wien de stad zooveel te danken had, en wiens naam zij vereeuwigen zou in de wijk achter het Oost, die nog het Heer Gerritsland heet[1]. Vroolijk scheen de zon op de schitterende kleuren van het fijne laken, waarmede de ridder en zijne edelknapen waren gekleed. Zachtjes rinkelden de zilveren belletjes aan de toomen der paarden onder het langzaam voortstappen.

1 Velius, Chroniek van Hoorn, I bl. 25.

‘Nu ja,’ gaf de burgemeester toe, ‘ieder Hoornsman heeft de Heemskerken lief en niet zonder reden! Maar waarom zijn zij zooveel meer waard dan deze, waartoe dient dat verschil van edel, vrij en eigen? Men scheldt op den dorper, hij is een oneer voor God en menschen, al werkt hij en doet hij zijn plicht. Hij is een schande voor de wereld, alleen door zijn geboorte. Maar als een edelman zich vertoont, dan schreeuwt men het uit van vreugde. Ieder ziet naar hem, overal is hij welkom. Moet mijn eigen zoon daaraan ook al meedoen? Ik schaam mij over u.’

De zoon voelde het verwijt en liet het hoofd hangen. ‘Vergeef mij, vader!’ sprak hij toen. ‘Ik had anders moeten spreken. Ach! waarom is het verschil ook zoo groot? Kon men maar beiden te gelijk zijn, poorter en edelman!’

‘Men moet kiezen...’ sprak de vader.

‘Maar daarbij verliest men veel heerlijks, veel schoons.’

Juist wilde de oude man een antwoord geven toen het toeval hem te hulp kwam. Dwars door de werklieden en de bouwmeesters heen, zelfs den adellijken stoet nauw ontziende, drong een troep havelooze kinderen, gewapend met stokken en takken, met pijl en boog, als een ordelooze hoop volks die ten strijde trekt. Zij marcheerden voort op de wijze van een bekend straatlied uit die dagen, de geschiedenis verhalend van twee broeders, die door vromen ijver bezield, St. Anthonis eene kerk wilden bouwen. Nauwelijks echter waren zij begonnen, of zij werden het oneenig over het bouwplan, zij gingen dus van elkander: de een timmerde

voort aan het aangevangen werk, de andere beproefde zijn plan op een andere plaats uit te voeren. Maar weldra moesten zij het werk staken, want... zij kwamen geld te kort. De kinderen echter zongen langs de straat:

‘Daer waren twee Ghesellen
Stichtende twee Capellen.
Haddens' haer Buydel wel besien
Sij haddens genoeg gehat aen ien!’[1]

‘Nu hoort ge het!’ sprak de vader, glimlachend om het dwaze lied, dat hem zoo wel te stade kwam.

‘En toch,’ riep de zoon uit, ‘beter iets te ondernemen, dat boven onze kracht gaat, dan altijd te vragen: waarmee kan ik volstaan?’

1 Velius, Chroniek, I bl. 66.

III

Buiten Hoorn intusschen streed Hoeksch en Cabeljauwsch feller dan ooit, en het oogenblik scheen zelfs te moeten aanbreken dat de Hoornsche burgemeesterbrouwer zich warm maakte over die onzalige twisten. Inderdaad, wat zijn ambt niet had kunnen te weeg brengen, dat deed zijn nering: zijn zaak kwam in gevaar. In Haarlem, Leiden en Dordrecht was men hem groote sommen verschuldigd; in deze troebele tijden dacht niemand aan betalen en het was dus noodig dat een vertrouwd persoon ging om orde op deze zaken te stellen. Hij zelf kon in de stad moeielijk worden gemist. Zou hij zijn zoon durven zenden? Zou de knaap niet gemakkelijk worden meegesleept in allerlei onrust waar de oude hem buiten hield? Maar hij was geen kind meer, die aan een leiband mocht loopen, hij was een jonkman, al wenschte zijn bezorgde vader hem vaak tien jaren jonger. Daar flikkerde echter een straal van hoop in zijn hart. Misschien was dit juist het oogenblik om hem zijn krachten te laten beproeven. Als hij maar eens voor de brouwerij werkte en streed, zou hij er hart voor krijgen. Zijne begeerte trok hem de wijde wereld in, misschien zou hij terugkeeren, genezen van zijn dwaasheid. Zoo hoopte de bezorgde vader, maar zijn hart werd toch

weinig geruster, en omdat hij alleen niet durfde beslissen, schreef hij een brief om raad te vragen aan zijn zwager Hendrik Mande in het klooster te Windesheim.

Op een stuk land in de nabijheid van den Yselstroom gelegen, echter zoo hoog dat het nooit door het Yselwater overstroomd kon worden, verhief zich het klooster Windesheim, reeds beroemd in die dagen, maar waarvan nog zooveel zegen moest uitgaan, niet alleen over ons land maar over Duitschland en Vlaanderen, ja waarvan de reinigende en bezielende kracht tot in Zwitserland toe gevoeld zoude worden. Voorloopers der hervormers waren die monniken, schoon zij het zelf niet begrepen en bij hunne groote liefde en vereering voor den paus er voor teruggeschrikt zouden zijn. Maar toch verhieven zij het eerst hunne stem tegen de toenemende ontaarding van den geestelijken stand en waar hun mond, eenvoudig en rond, op Hollandsche wijze de waarheid zeide en hun hand steeds doel trof bij het kiezen van de maatregelen om de bestaande wangebruiken te bestrijden, daar is het geen wonder dat men naar hen luisteren moest.

Maar daar was meer. Zij en de Deventer broeders des Gemeenen Levens, die zij met recht hunne oudere broeders mochten noemen, kregen het eerst een oog voor de tallooze fouten, door onwetende afschrijvers gemaakt in de werken der oude kerkvaders, ja, in den Bijbel zelf. Zij, de onvermoeid vorschende geleerden, bemerkten, hoe de heilige schriften zoodanig verminkt en veranderd waren, dat de tekst nu en dan onverstaanbaar werd. Hun moed om dit kwaad te herstellen, was niet gering. Hoe te weten, welke van de vele afschriften den grond-

tekst bewaard had? Maar zij zouden er van getuigen dat oud Holland's trouwe geduldige ijver, oud Holland's praktische blik de hunne was. Zij vorschten, zochten, vergeleken en bestudeerden de Grieksche en Hebree uwsche origineelen, totdat zij hadden hersteld wat bedorven was. Hun danken wij het, dat de Bijbel, schoon nog in bijna anderhalve eeuw niet toegankelijk voor de leeken, toch in de kloosters weêr in zijn oorspronkelijken tekst in gebruik kwam; hun danken wij het, dat Luther in zijn klooster te Eisenach dien Bijbel vond, wel onder stof en spinrag begraven, maar toch ongeschonden, onverminkt. Waarom vergeten wij te veel dat de groote beweging die in de zestiende eeuw van Duitschland uitging en de wereldgeschiedenis een andere richting moest geven, in Holland is voorbereid en begonnen? Wanneer in het vroege voorjaar het koren aan den grond ontspruit en de groene scheut zichtbaar wordt, dan heeft onder de zwarte aarde, ongezien door eenig oog, reeds een gansche wondervolle herschepping plaats gehad. Zoo arbeidden in alle stilte in de 14de en 15de eeuw de kloosterbroeders in Windesheim bij Zwolle en in de andere kloosters door hen gesticht of van hen afhankelijk. Zij vroegen niet naar de eer der menschen, zij vroegen naar waarheid in hun leven zoowel als in hunne studiën. Slechts een enkele onder die velen wordt nog door zijn volk gekend, schoon de meesten niet veel meer dan zijnen naam vernomen hebben. Wij weten toch, dat Rudolf Agricola eenmaal geschitterd heeft als diepdenkend en onafhankelijk geleerde, dat Thomas à Kempis werd en nog wordt omschenen door het zachte, liefelijke licht van innige vroomheid en vurige mystiek. Maar de vele

anderen, wie, die niet den moed had door te dringen in het stof der kloosterarchieven, kent ze bij name? En toch hebben zij gearbeid met geduldige, volhardende trouw in de eenzaamheid, ja, maar voor God en hun geweten, en meer dan honderd jaren na hun dood is het zaad opgegaan, dat zij uitstrooiden en het heeft de gansche aarde gevoed.

De natuur rondom het klooster bood zeker weinig schoons aan. Men zag er veel van die wilgen, die aan het oude Salland hunnen naam gaven[1] en de meeste daarvan waren zeker reeds toen, zooals nu, afgeknot en verminkt voor der menschen gebruik. Ook het klooster had niets aantrekkelijks voor het oog. Eene eenvoudige kerk met een rond gewelf, uit balken en wagenschot opgetrokken, drie huizen met een eetzaal, een brouwerij en een bakkerij die tevens tot keuken diende, alles met stroo gedekt. Het geheel vormde een vierkant. Ter zijde stond een molen. Ook was er terstond een plek aangewezen voor een rustplaats der dooden, echter anders dan wij dit zouden doen. De zuilengang, die de gemeenschap vormde tusschen het klooster en de kerk, diende tegelijk tot begraafplaats der broederen. Zoo rustten de dooden te midden van de levenden[2].

In deze omgeving bracht Hendrik Mande, de geheimschrijver van Willem VI, de man die met koningen en vorsten had omgegaan, zijne dagen door. Daar vond hij rust voor zijn ziel en betrekkelijke rust voor zijn zwak lichaam wanneer hij, zooals vaak geschiedde, door heftige zenuwpijnen werd gefolterd. Daar vond hij omgang met

1 Salahom d.i. wilgenstreek.
2 Zie voor dit alles: Dr. Acquoy, Het klooster v. Windesheim, 1 blz. 73, 76 enz.

t.o. 32

‘In deze omgeving bracht Hendrik Mande zijne dagen door.’ (Blz. 32).

vele mannen, uitstekend door geleerdheid en vroomheid, hooggeplaatst door geboorte en vermogen, maar die de wereld waren ontvloden om hun leven aan God te wijden. Daar vond hij in zijn cel den arbeid dien hij liefhad, daar ook kwamen die wondervolle visioenen tot hem, stemmen van boven, hemelsche gestalten, die tot hem spraken van ongekende dingen en zijne ziel optrokken ver boven het aardsche.

Zeven jaren waren er vervlogen sedert hij stond aan het sterfbed van zijn weldoener, en behalve de een of andere zending die hem was opgedragen, was zijn leven rustig voorbij gegaan. Zijne uitwendige geschiedenis was zeer eentonig. Hij hield zich stipt aan de regels van zijn klooster, den regel der reguliere kanunniken van de orde van den H. Augustinus. Des morgens, zoodra de kloosterklok luidde, om vier uren, stond hij op, kleedde zich en bereidde zich tot den kerkdienst voor door overpeinzing en gebed. Trouw was hij in het vroege morgenuur in de kerk, trouw ook daarna in zijne cel bezig, meest met het schrijven en afschrijven van boeken. En zelfs het laatste was voor hem geen zielloos sleurwerk, het was een arbeid waaraan zijn hart hing. Hoe anders had hij die heerlijke kleuren kunnen vinden en die sierlijke lijnen bij het trekken en versieren der letters? Wat anders kon zijn hand bestuurd hebben bij het vormen van het duidelijke en fraaie schrift, thans nog getuigend van monnikengeduld en van een eeuw toen er in de stille kloostercel geen gebrek was aan tijd?

Zoo, werkende tot het klokgelui waarschuwde dat de terts hem weder tot lezen en bidden riep, maakte hij zelfs niet altijd gebruik van de vergunning tot spreken

en wandelen in de kloostergangen, die daarna door den regel gegeven werd, maar spoedde zich terug naar zijne cel en zijn dierbaren schrijfarbeid. De sext vond hem weder in het gebed, en zoo werden de morgenuren tusschen arbeid en vrome overpeinzing gesleten, tot de maaltijd hem in het reefter riep. Wie hem zag eten, behoefde waarlijk niet te vragen of hij geestelijk gestemd was, een vermaning tot matigheid was bij hem overbodig. Na den maaltijd zwijgend te hebben gebruikt onder het luisteren naar een stichtelijk werk door een der broeders voorgelezen, zocht hij zijne cel weder op en sleet het tweede gedeelte van den dag zooals het eerste was geweest, lezend, biddend, arbeidend.

In deze veilige haven was Hendrik Mande de wereld ontvlucht, en had daaruit menig vroom boek die wereld ingezonden, stichtend en opbouwend voor eigen tijdgenooten en nog menig geslacht na hem. Hoe lief had hij die stille werkzame eenzaamheid, hoe dierbaar was hem zijne cel. Binnen die vier muren waar hij sliep en peinsde, arbeidde en bad, voelde hij zich het gelukkigst. Hoe gaarne onderschreef hij het woord van een zijner broederen, die van zijne cel getuigde: ‘De knecht Gods spreekt daar tot zijn Heer als een vriend tot zijn vriend, zelfs de engelen zijn daar even gaarne als in den hemel!’ Hij wist het, de zonden van het menschelijk hart worden zelfs door de kloostermuren niet buiten gesloten, maar wie zondigde in gedachte of woord tegen een broeder, beleed schuld, onderging zijne straf en verkreeg vergiffenis. Was het klooster niet een rustig eiland vol arbeidzaamheid, rechtvaardigheid, heiligheid te midden van de woelige wereldzee?

Hoe kwam het dan, dat dit gelukkig evenwicht plotseling met een schok werd verbroken? Dat hij uit het schouwend leven werd terug geslingerd in de ruwe werkelijkheid, die hij was ontvlucht en wenschte te vergeten?

Het klooster Windesheim behoorde destijds nog niet tot de ‘besloten conventen.’ Het nam nog bezoekers op en onthaalde die zoo gul, dat de hartelijke gastvrijheid der stichting alomme bekend was. Zoo kwam er op een dag, ongeveer half October van het jaar 1422, een man te gast, dien men om zijn harnas vol blutsen en bulten geslagen, om zijn mantel waarvan de kleur getuigenis aflegde van langdurigen dienst in weer en wind, om zijn haveloos uitzicht in een woord, wel de ridder van de droevige figuur zou kunnen noemen, ware het niet, dat zijn trotsche oogopslag, zijn gebiedende wijze van spreken en handelen, ontzag ja zelfs vrees hadden ingeboezemd. Ieder die heer Dirk van de Merwede kende, wist ook dat hij voor een jaar nog onder de machtigsten en rijksten van Hollands ridders werd gerekend, maar dat de twee vreeselijke rampen die Holland teisterden, de burgeroorlog en de dijkbreuk hem van alles hadden beroofd.

Aan de oevers van den Merwestroom verhieven zich nog het vorige jaar de sterke kasteelen, de bloeiende dorpen en vlekken, die hij zijn eigendom mocht noemen. De trotsche heeren van de Merwe deden hun stamboom opklimmen tot Meroveus, den stichter van het oud-Frankische rijk. Hun rijkdom was bekend, evenals hun onrustige, ondernemende aard. Tot in de stad Dordrecht breidden zich hunne bezittingen uit, die in het noorden door het land van Arkel werden bepaald, en in het oosten Geer-

truidenberg binnen hunne grenzen sloten. Helaas, hoe moest een enkele nacht aan al die heerlijkheid een einde maken! De 18de November kwam van het jaar 1421, de St. Elisabethsnacht met zijn stormen en regenvlagen, met zijn watervloed: de zwakke Merwededijk bezweek en binnen weinige uren lag het vruchtbare land bedolven onder het water. Zelfs de herinnering er aan is uitgewischt. Wie spreekt er nog van de trotsche kasteelen van de heeren van de Merwede? Wie denkt nog aan het dorp Tolloysen met zijn vruchtbare korenvelden, aan Dortsmonde met zijn sierlijk gebouwde kerk, aan het bevallige Hoekenes? Nauwelijks bewaart een enkele kroniek de namen van deze dorpen; die van de overigen, meer dan vijftig, voor goed bedolven in dien barren nacht, kent men zelfs niet meer. Een moeras vol riet, een bosch van biezen is wat er overblijft.

Heer Dirk van de Merwede redde slechts het naakte leven en licht hadde hij evenals vele zijner lotgenooten de kasteelen zijner vrienden moeten rondreizen en om kleeding en nooddruft bedelen, zoo niet zijn bevelhebberschap van Geertruidenberg hem was overgebleven. Maar wat het water hem nog spaarde, ontnam hem de krijg. De Cabeljauwen namen de stad in, weldra moest ook het kasteel, fel bestookt door een al te groote overmacht, zich overgeven. Heer Dirk bedong lijfsbehoud en vrijen uittocht, maar vertrouwde de beloften niet die hem werden gegeven, en onsterfelijk is de roem waarmede hij zich bedekte door zijn terugtocht uit de burcht, met zijn half uitgehongerde krijgers, midden door den verraderlijk op hem aandringenden vijand heen. Thans, van alles beroofd, kon hij nog slechts een enkel dak het zijne

noemen, dat van den half ingestorten Rooden Toren binnen Dordrecht, in welke stad hij in betere dagen het baljuwschap bekleed had.[1] Maar ook daar waren de Cabeljauwen meester en het zou hem dus niet geraden zijn, zich binnen die wallen te vertoonen. Dus zwierf hij rond, berooid en beroofd, maar door al zijne rampen des te vaster verbonden aan Jacoba's partij, van wier bloei hij alleen zijn opkomst kon verwachten.

Ook thans had zijn komst in het klooster ten doel, de zaak der landsgravin te dienen. Daarvan getuigde het ongeduld waarmede hij onder den morgendienst de gelaatstrekken van de knielende monniken monsterde, driftig met den voet stampend als zij in hun deemoed het hoofd wat al te diep bogen, of de gelijke uitdrukking van stille vroomheid onderscheiding en herkenning moeielijk maakte. Weinig gesticht en zijn tijdverlies betreurende, verliet hij dus de kerk, toen er in de kloostergang een hand op zijn schouder werd gelegd en een welbekende stem hem vroeg: ‘Heer Dirk! ben ik het, dien gij zoekt?’

Een oogenblik van onderzoek en de ridder riep uit: ‘Welzeker zijt gij het, Hendrik Mande! Maar die gevloekte kap maakt u allen zoo gelijk...’

‘Stil! spreek wat zachter, of liever zwijg geheel en volg mij naar mijne cel. Daar kunnen wij vrij uit spreken.’

Heer Dirk zag de kale, nooddruftig gemeubelde cel met een mengeling van verbazing rond, tot zijn oog viel op den lessenaar, de boeken en het schrijfgereedschap, die bij hem die soort van huiverigen eerbied opwekten,

1 F. Halma: Tooneel der Nederlanden op Merwede enz.

dien een mensch pleegt te gevoelen tegenover onbekende en geheimzinnige zaken.

‘Ja,’ zeide hij toen, als onmiddellijk vervolg op zijne gedachten, ‘wie had mij ooit kunnen voorspellen, dat ik bij een monnik om hulp zou komen! En toch, gij zijt de eenige die raad geven kunt.’

‘Mijne geringe krachten zijn tot uw dienst, schoon ik niet begrijp...’

‘Gij weet dus niet waarmede ieder bezig is? De gravin wil een derde huwelijk sluiten.’

‘Jan van Brabant is dan dood?’

‘Ware hij het maar, het zou de beste daad van zijn leven zijn. Neen, hij leeft, en zij heeft hem verlaten. Dat was haar recht, want nooit is een vrouw door haar man geplaagd en beleedigd, als onze landsgravin. Hadden mijne oogen het gezien, de knaap zou het niet levend ontkomen zijn.’

‘Maar zij had toch geen recht hem te verlaten!’

‘Wat heeft hij anders gedaan, tegenover haar, toen zij voor Dordrecht lag? Bezat hij slechts een grein van haar moed en haar geestkracht, Dordrecht was nog aan onze zijde en de kleuren der landsvrouwe wapperden nog van het kasteel van Geertruidenberg. Maar hij liet haar in het midden van hare vijanden en onze schoone veste in de handen van het Cabeljauwsche rot.’

‘Het huwelijk was ongeoorloofd. Het was in strijd met de Verordeningen van onze heilige Kerk,’ zuchtte de monnik.

‘Ja, dat moogt gij geleerden onder elkaar uitmaken,’ antwoordde de ridder en haalde de schouders op. ‘De Heilige Vader gaf eerst dispensatie en trok die toen

weêr in. Hij benoemde een raad om de wettigheid van het huwelijk te onderzoeken, en de processen duren nu al langer dan het huwelijk zelf. De gravin maakte er een eind aan. Zij week uit naar Engeland. Koning Hendrik en zijne broeders waren de vrienden van haar vader de speelgenooten van haar jeugd. Zij zag den hertog van

Glocester terug en verklaart nu zelf haar huwelijk onwettig. Zij zal hem huwen, als de heiligen het niet verhinderen. Zij bedenkt niet wat zij doet. Zij zal alles verliezen. Reeds nu keert men haar den rug toe.’

De ridder was opgestaan om in forsche bewegingen uiting te geven aan zijn gemoedsaandoening. Maar de

cel was te klein. Hier stuitte hij tegen de krib, ginds stond het Mariabeeld met een altaartje daarvoor, en toen hij zich naar den anderen hoek wendde, liet hij den heiligen Augustinus bijna van zijn voetstuk tuimelen. Eenigszins onthutst zocht hij de zitbank weer op en vervolgde toen na eene pauze: ‘Gij moet er haar van afbrengen. Het is nog tijd. Het huwelijk zou reeds gesloten zijn, maar werd uitgesteld door den dood van den koning van Engeland. Het moet verhinderd worden.’

‘Ik zal hier niets vermogen.’

‘Gij moet. Wij verliezen er te veel door. Wij kunnen niets meer lijden. Dordrecht is verloren, Haarlem volgt, in Leiden staan onze zaken slecht, Wassenaer vraagt wat hem het meeste voordeel brengt. Zoo doen ze allen. En dit huwelijk zal een voorwendsel zijn.’

‘En een schande voor haar,’ riep de monnik ontzet.

‘O, wat dat betreft, de hertog van Brabant heeft haar al zoo lang hij kan het voorbeeld van ontrouw gegeven. Hij ziet niet naar haar om, en Vrouw Jacoba is jong en levenslustig. Maar toch, dit mag zij niet doen. De dochter van onzen graaf mag dat niet doen. Het zal een voorwendsel zijn voor ieder die kwaad wil. Allen zullen zich van haar afkeeren.’

‘Hebt gij haar dat niet gezegd?’

‘Wij allen zeggen het, en meer dan wij allen, haar eigen moeder. Maar de gravin luistert naar niemand. Zij trouwde Jan van Brabant omdat zij bescherming van hem wachtte, hij laat haar in den steek, nu verlaat zij hem en sluit een huwelijk dat haar meer hoop geeft. Maar toch, dat kan niet, het moet belet worden. Wij allen gaven onzen raad, het hielp niet; nu is onze hoop

op u. Gij zijt een klerk, gewoon te spreken en te schrijven, tot dat de menschen doen wat gij verlangt. Gij moet tot haar gaan.'

'Waarom gij zelf niet? Gij hebt altijd voor haar gestreden, zijt altijd bij haar geweest... mij kent zij niet meer.'

'Des te beter kunt gij spreken. Zij zou hartelijk lachen als ik haar een sermoen ging houden over huwelijkstrouw en deugd en zoo meer. Wat gaat het mij aan, of zij Jan of Humphrey trouwt? Ik wil alleen zoo veel van dat gevloekte Cabeljauwsche gespuis in het zand doen bijten als mij maar mogelijk is, haar dan haar land teruggeven en een leen daarvan voor mij zelf ontvangen. Laat zij mij een stuk van het vette land van Arkel geven, of een deel van de wildrijke duinen van Wassenaer en ik zal tevreden zijn.'

Hendrik Mande dacht na. Een tocht naar Jacoba en dat om die reden, was wel het laatste waarom hij zijne cel zoude verlaten. Jacoba's zaak was de zijne niet; schoon buiten de partijschappen staande, moesten toch de bewoners van het Windesheimsche klooster in hun hart de kloeke burgers genegen zijn, waaruit zij voortgesproten waren. En Jacoba wachtte alles van den adel, die van zijne zijde ook het oog op haar gericht hield om van haar de verloren bezittingen en privilegiën terug te ontvangen. Daarbij kwam nog iets: Schoon hij het gevaar niet vreesde wanneer hij er in was, en hij vroeger menigmaal blijken had gegeven van grooten moed en helder doorzicht, zoo maakten toch zijn teer gestel en zijne prikkelbare zenuwen het opzien tegen iedere nieuwe zaak, die ondernomen moest worden, tot een vreeselijke kwelling.

‘Waarschijnlijk zal de prior mij geen vergunning geven,’ bracht hij eindelijk uit.

De ridder lachte luid.

‘Is Hendrik Mande een schoolknaap geworden, dat hij de roede van den meester vreest?’

‘Neen, maar mijne gelofte van gehoorzaamheid bindt mij evenzeer als u de uwe.’

‘Zijt gij dan de gravin geen gehoorzaamheid schuldig?’

‘Dat ben ik en ik zou haar gaarne dienen, als ik overtuigd was dat hare regeering aan haar volk zegen brengen kon.’

Heer Dirk haalde de schouders op. ‘De gewone uitvlucht,’ sprak hij. ‘Haar vader heeft er ook niet naar gevraagd, of het tot zegen was, als hij u en zoo menig ander beschermde. Maar ik zal mij niet vermoeien om een monnik te overtuigen. Vaarwel, heer Hendrik! gij weet thans wat ik u te zeggen heb.’

‘Gij vertrekt dan al zoo spoedig?’

‘Na den noen moet ik afreizen. Ik heb nog andere vrienden van Jacoba te bezoeken. Zij zijn lauw en flauw gestemd. Als gij niet wilt dat zij haar allen afvallen, zoo verhinder dan dat onberaden huwelijk.’

Voor de eerste maal waren dien dag broeder Hendriks gedachten verre van zijn werk. Voor de eerste maal trok zijn hand de sierlijke letters bijna werktuigelijk. Maar in zijn cel en in de kerk nederknielende, bad hij dien dag vuriger dan ooit om licht en klaarheid hoe hij handelen moest. Want de weg was donker en verward. Jacoba steunen, dat was den vreeselijken burgerkrijg in Holland verlengen, dat was de zaak van den adel bevorderen, die van de poorters bestrijden. Voor

haar volk was het bijna wenschelijk, die afschuwelijke daad, dat dubbele huwelijk, dat haar vele vrienden ontnemen zou. Maar als hij niet alles deed om het te beletten, dan schond hij zijn belofte aan zijn weldoener, dan was hij een ondankbare, een meineedige!

Die vreeselijke spanning deed den slaap van zijn leger vlieden, zijn hart bonsde, zijn eetlust verging geheel. Maar schoon hij daarom bad en smeekte, dagen gingen voorbij zonder dat hij licht kreeg.

Gasten kwamen en gingen in Windesheim, zonder dat broeder Hendrik veel acht op hen sloeg. Hij leefde zijn ingetrokken en arbeidzaam leven van vroeger, voor het uiterlijk rustig als een heilige, van binnen vol van zwaren strijd.

Na eenige dagen, het was bij de vroegmis en de morgenschemering vervulde het ruime kerkgebouw nog met een onzekeren valen schijn, werd zijn oog onweerstaanbaar getrokken tot een monnik met een grauwe pij, met eenige broeders den vorigen dag aangekomen, maar die een weinig ter zijde van de anderen lag geknield. Hij was anders in niets van hen te onderscheiden, maar meer dan des priors gebed, meer dan het psalmgezang der broederen, boeide hij Hendrik Mande. Tegen den afloop van den dienst rees de gedaante langzaam op, en toen zag Hendrik met ontzetting in het bleeke morgenlicht hoe de monnikspij al nauwer en al strakker om het lichaam scheen te sluiten en er een matte glans van afscheen, zooals wanneer de schemering valt op blinkend staal. De vreemde monnik deed de kap van zijn mantel naar achteren vallen - maar neen - het was de ridderlijke gedaante die het helmvizier opsloeg. Toen zag Hendrik

Mande de oogen van den graaf, die zoo vaak met innige goedheid op hem gevestigd waren geweest, vol droefheid en angst hem gadeslaan. Het was een verwijtende vraag, die hij las in die trekken. De monnik wilde toesnellen - hij kon niet van zijne plaats. Hij poogde de armen uit te strekken - zij hingen hem machteloos langs hetlichaam. Zijne wangen gloeiden koortsachtig, zijne tranen stroomden neder, de andere broeders zagen het en kruisten zich vol eerbied. Zeker zag broeder Hendrik wat geen ander vergund was te zien en werd aan hem het heilige geopenbaard. Maar het was thans geen visioen van hemelsche gelukzaligheid, dat hem de bange vraag deed slaken: ‘Mijn Heer en mijn Meester! Lijdt uwe ziel zulke pijnen? Kan mijne voorbede iets voor u zijn?’ Zijne lippen bleven stom, maar de gedaante verstond dien kreet van zijn hart. En het antwoord in die zelfde stomme taal gegeven, luidde als een verwijt uit het graf: ‘O gij, die u slechts bekommert om de rust van uw eigen ziel, wat hebt gij gedaan met mijn kind, dat ik u heb toevertrouwd?’ En toen weder: ‘Red degenen die ten doode gegrepen zijn.’ Maar plotseling week de ernst van het straffe verwijt uit het bleeke gelaat en het oog kreeg iets onuitsprekelijk droevigs en smartelijks, als van iemand die bitter lijdt, niet onder zijn eigen leed, maar door den ondergang van wat hem het liefste is. ‘Heer, spreek! Wat wilt gij van mij?’ was de vraag uit Hendriks hart. Maar de zon, hooger rijzende, verguldde reeds met haar eerste stralen het kapiteel van de zuilen en de naar omhoog strevende zwelling van den boog en de grijze schaduw verdween en gleed weg onder de andere monniken, in niets van hen onderscheiden.

Den volgenden dag was het Vrijdag, de dag dat er kapittel gehouden werd; om half zes des morgens kwamen de prior en al de broeders in het kapittelhuis bijeen. Na het plechtig gebed klonk het niet minder plechtig: ‘Wie zich schuldig acht, doe boete!’ en op de mat, die in het midden van het kale vertrek lag uitgespreid, wierpen de broeders zich beurtelings neer, beleden hunne zonden met hoorbare stem en vroegen even hoorbaar om vergiffenis. Daarop klonk de vraag over het hoofd van den knielende: ‘Wil iemand dezen broeder aanklagen?’ En de aanklacht volgde, meestal beantwoord door een deemoedig: ‘Het is mijne schuld! Ik wil mij beteren.’ Hoe gering waren de zonden, hoe klein de overtredingen, met hoeveel ootmoed werd de straf gedragen! En Hendrik Mande voelde zich zelf als de grootste aller zondaars; nochtans, hij kon zijn schuld niet daar voor al de broeders belijden. In het middaguur echter verkreeg hij toegang tot den prior, den zachten, verstandigen Johan Vos van Heusden, die eerst met innige belangstelling de belijdenis aanhoorde van zoo veel angst en zielestrijd, maar ten slotte op meewarigen toon moest zeggen: ‘Zoo gij gewenscht hadt dien tocht te ondernemen, mijn broeder, zou ik de vergunning niet geweigerd hebben, al achtte ik hem nutteloos. Thans echter zou het te laat zijn. Het huwelijk is reeds voltrokken.’

‘Maar hoe is dat mogelijk? Heeft de Heilige Vader dan het andere huwelijk ontbonden?’

‘De Heilige Vader kan dat niet doen, omdat hij zelf zijne dispensatie daartoe gaf. Maar de gravin van Holland heeft dat ook niet gevraagd. Zij heeft zich gewend tot den valschen priester Benedictus, die zich nog altijd paus noemt, al is hij door de kerkvergadering van Pisa afgezet.

En van dezen onwettigen paus kreeg zij vergunning tot haar onwettige daad. Wees zoo verslagen niet, mijn broeder,' troostte hem de prior. 'De gravin, die het sacrament der kerk veracht, zou immers ook naar uwe woorden niet geluisterd hebben!' Maar Hendrik Mande kon slechts uitroepen: 'Spreek zoo niet, mijn vader; hare schuld maakt de mijne slechts grooter.'

De prior sprak hem hartelijk toe en bad met hem, maar ten slotte moest hij hem aan zijn eigen gedachten overlaten en met innig medegevoel sloeg hij gade, hoe bitter zich de monnik zijn aarzeling verweet en hoe zijn schuld in deze hem op de ziel brandde. In deze stemming vond hem eenige maanden later de bode door zijn zwager afgezonden, en ontving hij den brief, waarin deze hem den angst zijner ziel blootlegde en hem om raad vroeg.

Weer zocht Hendrik de cel van den vaderlijken vriend op, en deze begreep, dat na zooveel strijd en slingering het zenuwgestel van den broeder zeer dringend ontspanning en een andere omgeving behoefde. Hij ontsloeg hem dus voor een tijd lang van zijn schrijfarbeid en droeg hem eene zending op, waarvoor Hendrik, door zijn bekwaamheid, zijn ijver en zijn takt wel de meest geschikte mocht heeten. Het klooster Engelendaal bij Leiden toch, reeds lang vermaard door zijn rijkdom, werd weldra berucht door de weelderige levenswijze der monniken en het was dus hoog noodig dat er iemand ging, om er de tucht en de orde te herstellen. Met vreugde nam broeder Hendrik die taak op zich en schreef meteen aan den Hoornschen burgemeester, dat deze zijn zoon gerust zenden kon. Hij zou op dienzelfden tijd in die streek zijn en voor hem doen wat hij kon.

IV

Met een luiden vreugdekreet ontving de jonge Cruyf het bericht, dat hij werkelijk Hoorn verlaten, werkelijk de wijde wereld ingaan zou. Terwijl hij het oude huis doorsprong, de trappen op en af, om alles voor de reis in gereedheid te brengen, kwam hem als van zelf het oude uitwijkelings-lied op de lippen, dat in Holland, Brabant en Vlaanderen een volkslied geworden is, sedert de stroom van volksverhuizers in de 12de eeuw van daar uittrok om de landen aan de Oostzee te bevolken:

‘Naer Oostlandt willen wij rijden,
Naer Oostlandt willen wy meê,
Al over die groene heiden,
Frisch over die heiden,
Daer isser een betere steê!’

‘Een betere steê!’ dacht de oude man vol bitterheid, ‘een betere steê dan hier, waar ik hem heb liefgehad, en over hem gewaakt en voor hem gebeden!’ En overluid sprak hij: ‘Bedenk dat gij niet gaat om ijdel vermaak of uit lust tot dwaze avonturen, maar voor de zaak.’

‘Waarlijk vader,’ lachte de knaap, ‘de zaak is zoo wel en goed bezorgd, dat zij mijne zwakke krachten nauwelijks behoeft, zoo lang gij er zijt om er voor te zorgen....’

‘Gij spreekt nog als een kind, terwijl gij bijna de jaren van een man hebt. Zult gij er niet langer zijn dan ik? Dan zult gij, dan zullen, zoo God het wil, uw vrouw en kinderen van de zaak moeten leven. Gij zult haar dan dienen om uws zelfs wil, terwijl gij nu toch wel een weinig liefde en belangstelling kondt toonen in hetgeen mij aangaat, om mijnentwil, omdat ik er mijn leven en mijn hart aan geef.’

‘Vader,’ riep de knaap uit. ‘Hebt ook gij in uw jeugd niet gezworven? Zijt gij ook den Rijn niet opgeweest en hebt gij de schoone streken van Limburg en Brabant en Vlaanderen niet gezien, voordat gij u in Hoorn opsloot?’

‘Opsluiten? Alsof het een gevangenis ware!’

‘Het is een heerlijke schoone stad, vader, en de meest begeerlijke zaak van de wereld is, voor haar bloei te werken. De tweede is voor de brouwerij. Nu vader, doe ik geen recht aan uwe beide afgoden? Later, ik beloof het u, zal ik er over gaan denken als gij. Maar nu,’ en hij neuriede verder:

‘Als wij binnen Oostlandt komen,
Al onder dat hooge huis fijn,
Daer worden wij binnen gelaten,
Frisch over die heiden,
Daer sullen wij willecom sijn.’

Waarom kwam er toen, juist te midden van de vroolijke klanken, een zwart voorgevoel op in de ziel van den ouden man? Zonder dat hij het zelf wilde, prevelden zijne lippen een paar regels uit het oude lied van Halewein, dat hij o zoo dikwijls door de frissche stem van zijn zoon had hooren zingen:

‘O neen, mine sone, neen ghi niet!
Die derwaert gaen en keeren niet.’

‘Ha!’ jubelde de knaap, ‘mijn vader spreekt in vaerzen. Nu mag ik ook den ganschen blijden dag in liederen spreken en u niet anders antwoorden dan in gezang.’ En weder klonk het juichend:

‘Ja, willecom moeten wij wesen,
Seer willecom moeten wij sijn!
Daer sullen wij avont en morgen
Frisch over die heiden,
Nog drinken den koelen wijn!’

Waarom klonk, als een sombere profetie telkens in het hart van den burgemeester, als terugslag op die woorden.

‘Die derwaert gaen, en keeren niet?’

‘O neen, mine sone, neen ghi niet,’ had hij wel in wanhoop willen uitroepen. Maar was er oorzaak, anders dan in zijn bezorgd vaderhart? En was het niet te dwaas, daarnaar te luisteren?

Onder dezen droevigen tweestrijd zocht de praktische man, die zoo lang gewend was vader- en moederzorg te vereenigen, voor zijn zoon alles bijeen. Hij zag na of de lakensche kleederen wel in orde waren, of de lederen kaplaarzen het water niet doorlieten, of de snede van het mes wel scherp en de buidel wel goed van geld voorzien was, en onderwijl peinsde hij: ‘Ik zal hem Lieven Bouwens meegeven, hij is oud en ervaren en zal menigen dwazen stap kunnen verhinderen. En luisterend naar de vroolijke tonen, die klonken door het huis, nu eens hoog boven hem, dan weder lager, links of rechts, naar mate de vlugge knaap zich bewoog, zuchtte hij: ‘Mijn vroolijke zangvogel, hoe leeg en doodsch zal hier alles zijn, wanneer uw stem zwijgt! Thans wenschte ik wel, dat hij

verstandiger en meer bezadigd ware, maar toch, wanneer het leven hem zijn wildzang afleert, zal het niet zijn, alsof hij zelf voor een deel mij ontvalt?'

Zoo, onder veel zorg en angst, overdreven door het arme vaderhart, naderde de groote dag van het vertrek. Lieven Bouwens zag nog eens goed de lederen riemen en de sloten van zakken en valiezen na; het was hem alsof hij zich onder een rooversbende zou begeven; en dat hij, die toch altijd al vreesde bestolen te worden! Lambert Cruyf zat reeds bij het morgenbrood en wachtte zijn zoon af, de bekers vol schuimend, zelf gebrouwen bier, de knaap echter toefde te komen. Hij was de straat opgesneld naar de statige Lieve Vrouwekerk, Hoorn's trots, schoon nog niet geheel voltooid, en binnengaande knielde hij neder voor het Mariabeeld dat, naar luid der legende, zelve op zoo wonderdadige wijze de plaats harer vereering had aangewezen.

Aan hare voeten smeekte hij om bescherming en hulp gedurende den tocht dien hij ging ondernemen, den tocht met zooveel verlangen tegemoet gezien, de groote gebeurtenis in zijn leven, en terwijl hij daar geknield lag, haalde hij uit zijn wambuis te voorschijn een stuk zijden weefsel, waarvan de kleuren opzien zouden gebaard hebben, had men ze bespeurd in de handen van een poorter, die toch verondersteld kan worden meer de Cabeljauwsche dan de Hoeksche zijde toegedaan te zijn. Want het waren de blauw met zilveren ruiten van Beieren, de kleuren der landsgravin. Snel sneed hij het weefsel door, de eene helft stak hij weder in zijne borst, en de andere helft kussende, legde hij die neder aan Maria's voeten.

'Reine Maagd, koningin des hemels,' zoo smeekte hij, 'sta mij bij en help mij, mijn gelofte te volbrengen,

dat ik haar zal dienen, onze hooge landsvrouwe en, meer dan voor eigen voordeel, meer dan voor eigen gemak en rust zal zorgen,

dat haar recht geschiede, dat zij het erfdeel van hare vaderen in rust bezitte en beheersche. O, geef dat ik mijn zwaard moge trekken in den dienst der verdrukte en mishandelde, en keur mijn arm de eer waardig, haar te beschermen. Wanneer ik mijn plicht volbracht heb zal ik terugkeeren en dit pand weder eischen dat ik u thans toevertrouw.'

Toen sprong hij op en snelde naar huis terug.

Daar vond hij zijn vader, die hem reeds sedert langer dan een half uur wachtte, maar brood en bier bleven onaangeroerd, het hart van den oude was te vol. Bij zijn zoon echter was het geen droefheid over de scheiding die den eetlust verdreef, maar vroolijke opgewondenheid over dit alles wat hij zien zou.

Daar kwam de knecht waarschuwen dat de paarden gereed stonden; nu haastte de vader zelf en binnen weinige minuten zaten zij te paard. De jonkman voelde niets wat naar smart geleek, toen de zware deur van het huis zich achter hen sloot, en toen de buren zich om hem verdrongen om hem vaarwel te zeggen, reikte hij hen lachend de hand. Een oud man ergerde zich over zijn vroolijkheid. Hij wees hem naar het noorden, waar over de zee heen een bui kwam opzetten die de golven voor zich uit zwiepte en ze loodgrauw kleurde met schrille witte toppen.

‘Gij begint uw reis niet onder goede voorteekenen,’ riep hij hem toe.

Maar de jonkman lachte: ‘Ik trek naar het zuiden en daar is het licht,’ riep hij uit en wees naar de zijde van Waterland.

Zelfs zijn vader vergat een oogenblik allen angst, aangestoken door zijne blijheid.

‘Vroolijke moed is ook een goed voorteeken,’ troostte hij den oude.

Zoo reed de jonkman voor het laatst de straten der stad door, afscheidsgroeten toeroepend aan wie naar buiten kwam om hem nog eenmaal te zien. In zijn geboortestad toch was hij de lieveling van velen.

Zijn vader geleidde hem een eindweegs buiten de stad, waar de breede heirweg zich uitstrekte tusschen vette weiden en boomgaarden waarvan de bloesems gingen uitbotten. Toen wendde hij zijn paard om en vond geen woorden, slechts een zwijgenden handdruk voor het laatste afscheid. Nog eenmaal onder het voortrijden zag de jonkman om: daar stond zijn oude vader, den

loodkleurigen hemel achter zich, in het schelle bleeke licht der waterige zonnestralen, hem naoogend met een gelaat vol onrust en droefheid.

In den aanvang gingen de zaken goed. In Haarlem werd hij door zijns vaders handelsvrienden goed ontvangen, en de oude knecht hoorde met voldoening de goudstukken die men zijn meester verschuldigd was in zijn tasch glijden. Met vreugde spoedde Cruyf zich voort, verder naar het zuiden.

Nog had hij zijn oom niet gevonden, echter had hij alles behalve behoefte aan diens bescherming. De frissche Aprilwind schudde de nog kale takken, de zon deed de bloemknoppen zwellen. Alles sprak van een blijde toekomst, van vroolijkheid en nieuw leven, en Cruyf voelde dat ook hem het jonge bloed frisch door de aderen bruiste. Hij zette zijn paard aan tot een fikschen draf, zoo dat de modder van den landweg hem om de ooren spatte; dat deerde hem evenmin als zijn knecht, die dicht naast hem reed, niet evenwel om te spreken (de snelheid hunner reis gaf hun weinig gelegenheid daartoe) maar om veiliger te zijn. Want het bosch waardoor de weg liep, gaf een ruime gelegenheid aan landloopers en allerlei slecht volk om zich te verschuilen, en wie eenigszins goed gekleed was, liep zelfs bij klaarlichten dag gevaar om aangevallen en uitgeschud te worden.

Zoo naderden zij de poort van Leiden. Maar zij moesten daar geduld oefenen: de ingang was namelijk door een sterke wacht bezet, en niemand werd zonder behoorlijk onderzoek binnen gelaten. Want Leiden was niet lang geleden in de handen der Cabeljauwen geval-

len. Jan van Beieren hield de stad en waakte over alles wat er inkwam en uitging.

Fel had hier de burgeroorlog gewoed, en de Hoekschen, niet verdreven, maar slechts met moeite klein gehouden, wachtten op een gunstig oogenblik om weer het hoofd op te steken en zich te vereenigen met die van Utrecht of Amersfoort, of met de Brederodes, de Heemstedes of de verdreven burchtgraven, de heeren van Wassenaer, die tegen Jan van Beieren en het verraderlijk rot der Cabeljauwen een vast verbond hadden gesloten.

Geduldig zaten een vijftal boeren en vrouwen met manden vol groenten, boter en eieren, een boer die een korf met zwanen voortduwde, met nog een paar kooplieden en nog een zestal monniken deels op het gras, deels tegen de palen van de ophaalbrug geleund, op toegang te wachten. De soldaten schonken al hun aandacht aan de mand van een marskramer, die zij bezig waren uit te pakken, terwijl de ongelukkige koopman met een angstig gelaat van den een naar den ander keek en wachtte om zijn koopwaar terug te krijgen. ‘Ik moest er van morgen reeds mede op de markt zijn,’ zoo zuchtte hij, ‘de beste tijd is verstreken! Ach, lieve heeren! laat mij gaan, opdat ik ten minste een paar stuivers verdien voor mijne arme kinderen en mijne vrouw, die van honger en ellende ziek ligt.’

‘Wat vragen wij naar uw vrouw en kinderen!’ riep een zwaar gebouwd lansknecht. ‘Onze plicht is het te waken tegen het Hoeksch gespuis. En daarom vraag ik u voor de laatste maal,’ en hij zwaaide met een mes, dat hij zoo pas uit de mand had genomen, omdat de fraai bewerkte lederen schede zijn aandacht trok,

t.o. 55

‘Is dit mes voor Heer Jan of voor Vrouw Jacob?’ (Blz. 55).

‘daarom vraag ik u voor de laatste maal: Is dit mes voor heer Jan of voor vrouw Jacob?’

‘Ach lieve heeren! wat zal ik u zeggen,’ kreet de marskramer. ‘Het is voor de goede zaak! en daarvoor wensch ik het te verkoopen. Geef er den prijs voor en het is het uwe.’

‘Zoo gij de goede zaak liefhadt, zoo gaaft gij het wel voor niet,’ duwde de lansknecht hem toe en een ander schreeuwde hem in het oor: ‘Zeg wat gij voor de goede zaak houdt, schavuit, of wij nemen uw gansche kramerij als vijandelijk goed in beslag.’

‘Om Godswil, neen, maak mij niet ongelukkig,’ kreet de kramer, en met hulpelooze blikken keek hij naar de omstanders rond, waarvan niemand genegen scheen partij voor hem te trekken. Het bloed van Cruyf raakte aan het koken, maar zijn knecht greep hem bij den arm. ‘In aller heiligen naam, wees voorzichtig! Die niets te verliezen heeft, moge zich mengen onder dit roofgespuis, niet echter wij, die een vollen buidel met ons dragen.’

‘Voor Jan of voor Jacob?’ riep de lansknecht nogmaals, het mes omhoog houdende.

‘Het is van mij! van mij! ik heb het eerlijk betaald! Wilt gij het van mij koopen, genadige heer? Ik zal er niet veel voor vragen, de tijden zijn zoo slecht, men is blijde als men het leven heeft.’

‘Dat alles vraag ik niet,’ riep de lansknecht. ‘Ik vraag voor wien gij partij trekt? Voor heer Jan, of voor vrouw Jacob?’

‘Ach!’ riep de man, ‘geef mij toch mijn mand terug! Ziedaar toch, daar gaan die gevloekte roovers,.. neen, vergeef mij, de heeren lansknechten..’ En jammerend

moest hij het aanzien, hoe de een na den ander de hand in zijn mand stak en lachend met zijn buit verdween. ‘Ik ben voor heer Jan!’ kermde hij. ‘Geef mij toch mijn mand terug.’

‘Ik dacht wel dat gij de goede zaak voorstondt, maar dan is het een geluk voor u, als uw mes in goede handen komt.’ En met welbehagen hechtte de lansknecht de schede aan zijn lederen gordel.

‘Koopt gij het van mij, edele heer?’ vroeg de kramer bevend.

‘Welzeker! bij alle heiligen, de schurk dacht dat ik het stelen wilde. Mijn buidel is ledig, maar met het eerste Hoeksche geld dat ik buit maak, zal ik het u betalen.’

‘Ach! Ach! en mijn mand is ledig. Behoud het, Heer! maar zorg ten minste dat ik het andere terug krijg.’

‘Dat is mijn zaak niet. Ik ben geen kramer, gij moet zelf op uw koopwaar passen. En als gij nog een woord spreekt, laat ik u in de poort zetten.’

Dat was Cruyf te veel. Reeds lang jeukten zijn vingers, zich in den twist te mengen, maar nu schoot hij toe.

‘Ellendige dief,’ riep hij uit, ‘men kan wel zien dat gij in dienst zijt van den roover die onze landsvrouwe haar erfdeel ontstal. Geef dien man zijn mes terug of bij St. Jacob...’ Maar zijne woorden werden onverstaanbaar.

‘Verraad! verraad! de Hoekschen!’ riep de lansknecht uit. De overigen schoten toe en trokken de zwaarden en het zou slecht met den jongeling afgeloopen zijn, zoo niet een der monniken die de kleeding droeg van het

Windesheimsche convent, de hand op zijn schouder had gelegd.

‘Niemand wage het, hem aan te raken,’ sprak hij luid en plechtig. ‘Hij is mijn neef en staat onder bescherming van het klooster van Windesheim.’

Getroffen door die woorden of nog meer door den toon, waarop zij werden geuit, traden de meesten achteruit. Enkele stemmen riepen: ‘Wat Windesheim! Hij is een vijand van den hertog. In de poort met hem.’

De naam van de steeds machtiger wordende Windesheimsche klooster-vereeniging, wier hulp weldra door koningen en vorsten ingeroepen zou worden, had echter toen reeds zooveel invloed, dat de krijgsknechten verlegen stonden en de zwaarden een voor een de schede weder opzochten.

‘Gij weet,’ vervolgde de monnik, op veel zachter toon, ‘gij weet, mijne kinderen! dat het klooster van Windesheim onder de bijzondere bescherming staat van den bisschop van Utrecht en dat het u veel leed op den hals zou halen, zoo gij hem tot vijand hadt. Daarom moet ik u met ernst aanraden, geeft den armen koopman zijne waren terug. De kansen van den oorlog zijn wisselvallig; morgen kan voor u het oogenblik komen, dat gij voor God moet verschijnen. Hoe zal het u dan zijn, als gij uw geweten ook met deze onrechtvaardige daad hebt besmet?’

Hij sprak nog eenige oogenblikken ernstig en zijne woorden hadden ten minste deze uitwerking dat eenige van de lansknechten als ter sluiks het geroofde weder in de mand lieten glijden. Velen echter hadden zich reeds uit de voeten gemaakt, zoodat de arme man nu

eens met dankbaarheid den monnik aanzag, en dan weder met een treurig gezicht zijn koopwaar onderzocht, om te weten hoeveel hij wel verloren had.

‘Komaan, waarde neef!’ hervatte nu de Windesheimer, ‘uw buidel is beter voorzien dan de mijne. Geef den man een paar kronen en dan voort, nu de aandacht wat van u afgeleid is. Het oogenblik is gunstig en na. uw onvoorzichtige inmenging kunt gij het niet wagen de poorten van Leiden binnen te gaan. Uw heftigheid heeft ten minste dit voordeel, dat mijn aandacht op u gevestigd werd en ik u herkende.’

Snel greep Cruyf in zijn tasch, drukte den man eenig geld in de hand, en zich buigend voor Hendrik Mande, deed hij wat deze gebood en weldra was het drietal te paard gestegen en sloeg den weg oostwaarts in, naar den Rijn, om voor het vallen van den avond nog Leiderdorp en het klooster Engelendaal te bereiken.

Het was geen geringe zending, niet het overbrengen van een boodschap van zijn prior, die Hendrik Mandenaar Engelendaal dreef, het was een ernstige en kiesche taak. Het klooster was niet meer wat het vroeger was, de monniken hadden met het vuur van hunne eersten ijver de gedachte aan hunne gelofte en hun roeping verloren. Hadden, volgens de legende, in lang vervlogen dagen engelen, zingende uit den hemel nedergedaald, de plaats aangeduid waar het klooster staan moest en daaraan zijn naam gegeven, thans was die engelenzang verstomd; er klonken helaas geheel andere lieder n, zij legden getuigenis af van het leven der broeders. En al was het nog niet wat het later zijn zou, toen men moest getuigen: Niet één klooster van het Windesheimer kapittel

dat in zedeloosheid Engelendaal te Leiderdorp evenaarde;[1] toch waren de broeders alom bekend om hun uitstekenden smaak voor fijne wijnen en het talent waarmede zij de visschen uit den Rijn en uit de Noordzee met een oogopslag wisten te keuren. Ook waren hunne tuinen en boomgaarden beroemd door de fijne groenten en vruchten, en als men het wel beschouwde, waren de cellarius en refectorarius, de keldermeester en de kok daar grootwaardigheidsbekleeders, voor wier macht, als het er op aankwam, de prior moest wijken, of liever aan wie hij zich slechts al te gaarne onderwierp.

Cruyf meende reeds te bemerken aan de wijze waarop de boeren en trekkende kooplieden zijn oom begroetten, dat een monnik in die streek niet in de eerste plaats aanspraak maakte op eerbied. Hendrik Mande zag het ook met droefheid en zuchtte: ‘Och, dat God mij de rechte woorden op de lippen mocht leggen om het geweten mijner afgedwaalde broeders te treffen.’

De reizigers kwamen aan op een uur dat de collatie, of avondmaaltijd, reeds lang geëindigd moest zijn, maar zij vonden toch de broeders nog om den disch vereenigd. Hoe smartelijk werd Hendrik Mande getroffen door het verschil van dezen maaltijd met dien in zijn innig geliefd klooster. Daar werd slechts een weinig dun bier gedronken, onder een eerbiedig en zwijgend luisteren naar het lezen uit een stichtelijk boek. Hier lagen, voor zoover zij niet meer zitten konden, de broeders op zacht gekleede banken. Lustig ging de beker rond, terwijl een ieder vrijelijk tastte uit de tinnen schotels op de lange tafels

1 Acquoy, Het klooster Windesheim en zijn invloed. - Hofdijk, Kloosters in Nederland.

hier en daar neergezet, waarin nog slechts een overschot lag van de kippenboutjes, het gebak en de andere lekkernijen, die er blijkbaar in ruimen overvloed waren opgestapeld geweest.

Hendrik Mande hief de handen omhoog; in zijn smartelijke verontwaardiging over hetgeen hij zag, kon hij slechts den naam van het klooster uitroepen:

'Est-ne haec Domus beatae Mariae in valle Angelorum!'

Een der broeders had nog juist zooveel helderheid van geest over om het verwijt te begrijpen. Met de wijnkan in de hand trad hij op den bezoeker toe, en zeide met zware tong:

'Gij hebt recht, broeder. De naam is verkeerd maar zal ook veranderd worden. Pinguis panis ejus. Noem het Aser - zijn brood is vet.'

En hem de kan aanbiedend, ging hij voort:

'Kom en zet u naast mij, daar is juist de plaats ledig van een broeder die zijn legerstede reeds heeft opgezocht. Gij zijt vermoeid; verkwik u na de lange reis. De gastvrijheid is hier ten minste een deugd, evenals op Windesheim.'

'Vade retro, Satana!' sprak Hendrik en hem voorbij stappend, ging hij rechtstreeks naar het boveneinde van de tafel, wraar de prior zat, die instinktmatig de hand uitstrekte naar de schel, als om het sein te geven tot den dienst in de kerk, welke elken maaltijd en elken dag moest besluiten.

Maar Hendrik Mande sprak met klare stem: 'Broeders! ontheiligt het altaar niet. Geen uwer is in staat, hedenavond voor te gaan in dankgebed en psalmgezang!' en toen tot den prior: 'Vader, ik heb een woord tot u. Uit

naam van Johan Vos van Heusden, den prior te Windesheim, kom ik het klooster visiteeren en onderzoeken of gij wel getrouwelijk leeft naar de voorschriften van onze orde, die van den heiligen Augustinus!'

De prior bracht de hand aan 't voorhoofd. 'Hedenavond niet, mijn broeder,' zoo smeekte hij. 'Mijn hoofd is zwaar. Morgen zal ik u ten wille zijn.' En met een afgunstig oog volgde hij de broeders, die van hun gesprek gebruik maakten om stilletjes een voor een af te druipen.

'Helaas,' zuchtte Hendrik Mande, 'wat is er met hen aan te vangen, zoolang hun brein beneveld is door de gevolgen van hun overdaad! Broeder,' vervolgde hij tot den prior, 'leg u ter ruste en moge de Heer in Zijn genade verhoeden dat dit de laatste nacht uws levens zij, opdat u nog de gelegenheid geschonken worde, boete te doen en u te bekeeren.'

'De geest is wel gewillig, maar het vleesch is zwak,' bracht de prior uit. 'Morgen zal ik beter in staat zijn met u te spreken over mijne belangen en die der broederen.'

Hij verwijderde zich niet zonder schaamte en Hendrik Mande sloeg een bekommerden blik op zijn neef, die nog altijd aam den ingang van het reefter stond, en half nieuwsgierig, half verschrikt het vreemde tooneel had gadegeslagen. 'Dit klooster is geen geschikte plaats voor u,' sprak hij. 'Ik had eerder daarover moeten nadenken; maar had ik ook kunnen vermoeden, hoe ik het hier vinden zou, ik had u hier niet binnen gebracht.'

Dit zeggende trad hij met hem naar buiten en de kloostergebouwen en huizen den rug toe wendend, betraden zij weder den heirweg en sloegen weldra een zijpad in. Aan het eind daarvan, half verscholen tusschen

het welig groeiend houtgewas stond een armzalige hut. Hendrik Mande stiet de deur open, maar bleef eerbiedig aan den ingang staan, want in het midden van het vertrek lag een monnik neergeknield, die zich door hun binnentreden niet in zijn gebed liet storen. De jonge Cruyf had dus gelegenheid het vertrek rond te zien. Dit was spoedig geschied. Immers de wanden waren kaal, uitgezonderd een enkel

vak, waar een kruisbeeld, levensgroot en afschuwelijk van realiteit, vlak tegenover het venster hing. Verder zag men er een tafel, een ruwe bank en een hoogen lessenaar. Aan een koperen knopje hingen een geeseltouw en een roede, waarvan de kleur bewees, dat zij waarlijk niet voor staatsie of sieraad daar waren aangebracht.

De kluizenaar, die voor het kruisbeeld geknield lag, rees langzaam op, met een pijnlijk gelaat. Hij had zich niet lang geleden gegeeseld, en het haren hemd dat hij dag en nacht droeg, schrijnde tegen de versche wonden.

Eerbiedig en diep boog zich Hendrik Mande. ‘Eerwaarde vader,’ sprak hij ‘hier breng ik u een mijner

bloedverwanten, voor wiens jeugd en onschuld een verblijf binnen de kloostermuren gevaarlijk zou kunnen zijn. Mag ik hem aan uwe hoede toevertrouwen?'

'Het heilige Engelendaal is een gepleisterd graf, van binnen vol onreinheid,' luidde het somber antwoord. 'Wee over de wolven die in schaapskleeren rond gaan als de booze vijand, zoekende wien zij kunnen verslinden. En gij jongeling, wees welkom in Christus naam,' vervolgde hij toen, 'zoo gij u te vreden wilt stellen met een eenvoudig nachtverblijf en avondmaal. Want de veiligheid, die uwe ziel hier vindt, is grooter dan de weelde die ik uw lichaam kan aanbieden.'

'Wat brood en water zijn voldoende,' gaf zijn oom ten antwoord; 'wat mij betreft, ik zal zelfs dit niet nemen, maar mij door vasten en gebed tot mijn taak voorbereiden.' Hij nam daarop afscheid en vertrok. Cruyf echter had door den flinken rit en de verschillende aandoeningen die hij had doorstaan, een gezonden honger, en het was niet zonder een heimelijk verlangen naar de overgeschoten brokken van het klooster, dat hij zag hoe de monnik, zonder eenige toebereidselen te maken, zich op een houten bank neder zette, zijn hand onder de tafel stak en uit een mandje dat daar hing, achtereenvolgens een stuk brood en een stuk vleesch te voorschijn bracht.

'Voor een broeder zou ik deze spijs, als nog al te smakelijk, met asch bestrooien,' sprak hij. 'Maar gij zijt blijkbaar aan grooter weelde gewend. Moge de satan daaruit geen strik spannen voor uw onsterfelijke ziel.'

De jongeling dankte en sneed met zijn mes van het brood en het vleesch, dat wel geen schitterende getuigenis aflegde van de braadkunst van zijn gastheer, maar

toch voldoende was om zijn honger te stillen. Toen hij ophield met eten, nam de kluizenaar de overgeschoten brokken en bergde die weer in het mandje onder de tafel.

‘Erken het maar,’ sprak hij, den knaap doordringend aanziende. ‘Gij waart liever in het klooster gebleven. Het is u beter in de woningen der maaltijden dan in het huis des geweens.’

‘Mijn oom had een geheime zending aan den prior,’ was het ontwijkend antwoord. ‘Daarom bracht hij mij bij u. Maar gij, is het u somtijds niet bang in de vreeselijke eenzaamheid?’

‘Daar was een tijd toen het gezelschap der menschen ook mij aantrok. Maar thans schuw ik ze meer dan de pest, die alleen het lichaam bederft.’

‘Gij hebt hen dan wel van een treurige zijde leeren kennen?’

‘Van alle zijden. Ik heb aan het hof van koningen en vorsten verkeerd, ik heb geleefd onder priesters, geleerden en krijgslieden, overal heb ik hetzelfde ondervonden. De omgang met de menschen bederft onze ziel. Het beste gezelschap zijn vier naakte muren en...’ hij wees op het kruisbeeld en de geeselroede.

‘Voor alle menschen toch niet...!’ riep de jonkman huiverend uit.

‘Voor ieder komt de dag, waarop hij het met bittere droefheid betreurt, niet deze keus gedaan te hebben. Is het niet beter, tijdelijk naar het lichaam te lijden, dan den worm die niet sterft eeuwig te voelen knagen aan de ziel?’

‘O neen! niet allen worden slecht, niet allen! Er zijn er die overwinnen. Er is zooveel arbeid te doen,

zooveel lijden, zooveel verdrukking goed te maken! Het is heerlijk te leven voor anderen, anderen gelukkig te maken. Als men oud is, dan is het tijd genoeg om zich af te zonderen en voor zijn eigen ziel te zorgen.'

'Die lang leeft, zondigt lang,' antwoordde de kluizenaar somber. 'Wie is ten slotte niet de ergste vijand van zijn eigen ziel!'

'Ik denk,' riep de jonkman met vuur, 'dat ook gij niet zooveel kwaad hebt gedaan; uw teerheid van geweten doet u zoo streng over u zelf oordeelen.'

'Jonkman, gij spreekt woorden, ijdel als de wind. Als krijgsman heb ik mijne handen gewasschen in menschehbloed. Als afgezant heb ik gezegd wat valsch en gezwegen wat waar was. En dat alles om ijdelen roem van menschen en om blinkend goud. Want ik werd bewierookt en aangebeden, tot de Heer mij de oogen opende.'

'Maar het was uw plicht, allen zouden zoo gedaan hebben in uwe plaats.'

De kluizenaar stond op, zijne groote oogen schitterden. 'Wee over den tijd!' riep hij met krachtige stem, 'waarin men het kwaad goed zal noemen, waarin men de grootste gruwelen zal doen en zeggen: Mijne vaderen hebben het vóór mij gedaan, mijne broederen doen het nu, ik kan niet anders! Neen knaap, voordat de verlammende macht van de zonde u aangrijpt, scheid u af van de wereld en doe boete.'

Maar de jonkman schudde de lange blonde lokken. 'Beter is het, in de wereld te blijven en het kwaad van anderen goed te maken. Zie, toen ik nederzat in mijn vaderstad en in de zee staarde, toen zag ik in de gouden

stralen der zon die schitterden op de golven, een wonderschoone gestalte, maar gekroond met doornen in plaats van met een hertogelijke kroon. En zij scheen mijn kamer binnen te zweven en mij haar leed te klagen en zij riep uit: red mij, red mij! Ik boog het hoofd en antwoordde wat God mij in het hart legde, en zoo waarlijk helpe Hij mij, ik zal het doen.'

'Dus zijt gij Hoekschgezind, en wilt gij de gravin dienen?'

'Ik wil den Heer dienen,' was het vrome antwoord. 'De gravin is verlaten, zij wordt onderdrukt. Ik zal mij bij haar voegen tot zij haar erfdeel terug heeft gekregen, en dan keer ik tot mijn vader terug.'

'Dus niet om winst of ijdele eer?'

'Neen, zoo geloof ik waarlijk.'

'Zoo leg dan heden nog uw biecht af en vraag een priester het sacrament der stervenden. Want uw afzondering van de wereld zal grooter zijn (Jan de mijne.'

'Maar ik verlang toch niets anders dan recht te doen,' riep de jongeling uit, verschrikt ondanks zijn hoopvolle jeugd. De zonderlinge woorden klonken hem als een profetie.

'Bereid u om te sterven,' herhaalde de kluizenaar, 'en nu, laat mij met rust. De nacht genaakt en kan mijn laatste zijn. Uw ijdel gesnap is geen goede voorbereiding om het heilig oog van den levenden God te ontmoeten.'

'Ik heb u afleiding gegeven, vergeef het mij. Ach, men moest u geene gasten brengen.'

'Uwe woorden hebben mijne gedachten van het eene noodige afgeleid. Maar toch, Hendrik Mande mag tot

mij brengen, wien het hem goed dunkt. En de eerste maal dat een mensch tot ons komt, doet hij ons geen kwaad. De tweede maal echter zij men op zijn hoede.'

De jongeling huiverde. 'Uwe woorden klinken mij in de ooren als een vloek. Geef mij liever uw zegen, mijn vader. Ik zal dien zeer van noode hebben.'

V

Terwijl broeder Hendrik den volgenden dag binnen het klooster Engelendaal zijn zwaren zuiverings-arbeid begon, zond hij zijn neef naar Leiden met brieven van aanbeveling, die hem gereedelijk toegang verschaften. Cruyf kon dus met zijn trouwen knecht zijne zaken afdoen en hij deed dat met een ijver, die zijn vader zeker alle hoop voor de toekomst zou gegeven hebben. Echter was het alleen om zijns vaders wil, dat hij zich zooveel moeite gaf. Zijn hart was niet bij de gesprekken die hij moest voeren, hetzij over de prijzen van het gruit, of over den last en de kosten die tollen en accijnsen medebrachten. Eindelijk stak hij met een zucht van verlichting het laatste geld, dat men zijn vader verschuldigd was, in den buidel en zond met het grootste deel daarvan den knecht naar huis, omdat hij het in deze omgeving niet veilig achtte. Toen spoedde hij zich vroolijk naar de woning van den kluizenaar. Thans was hij alleen en kon zich geheel geven aan hetgeen zijn hart belang inboezemde. Hij wist het, heer Dirk van de Merwede was in den omtrek, hij bracht de laatste berichten van de landsgravin, hij reisde in stilte de burchten en kasteelen rond om nieuwe vrienden voor haar te winnen, of zich van de trouw der ouden te verzekeren. Helaas, de hooge

heeren zwegen stille, zij die veel bezaten moesten te veel op het spel zetten. Het was slechts bij den lageren adel, bij Aalburg, Spiering, Poelgeest en anderen, dat zijn krachtig woord eenigen weerklank vond.

Gedurende de eerste dagen van zijn verblijf reeds had Cruyf kunnen opmerken, dat de stemming van zijn gastheer tegenover hem veranderde. Zijn jeugd, zijn beminnelijkheid, zijn geestdrift maakten indruk op den strengen man, die te veel van de wereld gezien had om niet te weten, dat wat hij hier zag, goud was van echt en zuiver gehalte. De schoone knaap was als een zonnestraal in zijn woning gevallen, hij verlichtte ze en tastte zijne sombere levensbeschouwing aan, niet door woorden maar door zijn persoonlijkheid. Niemand zag het, hoe de menschenschuwe kluizenaar onrustig werd en voor den ingang van zijn hut ging staan, als zijn gast wat later dan gewoonlijk thuis kwam. Niemand bespiedde hem, als hij voor den knaap de legerstede wat zachter en gemakkelijker maakte, of als de man, die in een uiterste van zelfkwelling zich bij voorkeur voedde met grove en onsmakelijke kost, op onbeholpen wijze zijn keuken verzorgde, opdat zijn gast niet al te veel ontberen zou.

Mocht nu en dan de verzuchting over zijne lippen komen: ‘Heer vergeef mij, zoo ik mij weder hecht aan een Uwer schepselen en hem geef wat U behoort!’, meestal deed hij zich geen geweld aan in deze, wetende dat alles slechts voor zoo kort zou zijn. Ook nu weer schitterde zijn oog, toen hij den jonkman met vluggen tred over het hobbelige voetpad zag aansnellen en zijn gretige vraag hoorde: ‘Is er nieuws?’ Maar op het vernemen van die woorden werd zijn gelaat weder somber.

‘Daar is nieuws,’ sprak hij. ‘God geve, dat gij nooit wordt medegevoerd in dien maalstroom van zonde en ongerechtigheid. Maar Hij heeft u verblind gelijk de overigen. Wat mij betreft, ik kan niet anders dan u waarschuwen te doen zooals ik, en uwe ziel niet te bezoedelen met de gruwelen en ijdelheden dezer wereld.’ Dit zeggende wierp hij zich in een hoek van het vertrek waar een klein heiligenbeeld stond, op de knieën, en was weldra zoozeer in zijne overpeinzingen verdiept, dat hij doof en blind scheen voor hetgeen er om hem heen gebeurde. Cruyf echter voegde zich op de bank aan de andere zijde van het vertrek bij zijn oom. Deze was in druk gesprek met een man die den tabbert en de baret der geleerden droeg, maar wiens gebruind gelaat en krijgshaftige houding aanduidden, dat hij zich beter op zijn gemak gevoeld had, beschermd door borstharnas en ringkraag, het hoofd bedekt met een ijzeren helm. Het was heer Dirk van de Merwede, die zich slechts in deze vermomming veilig achtte tegen de talrijke vijanden, die vooral in deze streken zijn leven bedreigden. En waarlijk, de berichten die hij bracht waren weinig geschikt om wie Jacoba aanhing en liefhad tot gerustheid te stemmen.

‘Ik kom uit Henegouwen,’ sprak hij. ‘Zoodra ik het ongeloofelijke hoorde, dat Bergen, de trouwe stad der gravin, haar laatste toevlucht, zich overgeven wilde, ben ik daarheen gesneld. En helaas! het is waar, zelfs haar eigen geboortegrond, zelfs Henegouwen heult met de vijanden.’

‘Is Bergen dan overgegaan?’ vroeg Cruyf op een toon vol smart.

De stad is in de handen van Filips van Bourgondië. Jan van Brabant, die zich nog altijd beschouwt als Jacoba's echtgenoot, heeft een verbond met hem gesloten, tegen haar. En ook de Heilige Yader heeft zich tegen haar verklaard. Hij heeft Filips tot haar voogd benoemd, zoolang de wettigheid van haar tweede huwelijk niet is bewezen. Wordt zij als de wettige vrouw van den Brabander erkend, dan duurt toch Bourgondië's voogdijschap voort, zoolang haar man leeft. Sterft hij, dan blijft

Filips haar voogd, tot zij weder huwt. Zoo luidt de zonderlinge uitspraak van den paus, en wel heeft Filips gezorgd, dat zij binnen Bergen bekend werd.'

'De boschbeer beschermer van de jonge hinde!' riep Hendrik Mande uit.

'Hij heeft getoond hoe hij haar beschermen wilde,' vervolgde de ridder. 'Ik heb mijne vrienden overal, evenals zij de haren heeft, want zelfs in het Bourgondische leger bewondert men haar moed en heeft men eerbied voor

hare rampen. Filips liet in Bergen bekend maken, zij zouden hem de gravin uitleveren en deze moest een uur of iets langer in zijn tent vertoeven. Daarmede wilde hij hare vernedering voltooien en haar dwingen tot erkenning van de wettigheid van zijn gezag.'

'En Glocester?' vroeg Hendrik Mande. 'Blijft hij rustig in Engeland? Komt hij haar niet te hulp?'

'De gravin schreef hem een brief in de radeloosheid van haar hart, hem smeekend om hulp. Zij verwachtte zeker op haar schrijven zijn onmiddellijke overkomst. Maar Glocester zal den brief nooit zien. Hij viel in handen van Filips en deze liet hem voorlezen in den kring zijner edelen. Hoe hebben zij gelachen en gespot niet hare tranen!'

Hij zweeg eenige oogenblikken. zijne oogen schitterden, hij klemde de tanden op elkaar. Toen vervolgde hij: 'Den volgenden dag was er oproer in Bergen. De partij die Jacoba haatte en in 't geheim de Bourgondiërs aanhing, stak het hoofd omhoog. De gravin verliet haar kasteel en ging door het volk heen naar het raadhuis. Daar smeekte zij om de bescherming der burgers en herinnerde hen aan hunne eeden, op de heilige Evangeliën bezworen, haar nimmer te verlaten. Men schreeuwde haar toe: "Hier in de stad is geen plaats meer voor u! Wij deden wat wij konden. Onze krachten zijn uitgeput." Een van hare Engelsche edelen, Macquard riep: "Verraad! Verraad!" Men greep hem aan, hij moest voor Jacoba nederknielen en zijn hoofd rolde voor hare voeten. Meer dood dan levend ging zij naar het kasteel terug. Twee dagen lang raasde het oproer; wat haar trouw bleef werd gedood of in den kerker gesleept. Zelfs de eer-

waardige abt van Ghislain werd gevangen gezet. Had Filips toen de stad bestormd, deze ware hem zeker in handen gevallen. Maar hij waagde zich er niet aan. De krijgskans is toch altijd onzeker. Zijn overwinning zou gemakkelijker zijn.'

'Hebben die van Bergen haar uitgedreven?'

Heer Dirk haalde de schouders op. Het moest den schijn hebben als ging zij vrijwillig tot haar voogd. Hertog Filips gaf haar een vorstelijk vrijgeleide, maar zij versmaadde het en reed door een andere poort, met haar eigen gevolg regelrecht naar het Brabantsche leger dat naast het Bourgondische in slagorde stond.

Het hoofd omhoog geheven, met gloeiende wangen en schitterende oogen reed zij door de lange rijen van hutten en tenten. Het krijgsvolk zweeg en zag haar vol medelijden na, zij is toch hunne hertogin! Zij deed alsof zij niemand zag. Plotseling echter viel haar oog op den Heer van Heeswijk, in gelukkiger dagen haar vriend, haar vertrouweling. Toen was haar kracht gebroken, tranen stroomden haar over de wangen, zij wrong de handen en riep hem snikkend toe: 'Heeswijk! als gij nog denkt aan de dagen, die voorbij zijn, als gij nog iets voor mij gevoelt, ga dan tot den hertog van Brabant, en smeek hem dat hij mij niet overlevert aan mijn ergsten vijand. Laat hij mij een plaats in Brabant aanwijzen, waar ik wonen kan; elke stad, ook het minste dorp zal mij goed genoeg zijn, maar alleen, hij bespare mij deze schande.'

'Heeswijk reed heen. Langen tijd bleef zij wachten. Hij smeekte hertog Jan om genade, maar te vergeefs. De lafaard vond het zoet, wraak te nemen op eene vrouw,

Zoo moest de gravin verder trekken, door het Brabantsche leger heen, haar vijand te gemoet.'

'En waar waart gij, heer ridder!' riep Cruyf uit. 'Bij den hemel, waar waart gij?'

'Op geen vijftig pas afstand van daar, met een zoon van den hertog van Enghien. Hij had een dertig man weten te verzamelen en wij lagen er in hinderlaag. Het was roekeloos en hopeloos. Toen zij voorbij kwam, sprong Enghien te voorschijn en legde de hand aan den teugel van haar paard. De Bourgondische hoofdman van haar geleide schoot toe: "Wat wilt gij?" vroeg hij. "Haar bevrijden," luidde het antwoord. Snel als het licht gaf de Bourgondiër hem twee sabelhouwen over het gelaat. Hij liet den teugel los. Die achter hem stond werd gevangen genomen. Wij verborgen ons en zochten een goed heenkomen. Wat konden wij doen? Dertig tegen de vijfhonderd Bourgondiërs?'

'En de gravin?' vroeg Cruyf.

Heer Dirk haalde de schouders op.

'Ik weet het niet,' antwoordde hij, 'ik moest mij verbergen. Hoe hertog Filips haar ontving, zagen slechts weinigen. Maar zooveel weet ik, dat hij haar naar Gent liet voeren, en haar daar gevangen houdt. Want hij heeft haar niet in zijn eigen paleis huisvesting aangeboden, zooals hij als haar voogd verplicht was te doen. Hij laat haar bewaken op het Gravensteen, de oude burcht, thans de staatsgevangenis.'

Een somber zwijgen was langen tijd het eenig antwoord op het sombere verhaal, tot eindelijk de jongste het eerst, met een bevende stem, sprak:

'Zoo wij weten waar zij is, dan moeten wij haar verlossen.'

‘Het woord is gemakkelijk uitgesproken,’ hervatte de ridder. ‘Maar de daad is onmogelijk. Wij moeten betere tijden afwachten.’

‘Kan het ook niet zijn, dat deze tijd haar nuttig is om tot inkeer te komen?’ vroeg de monnik. ‘Zij heeft zich vergrepen tegen God en de menschen.’

‘Maar inmiddels kwijnt zij weg in de gevangenis, of... op andere wijze. Wie uit Frankrijk komt is niet bevreesd voor vergif of sluipmoord. O neen! wij moeten hen vóór zijn. Als zij maar eenmaal uit Vlaanderen verlost is, zal zij zien dat zij hier in Holland nog trouwe harten vindt.’

‘Gij spreekt als een kind, dat de beteekenis zijner eigen woorden niet kent. Ik verzeker u, voorzichtigheid is niet een van mijn hoofddeugden, en toen ik het kasteel van Geertruidenberg verdedigde, heb ik getoond een machtigen vijand niet te vreezen. Maar thans hebben wij te doen met drie vijanden, die allen even krachtig zijn in hun haat: Beieren, Brabant en Bourgondië. De weinige getrouwen die Jacoba heeft, mogen hun leven niet zoo roekeloos wagen.’

‘Ik spreek niet van geweld,’ hervatte de jonkman. ‘Maar is hier dan met list niets uit te richten? O, als wij haar slechts konden ontvoeren en hier brengen, het volk zou samenstroomen rondom haar standerd.’

‘De gedachte is ook bij mij opgekomen,’ hernam heer Dirk. ‘Maar hoe dringen wij tot haar door? Mijn gelaat is al te bekend bij hare vijanden zoowel als hare vrienden. En het gaat mij slecht af mij te vermommen. Deze mantel, dien ik om mij heb heen gehangen, is mij nu reeds te vreemd, te zwaar... Wanneer broeder Hendrik

ging, zou wellicht... Hij werd in lang niet gezien in die streken, en zijn kleed is zeker het beste vrijgeleide.'

De monnik sidderde. 'Zoo het moet, zal ik gaan,' sprak hij met bevende stem. 'Maar ik ben te zeer aan de afzondering in mijne cel gewend. Ik versta de taal van de wereld niet meer. Het zou gelijk staan met een doodvonnis.'

Hij wilde nog verder spreken, maar zijn neef wierp zich aan zijne voeten. 'O heer oom! laat mij gaan! Mij kent niemand. Men verzekerde mij vaak, dat ik een schoone stem had en zeker ken ik vele fraaie liederen. Vergeef mij, zoo ik er mij op verhoovaardig, maar misschien zouden voor een reizend minstreel de poorten der stad zich gemakkelijk openen. En dan, zoo ik eenmaal de verblijfplaats der gravin heb ontdekt, dan zal ik niet rusten, voor ik haar hier heb, hier en in veiligheid.'

De monnik aarzelde. 'Neen,' riep hij toen, 'dat mag niet; ik mag u niet blootstellen aan zulk een vreeselijk gevaar. Uw vader heeft u aan mij toevertrouwd.'

'Ik erken dat het gevaar groot is, maar is de prijs niet heerlijk? En voor mij is het waagstuk minder dan voor u beiden. Niemand kent mij, dat zal mijn beste vermomming zijn. En al kwam ik in moeielijkheid, wat zou ik behoeven te vreezen? Is daar niet het klooster van Windesheim dat mij met zijn invloed steunen zal? En ook heer Dirk van de Merwede zal mij niet verlaten, om niet te spreken van al de andere edelen en heeren, die de zaak van de gravin zijn toegedaan.'

'Neen knaap, gij kunt op hen niet rekenen. Ach, ik weet beter dan gij, hoe ieder in dezen tijd vervuld is met zijn eigen belang.'

‘En dat van de gravin vergeet? Maar des te krachtiger moeten hare vrienden hare partij kiezen. Wellicht, als in vroeger dagen er een enkele was geweest, die alles voor haar had overgehad, zou het niet zoover gekomen zijn.’

‘Hoe kan een poorterszoon zoo Hoekschgezind zyn!’ riep de ridder vol verbazing uit.

‘Niet te vergeefs heeft sedert mijn kindsheid mijn vader mij opgevoed in eerbied voor onze wettige graven, niet voor niets wees hij er mij telkens op, wat WestFriesland, wat Hoorn in het bijzonder aan het huis van Beieren verschuldigd is. Hebben Albrecht en Willem niet het rechtsgebied van de stad vergroot, onzen handel beschermd, de rechten van den minsten burger verzekerd? Als kind placht mijn vader die privileges voor mij te herhalen en hij beweerde dat ieder burger ze moest kunnen opzeggen. En nu zouden wij de gravin ontrouw worden, alleen uit angst dat zij ze ons ontnam! Neen, alles bindt ons aan haar, niet het minst de plicht der dankbaarheid.’

‘Uit uw woorden zelf zie ik dat gij ons niet begrijpt,’ sprak zijn oom. ‘Juist om die privileges te bewaren hebben de steden de hulp van een krachtige hand noodig, terwijl Jacoba...’

‘Terwijl Jacoba flinke moedige knapen noodig heeft zooals hij,’ viel de ridder hem in het woord. ‘Waarom zou hij het niet wagen? Alleen een stout stuk kan de gravin tot ons terug brengen en hij is beter in staat het te doen dan iemand. Wij gaan tot de poorten van Gent en wachten op hem, tot hij de gravin gevonden en verlost heeft. En al is hij een poorter, en al druischen

zijne belangen in tegen de onze, welnu, dat behoeft immers niet zoo te blijven? Hij zou de eerste niet zijn wien de ridderkroon werd geplaatst boven het burgerlijk wapen, omdat hij getoond had den ridderslag op zijne schouders waardig te zijn.'

'Ik zal er over denken,' gaf de monnik ten antwoord, wel nog onzeker maar toch niet meer weerstrevend, en de luide vreugdekreet van zijn neef overstemde geheel de bange zucht die zijne woorden vergezelde.

Weldra had de ridder met den vurigen knaap de kluis verlaten, om den aanslag meer in bijzonderheden te bespreken. De monnik bleef alleen, in gepeins verzonken, geheel vergetend dat de magere gestalte van den kluizenaar nog steeds in een hoek van het vertrek zat en, schoon niet daaraan deelnemend, toch het geheele gesprek had aangehoord. Als een stem uit een andere wereld klonk hem daarom het verwijt in de ooren: 'Heer Hendrik Mande, is het op zoodanige wijze dat gij uwe eeden houdt? Moet deze onzalige burgerkrijg weder een nieuw offer eischen, een offer dat waarschijnlijk zonder eenige vrucht gebracht zal worden?'

'Heer Arent,' antwoordde de monnik met een wedervraag, 'zijt gij het die het recht hebt, mij dit verwijt toe te voegen?'

'Was ik niet dikwijls getuige van de tranen uwer dankbaarheid! Weet ik niet, hoe graaf Willem u vertrouwde, hoe vaak hij u vroeg, niet om anderen te zenden, maar om zelf zijne dochter te beschermen?'

'Welnu,' sprak de monnik, 'gij die mij kent, gij weet dan ook hoe het mij onmogelijk is. Het is de vloek die op mijn leven rust, de strijd die zal duren

tot aan mijn dood. Het is altijd hierbinnen de verbeelding die de plannen maakt, klaar en duidelijk, het verstand dat de bezwaren ziet en tegelijk de middelen om er over te zegevieren, maar dan, o! dat het graf mij rust gave! dan weêr de hand, te zwak om het plan uit te voeren, de knieën die weigeren het lichaam te dragen, duizend spieren en vezelen gerekt en getrokken, die het lichaam wringen in duldelooze pijn.

'O, gij kunt het niet begrijpen het lijden, dat mij tot in het hart, tot in de hersenen dringt, dat de koorts er doorheen jaagt, juist als ik rustig wil wezen. Gij weet niet welke wilde beelden mij door het hoofd spoken, juist als ik al mijn kalmte, al mijn denkkracht noodig heb. Het is de Booze zelf, die in dit ellendig lichaam tegen mij strijdt. Ik zal hem wederstaan tot het einde toe, maar God beproeft mij zwaar.'

'Spreek zoo niet,' antwoordde de kluizenaar, 'want gij weet, wat gij zegt is slechts ten deele waar. Gij zoudt anders handelen, gij zoudt zelfs de zwakheid van uw lichaam overwinnen, als gij geloof hadt. Maar gij weet niet of God u Zijn bijstand wel zal geven, omdat gij twijfelt aan Jacoba's zaak.'

'Ook dat is het wat mij nederdrukt,' vervolgde de monnik met een klanklooze stem. 'O, kon ik handelen zonder denken, of zooals die jonge, gelukkige knaap, slechts de inspraak van mijn hart volgen. Maar eeuwig word ik geslingerd tusschen mijn overtuiging en mijn plicht. Jacoba is lichtzinnig en onbetrouwbaar - maar zij is de dochter van haar vader. Haar regeering zal een vloek zijn voor haar volk - maar mijn eed bindt mij aan hare zaak. Dat is de eeuwige slingering die

mijn hart bonzen, mijn hoofd branden doet. Die strijd is mij te zwaar. Hij beneemt mij den moed om mij in Gent te wagen onder de ruwe menigte, om de blikken te trotseeren van hen, die mij misschien herkennen zullen, om mij te wagen onder de oogen van Jan van Brabant of van den valschen bisschop van Luik, en ook zelfs in tegenwoordigheid van den hertog van Bourgondië. En daarom, vergeef mij, edele heer, dat ik op den toon van verwijt tot u spreke, daarom vraag ik mij af: Is het wel noodig, dat ik, de arme monnik, dit alles drage? Jacoba is toch niet onbeschermd, zoolang zij nog een nabestaande, zoolang zij nog een broeder heeft!'

Een vaal bleek overtoog de fiere trekken van den kluizenaar. 'Zwijg,' gebood hij, afwerend de handen uitstrekkend. 'Ik heb met de wereld afgerekend en voor haar ben ik dood.'

'Ook ik heb zoo gedacht, en toch heeft haar gewoel mij weder meegesleurd. Hoeveel te eerder gij, die toch het recht hebt het wapen van Beieren te voeren, zij het dan ook...'

'Nu, voltooi uw woorden! Zij het dan ook met een dwarsbalk. Gij hebt gelijk, ik zou de eer mijns vaders naam te dragen kunnen koopen... door de schande mijner moeder openbaar te maken.'

'Menigeen dacht er anders over en werd daardoor de redder van zijn land en zijn geslacht. Hadde Witte van Haemstede, graaf Floris' edele zoon, gehandeld als gij, wij zuchtten thans onder den klauw van Vlaanderens zwarten leeuw.'

'Witte van Haemstede werd door zijn vader opgevoed, ik zag den mijnen voor het eerst toen ik, haast vol-

wassen, alleen geleerd had, mijne moeder afgodisch te vereeren. En dan, Heer Witte was trouw aan zijn broeder die zijn leenheer was.'

'Gij zoudt uwe zuster dienen.'

'Mijns vaders zoon kromt zijn nek niet onder het juk van een vrouw. Heeft mijn vader dat zelf ooit gedaan? De jonkvrouw van Poelgeest kan het getuigen, wier stervenskreten weerklonken onder de boomen van het woud van den Haghe... En ik... ach, hadde ik den zachten, al te meegaanden aard mijner engelachtige moeder geërfd. Maar het Beiersche bloed kookt en bruist mij door de aderen. Het is het bloed mijner zuster die den brand steekt in drie rijken om te kunnen heerschen, het bloed van mijn oom, die zijn priestereed schond om een kroon, die zijn eigen stad, het schoone Luik uitmoordde; het bloed van mijn vader, onstuimig, krijgshaftig en fier, die het gezag van zijn eigen vader nauwelijks duldde boven zich. Ik zou dit schoone land kunnen ontwringen aan de handen van onze vijanden, - maar om het niet meer af te staan. Gij schudt het hoofd, gij hebt gelijk, wat ik wil is onmogelijk. Maar als de zoon van Beieren niet heerschen mag, dan wil hij vergeten zijn.'

'Ik hoopte, dat de eenzaamheid waarin gij leeft, uw onstuimigen aard getemd zoude hebben.'

'Een vorstenaard wordt niet getemd dan door den dood. Met moeite houd ik hem geketend door vasten en strenge boete. Maar gij, maak de ketenen niet los. Gij hebt gezien wat er van den stroom wordt, die door dijken en dammen breekt en een bedding opzoekt die de zijne niet is. Onvruchtbaarheid en verderf brengt hij met zich.'

‘Welnu dan, als gij er zoo over denkt,’ sprak de monnik, ‘dan zal ik zelf gaan.’

‘En den knaap sparen?’ vroeg de kluizenaar met levendigheid. ‘Gij moogt zulk een edel kleinood niet bezoedelen met het bederf van dezen strijd.’

‘Zoo God hem voor dit doel wil gebruiken...’

‘Het zij zoo, maar bedenk in de eerste plaats dat God zijne ziel zal afvragen van uwe hand. Behoed hem vooral voor het gevaar van te leven aan het hof mijner zuster.’

‘Voordat het zoover komt, hoop ik hem reeds lang weer naar Hoorn en in veiligheid te hebben gebracht.’

VI

Den Zondag daarop bediende broeder Hendrik Mande de mis in de kapel van het klooster Engelendaal. Hij predikte over het afsterven van de wereld, het dienen van God, het verzaken van zich zelf. Hij trachtte te betoogen hoe een eerlijk en eenvoudig leven beter was, al was het verborgen, dan in hooge eer te staan bij de wereld. Hij predikte over de monniksgelofte, heilig en onverbreekbaar, afgelegd voor God en de menschen, en hoe het schenden daarvan met eeuwige straffen wordt bedreigd. Hij dacht daarbij aan een andere gelofte, door hem zelf afgelegd, maar die hij den moed niet had te houden. Voor hem was de kloostergelofte niet de zwaarste. Voor hem was het moeielijk, de wereld in te gaan, waar het goed en het kwaad door elkander waren gemengd en niet tegenover elkaar stonden, als in het klooster. En juist dat zwaarste eischte God van hem. Neen..... Hij eischte het niet! zoo sprak hij dan weer tot zich zelf; daarom zond Hij juist nu dien vurigen, moedigen jonkman tot hem, die zou volbrengen wat hij niet kon. Maar was dit wel zoo? Mocht hij dan den knaap wagen aan hetgeen hij zelf niet durfde? Zoo woelde de bittere strijd in zijn hart, en niemand begreep dat Hendrik Mande zoo welsprekend was, omdat hij tegen zich zelf

predikte, noch kon iemand weten, dat hij de verdoolde broeders van Engelendaal zoo hard aangreep, omdat hij zoo vurig wenschte een martelaar te zijn. O, daar te sterven voor de goede zaak, en door zijn dood deze broeders tot nadenken, velen wellicht tot God te brengen, hoe vurig smeekte hij dat, hoe riep hij, om hen te redden, het martelaarschap in over zijn eigen hoofd. Het zou hem verlost hebben van den bitteren strijd dezer wereld, het zou hem de kroon hebben gebracht, waarnaar hij zoo vurig verlangde. Maar het gebeurde niet. Zijn prediking had eene gansch andere uitwerking. De lichtbewogen gemoederen der verweekelijkte monniken waren terstond getroffen. Zij smolten weg in tranen. Zij biechtten en legden in het openbaar schuldbelijdenis af in sterk gekozen bewoordingen. Zij geeselden zich; van uitersten van genot gingen zij over tot uitersten van zelfpijniging. In lange processies, het hoofd met asch bestrooid, gaven zij blijken van bitter berouw, zooals zij meenden, gelijk Ninevé na de prediking van Jona. En dat alles voor zeer korten tijd en om daarna des te dieper in weelde en zonde weg te zinken. Want het is gemakkelijker duizenden tranen aan de oogen te ontwringen dan het hart van een enkelen zondaar te treffen.

Hendrik Mande echter kon zijn taak beschouwen als te zijn afgedaan en met een bezwaard hart sloeg hij met zijn neef den weg in naar Dordrecht, waar de afspraak met Dirk van de Merwede hen bijeen zou brengen.

Het schoone weder, dat de reizigers tot nu toe vergezeld had, begon hen te verlaten, de storm stak op, de regen stroomde neer, de kille adem van den winter scheen over het landschap te zijn teruggekeerd. Cruyf

verloor zijn opgeruimdheid, zooals van zelf spreekt, geen oogenblik, maar zijn oom beefde en rilde in zijn monnikspij en hield het hoofd voorover gebogen, om de geeselende striemen van regen en hagel niet te gevoelen. Zeer gelukkig was hij, dat hij een huifkar vond, waarin hij een deel van den weg kon afleggen.

In Monnikendrecht, thans Papendrecht geheeten, bracht een bootje hen naar de overzijde. En thans, nu hij de landstreek zag waar hij als kind gespeeld had, nu hij Dordrecht voor zich zag liggen met zijn wallen en torens, kreeg de monnik zijn moed terug. De poortwachter uitte een kreet van verrassing toen hij hem herkende, hij liet hen door, zonder ondervragen, en thans volgde Cruyf zijn oom door een warnet van stegen en straatjes, waar hij hem voorging met vasten tred en toch zoo veel mogelijk in de schaduw blijvend, want er zwierf veel haveloos volk langs de straten en het was in die ruwe tijden altijd beter, onnoodige ontmoetingen te vermijden. Eindelijk kwamen zij aan een steenen gebouw, waarop een vierkante toren stond van rooden steen opgetrokken en met grijze leien gedekt. Zij klopten aan, eerst zacht, toen harder, maar niemand deed open.

Meer dan een half uur verliep en nog stonden zij in den regen; de monnik kermde, zijn teedere gestalte scheen te sidderen bij iedere nieuwe vlaag. ‘Doe toch open!’ riep Cruyf al forscher, en toen tot zijn geleider: ‘Zou hier verraad onder schuilen?’

Eindelijk hoorden zij sloffende voetstappen door de gang, de deur werd geopend, echter slechts zoo ver als de schakels van een ketting, die tot verzekering diende, het toelieten, en een oud man gluurde behoedzaam naar buiten.

‘Wie zijt gij?’ vroeg hij barsch.

‘Wij komen in naam der landsgravin,’ fluisterde Hendrik.

‘De duivel hale haar! In naam van de landsgravin komt ieder die geen penning meer in de tasch en geen kleed meer aan het lijf heeft. Waarom moet mijn arme meester nog het ongeluk hebben, dit ellendige nest te bezitten? Had de groote vloed maar alles weggespoeld,

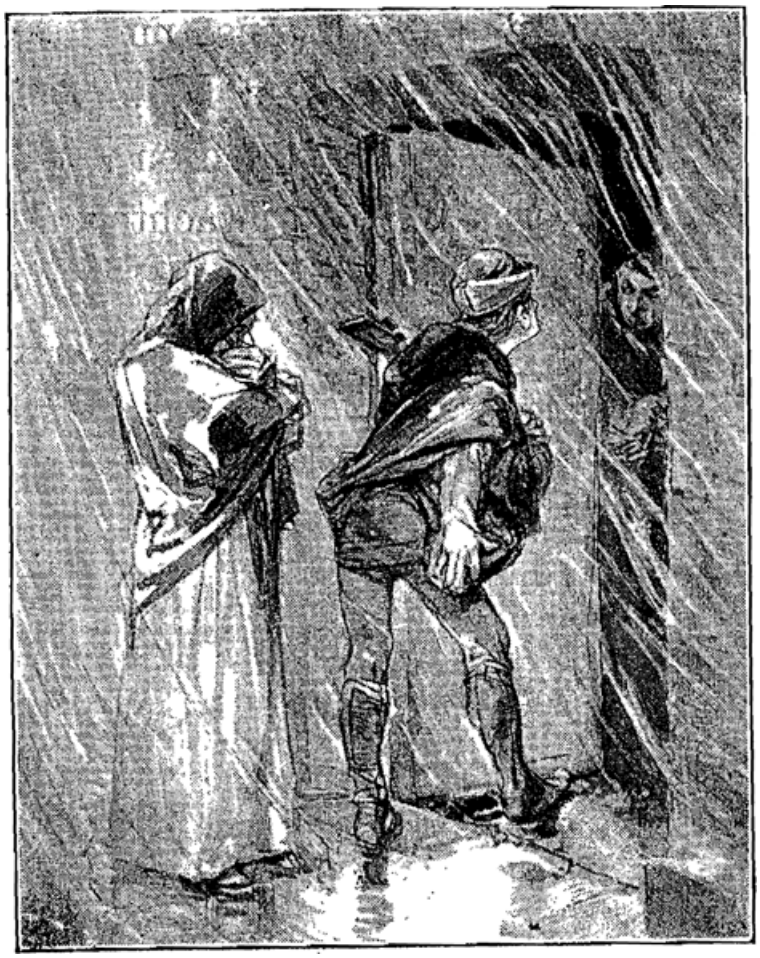

dan liepen wij ten minste ook de kraaien vrij, die hier in de oude steenen komen nestelen.’

‘Mijn vriend,’ sprak Cruyf op zachten toon, ‘uw meester heeft ons verzocht hier tekomen.’

‘Ja, dat zeggen zij allen. Mijn meester verzoekt en noodigt uit, want waar geen geld is, kan men gemakkelijk gasten vragen. Het is voor hem hetzelfde, of hij er een of honderd heeft, hij discht op, maar betaalt niet. Die dus in den Rooden Toren komt, mag wel een goeden buidel meebrengen of, anders...’ en hij maakte een veel beteekenend gebaar alsof hij de deur weer sluiten wilde.

Cruyf echter had zijn voet in de opening geplaatst. ‘Is het anders niet, mijn vriend,’ lachte hij, ‘laat ons dan maar binnen,’ en tegelijk sloeg hij op zijn geldtasch.

Die muziek had een verwonderlijke uitwerking op den ouden brompot; hij deed den ketting van den haak, opende de deur wat wijder en ging ter zijde om de beide bezoekers binnen te laten.

‘Het is al wel,’ sprak Hendrik Mande zacht, ‘dat wij den dienaar gewonnen hebben. Nu willen wij zien dat wij den meester vinden. Is hij nog zoo als hij vroeger was, dan zal het evenmin gemakkelijk gaan.’

‘Hij is ten minste op het oogenblik evenmin tot iets goeds te krijgen als een doode in zijn graf, eerwaarde vader! Mijn goede meester moet nu en dan iets hebben om zijn verdriet te verzetten, maar sedert hij het niet meer betalen kan, drinkt hij niet dan Cabeljauwschen wijn, wees daar zeker van. Gisteren avond wachtte ik hem thuis, en om hem welkom te heeten, zorgde ik voor een steviger maaltijd dan waarop hij recht heeft te rekenen. Maar ik kon den ganschen nacht opblijven voor niets. Hij kwam niet, ook in den morgen niet, eerst van middag kwam hij thuis; maar bij alle heiligen!’ voegde de man er met een ruwen lach bij, ‘niet in een toestand om monniken of klerken te ontvangen zoo als gij zijt.’

‘Heer Dirk in dien toestand!’ riep Cruyf ontsteld uit. ‘Op dit oogenblik en nu er zooveel wordt beslist!’

‘Het is misschien een aanwijzing, dat het plan niet moet doorgaan,’ meende de monnik.

‘Gij kent mijn meester slecht, als gij u hierover verwondert,’ hervatte de portier. ‘Laat hem maar eerst zijn roes uitslapen en hij zal weder klaar zijn om meer plannen te maken dan hem dienstig is. Op het oogenblik zou ik zelfs den moed niet hebben hem lastig te

vallen. In zijn kwaden dronk ontziet hij niemand. Ga dus met mij, mijne heeren, en laat mij u ontvangen zoo goed als dit armzalig verblijf het toelaat.' Dit zeggende schoof hij hen de gang in en sloot daarna zorgvuldig de deur.

'Daar gaat zij voor de tweede maal op het nachtslot,' pruttelde hij. 'En bij alle heiligen, ik doe haar niet weer open, al kwam de landsgravin zelf.'

Hij leidde nu. zijns meesters gasten een steenen wenteltrap op, die tot hoog in den toren voerde. De vertrekken beneden waren, volgens zijn zeggen, alleen geschikt voor ratten en muizen en zelfs die arme dieren vluchtten er uit weg, omdat er niets meer voor hen te vinden was.

In het vertrek waar zij eindelijk aankwamen, scheen wel alles bijeen gesleept te zijn, wat de oude woning nog bruikbaars opleverde. Het verblijf zelf vertoonde nog eenige overblijfselen van vroegere weelde. Men kon zien, dat de niet ruime maar sierlijk gevormde zaal eenmaal smaakvol was beschilderd geweest, al waren de muren nu van de vocht uitgeslagen en al lagen groote brokken kalk op den steenen vloer, door stof en spinrag bedekt. De tafel en een paar banken van donker eikenhout, met zorg en smaak uitgesneden, waren vol kringen en vlekken en daar naast stonden meubels van greenen hout, grof in elkaar getimmerd, zooals men ze zou zoeken in een matrozenherberg aan de rivierzijde. In een hoek stond nog een buffet, waarvan het fraaie snijwerk hier en daar was afgebroken en vernield. Een der muren was met een verscheurd behangsel bedekt, en op een bank daartegen aan lag de heer van de Merwede.

wiens uiterlijk op droevige wijze met zijn omgeving overeen kwam; hij sliep hoorbaar den slaap van een dronkaard.

Cruyf zag naar hem met een gebaar van minachting. Deze twee moesten dus de heilige zaak dienen - zijn oom, zwak en aarzelend, en deze man! Hoe voelde hij

zijn kracht toenemen, zijn moed aangroeien, het was alsof zijn schouders alles moesten dragen - en dat konden ook!

De maaltijd, voor den vorigen dag gereed gemaakt, stond daar nog onaangeroerd, behalve door een heirleger van vliegen, maar er was niet anders en zelfs voor klinkende munt zou men op dit late uur in herberg noch

kookhuis iets kunnen krijgen. Cruyf had eenig gewetensbezwaar, en riep en schudde den ridder, maar zonder iets uit hem te kunnen krijgen dan een onheilspellend gebrom. Daarop zette hij zich aan tafel met een gezonden eetlust, die het onsmakelijke van de spijzen deed vergeten en zelfs voor zijn oom aanstekelijk was. Vermoeid als hij was, legde hij zich toen op een bank neder en sliep weldra in. Maar het teedere lichaam van den monnik kon de hardheid van de houten planken niet verdragen. Vergeefs zag hij om naar een kussen; de enkele die er waren had de ridder zich onder het hoofd en in de lendenen gestopt. Hij zette zich dus zuchtend neder, en tegen den muur geleund wachtte hij zoo goed en zoo kwaad het ging den morgen af.

Een nacht op deze wijze doorgebracht, was zeker niet in staat hem tot kalmte en zijn hoofd tot helderheid te brengen.

Met eenigen angst zag hij dus naar den ridder, die tegen den morgen ontwakend, zich met een vergenoegd gezicht voor den tocht gereed maakte en na zijn zwaren slaap al even weinig letsel van zijn roes scheen te hebben als een flinke poedel van een verfrisschend bad. Zonder zich over iets te verontschuldigen, bood hij zijne gasten het overgeschoten vleesch van den maaltijd aan, benevens versch brood en een beker hartig bier, dat zijn getrouwe bediende naar boven had gebracht.

‘Ik ben gewoon tot het middagmaal te vasten en niet voor den avond eenig bier te nemen,’ sprak de monnik op aarzelenden toon.

‘Zooals ge wilt, eerwaarde vader. Maar anders zou ik u wel den raad willen geven: neem het op reis,

zooals gij het vindt. Thans hebt gij een ontbijt, ik sta er niet voor in dat gij een middagmaal, of zelfs avondeten vinden zult. Uw neef denkt er over zooals ik.' En met welgevallen zag hij naar den jongen man, bij wiens gezonde jeugd een gezonde honger van zelf sprak.

Zuchtend zette Hendrik Mande zich aan den disch, maar bij iederen mondvol dien hij nam, was het hem, alsof zijn keel werd toegeknepen. Ach, in zijn eenzaam monnikenleven had hij het ver gebracht in het ontleden der menschelijke gevoelens en hartstochten; tot op een haar kende hij de aandoeningen zijner eigen ziel, maar aan het werkelijke leven, dat snel aangrijpt, doortast en handelt, werd hij meer en meer een vreemdeling!

'Waar zijn de kleederen en de overige zaken waarmede wij ons onkenbaar moeten maken?' vroeg hij met bevende stem. 'Ik zoude mij dan vast..' Heer Dirk zette de bierkan van den mond om overluid te lachen. 'Wel, eerwaarde vader!' riep hij uit, 'zoo wij andere kleederen aantrokken, zouden wij al het mogelijke doen om aller aandacht op ons te vestigen. Verbeeld u, mijn gezicht onder een monnikskap of onder die vervloekte baret, die ik een maand geleden heb gedragen, maar die ik gezworen heb nooit weer op te zetten. Alle menschen zagen mij na, en zoo ik hun de vuisten niet had laten zien, en wat ik verder onder mijn mantel verborgen had, zou de geleerde, dien ik had omgehangen, mij een leelijke poets hebben gespeeld. En vergeef mij, eerwaarde vader, zoo gij u een helm met pluimen op het hoofd zettet, of u kleeddet als een lansknecht....'

Weder werd de bierkan toegesproken, maar thans om den lach te verbergen, want het fijn besneden gelaat

van den monnik vertoonde zooveel komischen schrik bij de gedachte dat het verschijnen zou in de omlijsting van stalen helm en ijzeren ringkraag, dat zelfs Cruyf zijn gevoel van eerbied vergat en een glimlach hem om de lippen speelde.

‘Alleen onzen jonker,’ vervolgde heer Dirk, ‘zou een met goud doorweven kapje en een fijn lakensch vrouwekleed niet slecht passen. Bij alle heiligen, ik geloof dat hij geen onaardig meisje zou wezen.’

‘En ik zweer u,’ riep Cruyf met fonkelende oogen, ‘dat ik mij slecht in die dracht bewegen zou, en men de moeite kan sparen mij die aan te trekken. Ik zoude immers als minstreel met u gaan! Ik kocht in Leiden een fraaie luit en kan die redelijk bespelen.’

‘En ik,’ vervolgde de monnik, ‘ik wenschte mij slechts een ruimen mantel, waarin ik mij geheel verbergen kon. Maar, zooals gij verkiest, heer ridder, zoo zal het zijn. Gij zijt het hoofd van onzen tocht en gij moogt het wezen.’

‘Laat ons dan blijven zooals wij zijn,’ besloot heer Dirk. ‘Het is in onze dagen gansch geen ongewoon schouwspel, dat een monnik en een berooid ridder samen reizen. Alleen deze knaap kon de aandacht trekken door zijn sierlijke kleeding, maar de regen en de zon zijn ook al bezig geweest, daaraan de eerste frischheid te ontnemen. Maar kom,’ vervolgde hij, de thans ledige bierkan op zijde schuivend, ‘zoo gij gereed zijt, ik ben het ook. Laat ons gaan!’

‘Maar toch niet te zamen,’ riep de monnik. ‘Als wij hier zoo wandelden door de stad, zou het opzien baren.’

‘Zooals gij wilt,’ sprak de ridder, echter een weinig

ontevreden. ‘Ik zal dan afzonderlijk gaan en gij beiden gaat samen. Ik heb in de stad nog het een en ander te verrichten, dat echter evengoed nagelaten kon worden. Gij weet waar het schip ligt, in de haven vlak bij..... Maar gij zijt ook een Dordtenaar, ik behoef het u dus niet uit te leggen. Acht uur en niet later zeilen wij weg.’

Hij ging, en na eenigen tijd volgden de beide anderen. Weldra had echter de monnik reden genoeg zich. te beklagen dat hij den dorstigen ridder maar niet bij zich gehouden had. De schaduw van den zonnewijzer op het oude huis aan de haven aangebracht, wees reeds over achten, wees half negen, negen uur. en eindelijk zagen de bevende monnik en de van ongeduld vloekende schipper den heer van de Merwede aankomen, en wel uit een herberg waar een frissche groene krans uithing, tot een teeken dat er zoo vroeg in den morgen reeds een vat was aangestoken. Hij had er dus vroolijk gezelschap gevonden, maar toch, al was zijn kleur wat hooger, zijn stap was vast toen hij de loopplank overging.

De wind verhief zich en werd met ieder kwartier heviger. Hij schoot uit met rukwinden, zoodat men het zeil niet kon ophouden en de roeiers slechts met moeite vorderden. Zware en zwarte wolken vlogen door de lucht, telkens vielen er dikke droppels neer, dan weder kwam de wind, veegde de buien weg en dreef ze voort.

En als dan de zon haar scherp en schel licht liet vallen door het water heen, dan was het als droegen de golven het schip heen over een betooverd land. Gansche bosschen lagen er verzonken, door elkaar geworpen lagen de boomen in de diepte, maar enkele van de forsche stammen waren blijven staan, en men zag de toppen,

de kale, naakte takken uit het water steken. Met groote voorzichtigheid moest de schipper zijn vaartuig besturen om er niet in verward te raken. Hier stak een dorps toren, daar een stuk muur van een kasteel omhoog, het stevige metselwerk had tot nog toe de vernieling getrotseerd, meer dan eens dreef de rukwind het scheepje er heen en al de kracht van roer en riemen was noodig om het gevaar af te wenden.

Heer Dirk zat op de voorplecht, hij staarde in het groene water en zelfs zijn onrustige geest kwam een oogenblik tot nadenken, toen hij daar voortgleed over het overschot van zijn vaderlijk erfdeel. Een enkele nacht had hem tot een bedelaar gemaakt. Hier, waar het water klotste, waar de visschen speelden, ging hij in gelukkiger jaren met zijn vader ter jacht. Hij boog zich over den rand van het scheepje, als kon hij de plaatsen herkennen. Wat was dat moerassige slib, dat zich reeds met riet en biezen begon te bedekken? Verrees daar niet het statig kasteel van de heeren van de Merwede? Neen, wat verder, daar stond het nog, daar verhief zich de toren, de spits was er afgeslagen, maar het muurwerk was hecht en sterk, als moest het den knagenden tijd en den vernielenden stortvloed nog eeuwen lang trotseeren.

De jonge Cruyf volgde het oog van den ridder toen deze staarde op het water dat golfde en plaste tusschen de schietgaten van den toren.

‘Hier had nog veel gered kunnen worden,’ merkte de praktische Westfries op en hij vertelde, hoe in zijn land na iederen storm het volk naar de dijken snelde, ze steviger en hooger maakte en aldus, het verlies in winste deed verkeeren.

Maar korzelig viel de edelman hem in het woord. ‘Een ridder is geen boer,’ sprak hij kortaf, omdat ook hij op dat oogenblik niet zonder spijt bedacht, hoe in meer rustige tijden veel van het verlorene had kunnen worden teruggewonnen. Maar de wilde oorlog hield ieders gedachte vast. Het kwam nauwelijks in een mensch op, dat het mogelijk was, het verdronken land weêr droog te leggen, en wie er een plan voor maakte, kon de noodige hulp niet vinden. Het ongelukkige land was als ten doode opgeschreven. De hemel zond het water, de aarde bracht het vuur van den krijg.

Onafgebroken hield heer Dirk het oog gevestigd op het overblijfsel van het kasteel zijner vaderen. De lange uren van den dag gaven hem den tijd er toe, men vorderde langzaam, soms zelfs in 't geheel niet, het was onmogelijk den weg te vinden in deze wildernis van water, waar elken dag de bodem veranderde, waar de schietstroom, te voorschijn springend tusschen torens en brokken muur, telkens even onverwacht als gevaarlijk was. Tegen den avond stak de wind nog feller op, de golven zweepten en woelden, als duldden zij geen leven meer waar zij heerschappij voerden. De sterke muur van het kasteel, reeds lang ondermijnd, begon te wankelen, met een dof plompen stortte het eene brok steen na het andere in den afgrond. Cruyf rilde, het was als ploften er kluiten aarde neder op een doodkist. De schipper kon niet verder gaan, het water, draaiend en zuigend, dreigde het schip mee te sleepen in de diepte. De steenen verdwenen, maar de kolk gaf de stukken hout en het half vergane huisraad weer op en de wind dreef het tegen de kiel. Met een wilden schok, getemperd door de vuist

aan het roer, ging het schip op zij. Nog stond de toren, maar hij wankelde, hij beefde. Daar raakte een drijvende balk verward in het klokketouw, dat uitgerafeld en machteloos hing buiten een der kijkgaten, en met ontzetting hoorden allen het hoe de storm het touw trok en de klok langzaam en met onzekere slagen driemaal klepte, als wilde hij de vele dooden die daar sliepen en de weinige levenden wier oogen nog geopend waren, samen roepen tot de ure des gebeds.

Vol bangen schrik zag de schipper hoe de zware toren wankelde en riep met heesche stem de roeiers toe, dat zij alle krachten zouden inspannen om weg te komen van de plek waar zooveel gevaar dreigde.

Nu schoot het vaartuig vooruit, maar de storm donderde om den ouden toren en zong hem zijn graflied wild, woest en schoon als de dagen, die er waren heen gegaan over zijn grijze muren. Golf na golf sloeg tegen, het gevaarte aan. Weder luidde de klok, nu eens met zachten klank haar lot beklagend, dan weder met snel opeenvolgende woeste tonen in wanhopig verzet tegen haar naderenden ondergang, of een wijle zwijgend in angstige spanning van wat er komen zou. Zij luidde zooals zij gedaan had in de uren Van krijg en bang gevaar. Zij luidde als wanneer zij de machtige heeren van de Merwede uitluidde op hun laatsten tocht naar den grafkelder van het kasteel. Met ijzige hand greep het den jongen Cruyf in de borst. Was dat een voorteeken voor den tocht dien hij ging ondernemen? En nog wilder klonken de kreten, als het touw zwiepte, of de golven het metaal sloegen, als een woeste klacht over den dood van het oude adellijke geslacht, waar-

van de ondergang ging voltooid worden. Toen schudde en kraakte de toren, slechts dof brachten golven en wind het geluid naar het voortsnellende schip. Eindelijk nog een wilde kreet van wanhoop, - daar stortte de toren in een en de laatste slag van de klok werd versmoord in de golven.

Toen de maan begon te schijnen tusschen de zwarte wolken, zag heer Dirk van de Merwede de torens oprijzen van Geertruidenberg, zijn laatste bezitting, maar die de vijand hem had ontnomen. En hij gelastte den schip-

per het anker uit te werpen op een veilige, verborgen plaats, want daar wist men van zijn onderneming en had men het oog op hem gevestigd.

Met oneindig veel moeite en langs sluipwegen en verborgen paden trokken de saamgezworenen Brabant door, en kwamen door het land van Waes nabij Vlaanderens hoofdstad. De ridder en de monnik vonden een geschikt verblijf in een van de vele kloosters, die de vroomheid der middeleeuwen rondom de stad had gesticht. Voor Cruyf was het echter geen zware taak om binnen Gent te geraken.

VII

In onze dagen is het moeielijk zich een denkbeeld te maken van den aanblik, die een rijke en machtige koopstad als Gent in de middeleeuwen aanbood.[1] Destijds geen rijen winkelhuizen, geen goed geplaveide straten, geen woningen, paleizen gelijk, met sierlijk behouwen pijlers voor de deur, die het dak steunen en een open aanzien geven aan het huis, als wilde de eigenaar de gasten tot binnentreden uitnoodigen. Maar de straten voor het meerendeel onbestraat, in den winter modderpoelen, in den zomer woestijnen van zand en stof en, in weerwil van menige keur en gemeentewet, bezaaid met hoopen asch en vuilnis, waarin kippen en varkens wroetten en honderden onbeheerde honden het verkeer lastig en somtijds gevaarlijk maakten.

Binnen de wallen en poorten der stad, stukken bosch en weideland, waar schapen en koeien graasden, omzoomd door hutten, meest van hout, meest met stroo gedekt.

En te midden van die hutten verhief zich hier en daar een trotsch kasteel, de woning van een edel of aanzienlijk geslacht en de toevlucht der burgers in tijden van onrust en gevaar. Gent telde er vele in die dagen,

1 Zie voor deze en volgende bijzonderheden: Frans de Potter, Geschiedkundige beschrijving der stad Gent.

dicht bij elkaar, in de kuip der stad, zooals de Gentenaar zich uitdrukt, waar zij, deels herbouwd of in hun oorspronkelijken staat, eeuwen daarna te zien waren, of nog zijn.

Welke Gentenaar is niet trotsch op Groot en Klein Ameede, op het fiere Huis met de twee torens in de Veldstraat, op het steen der Resseghems, zoo lang de residentie van den ongelukkigen graaf van Hoorne, op het Utenhovesteen, op het Geraart Duivelsteen, welks sombere muren door de Schelde werden besproeid en nog wel twintig anderen. Geen van deze huizen of steenen bleek waardig te zijn het kostbare wild te herbergen, door Filips van Bourgondië met zooveel moeite buitgemaakt: haar werd een verblijfplaats aangewezen op het aloude Gravensteen, in vroeger tijd de residentie der graven van Vlaanderen zelf, maar in meer weelderige dagen voor een vroolijker en meer bewoonbaar paleis in de stad verlaten.

Op een kleinen heuvel verhieven zich de dikke muren en de sombere torens - zwart van het weder en den ouderdom. Men gaat door een laag en somber poortgewelf en komt dan op een binnenplaats, die aan drie zijden door de oude vesting wordt omgeven. Volgens de overlevering bestaat er nog een onderaardsche gang, die ver buiten de wallen van de stad uitkomt, en door welke in tijden van nood nieuwe toevoer van krijgsvolk en levensmiddelen kon binnengebracht worden. In een groote bocht vloeit de Leie langs zijne muren, om zich kort daarop met del Schelde te vereenigen. Wel was, schoon het heette dat Filips haar als haar voogd beschermde, schoon het kon heeten dat hij zelfs de oude

gravenwoning aan haar afstond, de woning der gravin toch feitelijk een gevangenis: slechts een bepaald aantal dienaren was het vergund bij haar te blijven en als zij uitging was het niet dan gevolgd door hare bewakers. Want de burgerij en het bestuur van de stad Gent waren verantwoordelijk voor hare veiligheid en haar bezit, en moesten van de minste harer plannen en daden op de hoogte zijn. Met den machtigen hertog van Bourgondië viel niet te spotten!

In den aanvang van haar verblijf hield zij zich schuw binnen de haar aangewezen vertrekken opgesloten. Zij was vermoeid van hetgeen zij had doorstaan, verpletterd door de rampen die haar hadden getroffen. Zelfs durfde zij zich nauwelijks te wagen in een der breede vensternissen, uit vrees voor de blikken der nieuwsgierigen die zich voor het huis verdrongen om haar te zien en aan te staren.

Sedert eenigen tijd was er in dien toestand van dofheid en moedeloosheid een verandering gekomen. Cruyf kwam in de stad als reizend minstreel en had weldra gelegenheid zich aan haar bekend te maken. Zijn hartelijke toewijding deed de arme gevangene goed. Zijn welgevulde buidel voorzag haar soms van het noodige. Want had men haar zelfs niet hare kleinoodiën, hare diamanten ontnomen, uit vrees dat zij zich nieuwe vrienden *koopen* zou? Ook thans, het was op een warmen Julidag, snelde hij door de stoffige straten, ijverig aan haar dienst toegewijd. Hij was gekleed in de sierlijke kleeding van die dagen; laarzen van bruin leder, nog niet ontsierd door de meer en meer in zwang komende lastige lange punten, bedekten zijne voeten en beenen

tot aan de knie, de overhangende kappen waren met rood gevoerd en daaruit kwam de gele broek, die eng om het bovenbeen sloot. Nog had het blauw lakensche, met bont omzoomde kleedingstuk, dat borst, armen en lenden bedekten, den eenvoudigen vorm van een jongenskiel, door een lederen gordel gesloten waaraan een beugeltasch hing. De korte schoudermantel van een helle roode kleur, van onderen sierlijk uitgeschulpt, was voorzien

van een kap die, over het hoofd geslagen, den drager tegen regen en wind beschermen moest. Thans echter droeg hij een hoed, met breeden, aan de zijden omgeslagen, van voren puntig toeloopenden rand, dien hij volgens het vroolijk gebruik dier tijden rijk met bloemen had versierd. In deze dracht zou hij door ieder voor een welgesteld poorterszoon gehouden zijn, zoo niet de viersnarige luit, aan een koord over zijn schouder hangende, hem als minstreel bekend gemaakt en binnen de goed bewaakte veste gereedelijk toegang had verschaft.

Behalve die luit droeg hij nog een mandje met schoone en frissche vruchten en bovendien allerlei kleinigheden, die iedere vrouw, van welken stand ook, welkom moeten zijn, vooral wanneer zij komen van de hand van een man, die niets meer wenscht dan haar op kiesche wijze van zijn eerbied en liefde te overtuigen.

Sedert zijn komst was er iets dat van hoop sprak,

in Jacoba's leven terug gekomen en haar jeugd, haar moed en de geestkracht, die haar nooit verliet, juichten hem toe, als hij haar sprak van bevrijding uit den kerker, van herstel in al

hare waardigheden, van het leven, dat haar wachtte, heerschende over een gelukkig volk. Zij zag het, dat deze vurige jonkman goed en leven, alles voor haar over had, en immers, er waren er meer zoo als hij! Voor het oogenblik gaf zijn gezelschap reeds afwisseling in de eentonigheid harer dagen. Gedurig liet zij hem bij zich komen, en als hij uit was, zag men haar meer dan eens gaan naar het boogvenster, ongeduldig zijne komst verbeidende. Zoo zien wij haar dan thans staan, hare jonge blondeschoonheid omlijst door den van ouderdom zwart geworden steen, de donker blauwe oogen, zoo lang omneveld door droefheid, weder met een zweem der oude opgewektheid starend in de

bochtige Burgstraat. Zij was thans in den vollen bloei van haar schoonheid. Haar onderkaak, bijna te breed voor eene vrouw; gaf een uitdrukking van vastheid en wilskracht aan haar gelaat, die niet getemperd werden door den fieren opslag harer oogen. Haar voorhoofd was hoog en edel, de uitdrukking om haar mond vroolijk en vol levenslust. Maar als die volle roode lippen zich vast op elkander sloten, als het helderblauw der oogen hard werd tot een staalachtig grijs, dan nam het schoone jonge vrouwengelaat een uitdrukking aan van wreedheid en onverzettelijkheid, die helaas menig vijand, menig vriend ook tot zijn bitter leed ondervond. Zoo doen ons beeltenis en overlevering Jacoba van Beieren kennen. Maar wat geen portretschilder tot ons overbrengen kan, dat is de gratie harer bewegingen, de afwisselende uitdrukking van haar schoon gelaat, hare tranen, die vermurwden wie niet al te zeer door haat en eigenbelang tegen haar was gekant, de liefelijke klank harer stem, haar vurige welsprekendheid, nu smeekend, dan dreigend, wegsleepend altoos. Hare brieven geven ons de flauwe afschaduwing van wat er omging in dat bewegelijk gemoed. Maar wat zijn zwarte letters op geel perkament? Het zijn de bewegingen der tengere handen, het is de tinteling der oogen, het is het levende woord, het is de zieldoordringende klank der stem, die het hart treffen en verteederen.

De mode van die dagen, deed - (en wanneer doet zij ooit anders?) meer om de schoonheid dezer vrouw te bederven dan om die te verhoogen. Zij droeg volgens de woorden van den dichter:

‘Clederen
Nauwe gheploYt, ende daertoe mede
Wijt ende lanc, ghevoedert wel
Met martelen ende met bonten vel.’

Het kleed zou er echter nog door kunnen. Zoo de stijve stoffe niet al te veel met groote bloemen versierd was, de wijde mantel aan de schouders gehecht, kon met gratie gedragen in sierlijke plooien afhangen, in elk geval stond het vorstelijk als hij met bont was gevoerd. Maar het ergste was het hoofdtooisel dat de schoone haardos geheel bedekte:

‘Die rike vrouwen maken groot behaghen
An haer hooft ende op haer hayr
Vergouden spelle, seven paer,
Steke zi op doeke van side.’

Daarbij kwamen dan nog ‘scone garlange’ en ‘guldine huven.’

‘Die scone camme van yvore
Ende die spiegle, goet ter core
Ende die capiele, wel gheraect,
Ende die crone van goude ghemaect
Beset met goeden steenen diere,
Robinen, miranden ende saphiere.’

Het beeld van Jacoba, zooals het op grond van authentieke bescheiden door ons werd geteekend, mag dus voor velen weinig aantrekkelijk heeten. Maar de oogen van Cruyf waren aan de mode gewend en door haar bedorven, en bovendien, wolke ridder kan een gebrek zien in de vrouw die hij aanbidt? Hij groette dus het vrouwenbeeld in die grauwe nis alsof het een heiligenbeeld was.

‘Wel,’ sprak zij, toen hij binnen kwam, ‘uw groet

daar op het voorplein zou zelfs in de oogen van jonkvrouwe van der Dilft onberispelijk zijn. Gij maakt goede vorderingen onder haar opzicht.'

'Ik ben der jonkvrouwe veel dank verschuldigd. Bij ons Westfriezen gaat het slecht en eenvoudig toe, wij hebben nooit geleerd wat aan de hoven gebruikelijk is.'

'Uw rondheid is mij liever dan de hoofschheid van velen,' sprak de gravin met hartelijkheid, 'omdat er de trouw van uw hart uit spreekt.'

'Maar toch, edele vrouw,' gaf de jongeling ten antwoord, 'zoo gij wat al te veel de vormen moest missen, waaraan gij sedert uwe kindsheid gewend zijt, het zoude u uwe rampen te zwaarder doen gevoelen.'

'Denk niet dat zulk een kleinigheid mij nog ongelukkiger kan maken,' hervatte de gravin, in een plotselinge vlaag van moedeloosheid het hoofd buigende. 'De maat van mijn jammer is vol en zoo er niet schielijk een eind aan komt, kan ik het niet langer dragen.'

'Heeft dan de dag van heden u nieuwe bitterheid gebracht?'

'Iedere dag voegt er aan toe. Die lange gevangenschap drukt mij neer; neen,' riep zij opspringende, met fonkelende oogen, 'zij maakt mijne ziel koud en bitter. Wat zijn dagen zooals deze? Ik ben alleen, den ganschen dag. De jonkvrouwe van der Dilft is eindelijk krank geworden, zij moet hare kamer houden, de huurlingen van Filips duld ik niet om mij heen. De zon brandt op de straten, de warmte is onverdragelijk, zelfs in deze kille gewelven. En ik durf niet eens aan het venster gaan uit vrees van aangegaapt te worden als een wild dier in zijn kooi.'

Met zenuwachtige stappen liep zij het vertrek op en neer, en de korte schokken van haar mischend kleed op den steenen vloer getuigden van wat er omging in hare ziel.

‘Zal ik de paarden laten zadelen? Wil Uwe Edelheid mij de eer doen met mij uit te rijden, de Schelde langs naar Ledeberg of wellicht het land van Waes wat verder in?’

‘Met mijne bewakers achter mij? Een schouwspel voor het Gentsche volk? Nooit!’

‘Zoo het u dan behaagde wat van deze vruchten te proeven, zij zijn rijp en frisch en..’ hij zweeg, hij wilde zijn eigen geschenk niet aanprijzen.

Zij zag er maar even naar. ‘Neen, thans niet,’ zei ze. ‘De eetlust vergaat mij, als ik zoo binnenshuis moet blijven.’

Weer een pijnlijke pauze, die Cruyf afbrak.

‘Wenscht Uwe Genade, dat ik haar iets verhaal? Zij placht nu en dan gaarne naar mij te luisteren.’

‘Ach ja, vertel mij iets. Maar iets dat mij treft, iets dat mijne gedachten afleidt van de schande, die ik moet dragen en van de grievende onrechtvaardigheid, waarmede men mij behandeld heeft.’

‘Ik zal mij niet vermeten te beweren, dat ik dit vermag. Maar ik vernam onlangs iets deze stad betreffende, en wel omtrent een steenen huizinge aan de boorden van de Schelde. Men noemt het hier het Geraert Duivelsteen.’

‘Ik reed er langs,’ sprak Jacoba reeds opmerkzaam. ‘Men zegt, in dien verlaten toren in den Zuidhoek is het niet pluis. Des nachts hoort men er geluiden, als waarde de Booze er rond.’

‘Men verhaalde mij den oorsprong van dat gerucht,’ hervatte Cruyf, innig gelukkig dat hij haar vermocht af te leiden.

‘Voor bijna twee eeuwen woonde daar een ridder, de zoon van den kastelein van Gent, Geraert, bijgenaamd de Duyvel om zijn woesten aard, met zijn zoon Geraert den Moor, even donker van gelaatskleur als zwart van ziel. Geraert de Duyvel was weduwnaar; men zegt, dat hij zijne schoone en zachte vrouw vermoordde.’

Jacoba huiverde. ‘De tijden waren toenmaals dus niet veel beter dan thans,’ sprak zij, maar toch ging zij voort met luisteren. Men hoort immers liever naar iets treurigs, dan naar iets dat liefelijk klinkt?

‘Geraert de Moor groeide op en werd het monster, dat zijn overgeërfde aard en zijn opvoeding van hem moesten maken. Het kasteel aan de boorden van de Schelde was het tooneel van dagelijks vernieuwde brasserijen, schandalen en gruwelen. Geschuwd door ieder, die nog prijs stelt op naam en eer, hadden vader en zoon slechts omgang met lieden aan hen gelijk, of die van hen afhingen en hen naar de oogen moesten zien.

‘Eindelijk scheen het alsof het hart van den zoon zich verzachtte. Hij had het oog geslagen op de schoone Jacoba van Sotteghem en vroeg zijn vader vergunning haar te huwen. Dit gaf aanleiding tot nieuwe gruwelen, want ook de vader had de jonkvrouw lief en wilde voor zijn zoon niet wijken. Na hevige twisten moest Geraert de Moor het Steen verlaten, wilde hij niet vallen als het slachtoffer van zijn vader, die reeds meermalen gedreigd en eens zelfs getracht had, hem het staal in het hart te stooten. Het scheen echter als kon Geraert de Duyvel zijn afwezigheid niet verdragen. Hij zocht den Moor op, verzoende zich met hem en vroeg hem op het kasteel terug te komen. Nog eenmaal zouden

zij samen het avondmaal gebruiken, dan zou de oude ridder naar Zeeland vertrekken om nooit terug te keeren. De Moor kon dan huwen wie hij wilde. De zoon, hoewel eenigszins verbaasd, gaf gehoor aan de wenschen zijns vaders en keerde op het kasteel terug.

Te dien tijde stond er tusschen den Steendam en de sinte Baefsstede een toren aan den boord der Leie, om de kleur zijner baksteenen de Roode Toren genaamd. Geraert de Duyvel wist, dat daar twee schippers woonden, gereed tot allerlei boos werk, ruwe kerels, niet vervaard voor een moord, mits het hun geld in de tasch bracht om drank te koopen.

‘Tot dezen ging hij en eenige goudstukken op tafel werpende, sprak hij: “Dezen avond zal hier een man komen, die u vragen zal: Is alles gereed? Grijpt hem vast, bindt hem stevig in een zak, en werpt hem van den Toren in de rivier. Zorgt maar dat uw licht u niet verraadt. Drinkt nu dapper aan en doet uw werk goed.” Lachend sloegen de schippers toe: de zaak was in goede handen.

‘'s Avonds na den maaltijd sprak de Duyvel tot zijn zoon, den Moor: “Ik ga u verlaten, maar verlang dat mijn vertrek aan niemand bekend zij. Ga naar den Rooden Toren en breng de beide schippers hier, die daar wonen; zij zullen mij naar Zeeland vergezellen; klop zachtjes aan de deur en vraag: Is alles gereed? Zij zullen doen, wat ik bevolen heb.”

‘De zoon ging: halverwege echter kreeg hij achterdocht. Het kon zijn dat zijn vader hem een strik spande. Hij ging dus in een herberg, en bracht er den nacht door, drinkende en dobbelende. Een paar uur na zijn vertrek verlangde de vader te weten of zijn booze toeleg was

gelukt. Hij ging dus naar den Toren en klopte aan. Daar stormden de schippers naar buiten, zij hadden het licht uitgedoofd en herkenden hem dus niet, zij gaven geen acht op zijn schreeuwen, trokken hem een zak over het hoofd en wierpen hem in de Leie.'

'Afschuwelijk!' riep de gravin. 'En de zoon?'

'Hij huwde Jacoba van Sotteghem, maar volhardde in zijn woest en bandeloos leven. Ook hij vond op vreeselijke wijze den dood en sedert dien tijd, zegt men, zetten des nachts de schimmen van vader en zoon hunnen strijd voort en vervolgen elkaar met uitgetrokken zwaard op de trappen en door de zalen van hun oud kasteel.'

Cruyf zweeg, en trachtte te bespeuren, of het verhaal van zooveel ellende in staat was geweest, de gravin een oogenblik haar leed te doen vergeten.

'Zou misschien,' zoo waagde hij te zeggen, 'Uwe Genade lust gevoelen, bij dag natuurlijk, het oude kasteel te bezoeken? Ik was gisteren in de Krocht onder het hoofdgebouw, men vindt er merkwaardige zaken en men vertelt....'

Hij brak plotseling af, want de gravin hief het hoofd op en zag hem aan met oogen zwemmend in tranen.

'Ach,' sprak zij, vreeselijk is het verhaal dat gij mij hebt gedaan. Maar wat zijn de rampen van die ridders, wat is het lot van Jacoba van Sotteghem, vergeleken bij het mijne? Men voelde ten minste liefde voor haar. Men streed om haar bezit, men deed een daad voor haar, al was het een gruwel. Maar ik? Hertog Jan van Brabant heeft mij zoo schandelijk beleedigd, dat ik hem verlaten moest, en zoo hij nog aan mij denkt, dan is het om op de laagste wijze zijn haat te koelen.

‘En mijn heere van Glocester...’ Zij zweeg, het bitterste wilde haar niet over de lippen. Maar voor haar verbeelding verrees het beeld der schoone en verleidelijke Eleonore Cobham, reeds als hare hofdame meesteresse van Humphrey's prikkelbare zinnen. Zou zij thans hare plaats aan zijne zijde geheel hebben ingenomen? Hoe kwam het anders dat hij haar aan haar lot overliet, in het midden harer vijanden, in haar bitteren nood, dat hij zweeg en bleef zwijgen op al haar smeekende brieven?

‘Zing wat voor mij,’ hervatte zij, de stem half verstikt in tranen. ‘Ik moet aan iets anders denken.’

Hij stemde zijne luit en de snaren tokkelend, zong hij voor haar het schoone lied van den ridderlijken Jan van Brabant, die in de dertiende eeuw[1] den roem van zijne groote daden en zijn liefelijk gezang ver buiten zijne grenzen had verbreid.

‘Eens meien morgens vroege
Was ic opgestaen,
In een scoen boemgardekin
Soudic spelen gaen.
Daer vont ic drie ioncfrouwen staen
Si waren so wale gedaen.
Dene sanc vore, dander sanc na
Harba florifa, harba harba florifa, harba florifa.[2]
Doe ic versach dat scone cruut
In den boemgardekijn,
Ende ic verhoorde dat soete...’

Plotseling hield hij op, zijn hand sloeg valsch in de snaren. Jacoba was opgesprongen en stond voor hem met gloeiende wangen.

‘Hoe durft gij,’ zoo riep zij uit, ‘hoe durft gij mij zoo

1 Gest. 1294.
2 L'herbe fait des fleurs: herba florifa.

bitter grieven! Hoe kunt gij mij een lied zingen, dat mij herinnert aan het valsche hof van Brabant?'

Cruyf wierp zijn luit weg. Hij was vaalbleek geworden. 'Vergeef mij,' stamelde hij, en liet zich op eene knie voor haar neder.

'Ik zocht te vergeefs naar een lied, maar van de anderen kon licht het onderwerp u kwetsen. Toen koos ik dit, misschien wel de ongelukkigste keuze,' voegde hij er wanhopig bij, 'vooral voor iemand, die zijn leven geven wil om u te dienen.'

Jacoba wenkte hem met de hand dat hij kon opstaan, maar verwaardigde hem verder met woord noch blik. Zij zette zich in haar ruimen zetel neer, half van hem afgewend en somber zwijgen heerschte in het sombere vertrek.

Dit was meer dan de trouwhartige Westfries verdragen kon. 'Mevrouw,' zoo riep hij plotseling, 'gij kwelt u zelve thans onnoodig en vergeef mij, dat ik het zeg, gij geeft mij het bitterste zielsverdriet. Zoo gij niet wilt uitgaan, zoek dan ten minste binnenshuis eenige verpoozing.'

En toen na eene pauze: 'In lang hebt gij de werk-

t.o. 113

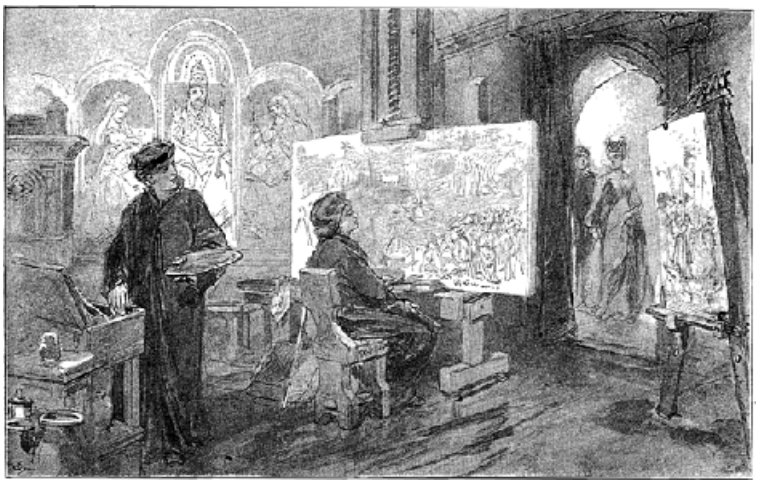

‘De beide broeders waren druk aan den arbeid....’ (Blz. 113).

plaats van Huybert en Jan van Eyck niet bezocht. Gij placht toch belang te stellen in hunnen arbeid. Het licht is vandaag gedempt en toch helder, zeker zullen de meesters aan het werk zijn. Zou het niet een weinig afleiding geven aan uwe gedachten, als gij zaagt hoe zij gevorderd zijn?'

Deze raad vond genade in Jacoba's oogen en weldra waren beiden op weg door de nauwe gangen, die door hare helling, hare bochten en tallooze trapjes aanwezen hoe vaak de vesting, door de zich daarin opvolgende geslachten, was verbouwd en veranderd. In het noorden bevonden zich de vertrekken, aan de beroemde Vlaamsche schilders, de gebroeders van Eyck aangewezen om te voltooien wat thans nog den roem uitmaakt van Gent's heerlijke St. Baefskerk. In die sombere zalen van het Gravensteen mengden zij met verdunde olie, hun eigen kostelijke uitvinding, hunne schitterende verven, en schilderden het heerlijke meesterwerk, een mengsel van wereldsche pracht en mystieke vroomheid: de aanbidding van het Lam. De beide broeders waren druk aan den arbeid en rezen nauwelijks op om de gravin te begroeten; Huybert werkend met zenuwachtige haast, als wist hij dat de tering weldra zijne zwakke krachten zou sloopen, Jan rustiger, vaak zich verpoozend om het werk zijns broeders te beschouwen, omdat zijn kalmer geest behoefte had aan de vurige inspiratie van den ander.

Reeds was het grootsche middenstuk bijna voltooid. Daar stond het Lam, en rondom het altaar waarop zijn bloed vloeide, kwamen zij van alle zijden met statigen tred, vol eerbiedige vroomheid: de engelen, de martelaren, de bisschoppen, de maagden, de pelgrims, de kruisvaar-

ders, de banieren omhoog geheven of palmtakken zwaaiend, kwamen zij allen om het Lam te aanbidden.

Reeds was de ongelukkige gravin haar lijden vergeten, reeds deelde iets van het gevoel van aanbidding zich mede aan haar geschokte ziel, toen plotseling haar oog viel op het zijpaneel aan haar linkerhand. Daar trok ook een stoet op, vol eerbied naar het heilig middelpunt, maar het waren ridders in fiere houding te paard gezeten, gedost in de prachtige gewaden van het Bourgondische hof, blinkend van scharlaken, groen en goud; het waren hare vijanden, die haar vernederd hadden en die haar thans ook hier vervolgden. Reeds meende zij hunne trekken te herkennen, en met een uitroep vol van bitter zieleleed wendde zij zich af en vlood, de gangen door, naar haar eigen vertrekken. Daar vond haar trouwe ridder haar, badend in hare tranen, maar zij wilde niet getroost worden.

'Ga weg,' riep zij hem afwerend, 'overal vervolgen mij mijne schande en mijne smart. Ga weg, laat mij alleen. Ik kan niet verdragen dat iemand mij ziet in mijn diepste vernedering.'

Cruyf zag nog hoe zij in hare heftigheid het mandje had omgeworpen, waarin hij met zooveel zorg allerlei kostbare kleinigheden tusschen het frissche fruit en de fraaie bloemen had geschikt.

Misschien zouden zij haar genoegen doen en in elk geval haar eenige afleiding geven, als zij ze wilde bezien, maar hij durfde er haar aandacht niet op te vestigen, en slechts weinig minder ongelukkig dan de hooge vrouw, die zich niet liet troosten, snelde hij de poort uit naar buiten.

VIII

Het was de oude freule van der Dilft, die, zoo goed en zoo kwaad als het ging, de orde en waardigheid ophield van het kleine gezin. Dreef de verveling Jacoba's onrustigen geest er soms toe, de etiquette te vergeten of daarmede uit tijdverdrijf den spot te drijven, zoodra de jonkvrouw binnenkwam, altijd met de grootste zorg gekapt en gekleed, en de gravin met een voetval begroette en de anderen met een neiging, die dieper werd, naarmate hij, dien zij begroette, hooger was in rang, dan verdween alleen voor hare verschijning zelfs Jacoba's dwaze luim en werd zij weder de vorstin, die, al was het dan ook in een kleinen kring, wist te gebieden. Een bittere ergernis voor de oude dame was, dat de Grentsche burgers, belast met de wacht voor het Gravensteen, (schijnbaar een eerbewijs, inderdaad een bewaking), hardnekkig weigerden bij hun binnentreden in de vertrekken der gravin, voor deze de knie te buigen. Ook Cruyf had in den beginne tegengestreefd, maar de jonkvrouwe had hem onder het oog weten te brengen, wat die weigering beteekende. Slechts voor regeerende vorsten en vorstinnen geschiedde de voetval, en door alleen het lichaam te buigen, al ware het nog zoo diep, deed Cruyf telkens de zwijgende bekentenis, dat hij Jacoba niet als zoodanig,

niet als zijne landsvrouwe erkende. Ook verhaalde zij hem de geschiedenis van den ouden graaf de Melun, die zijn eigen dochter niet anders dan knielend de spijzen aanbood, sedert zij de vorstenkroon droeg. Toen onderwierp zich de vurige jongeling en dat viel hem niet zwaar; immers zijn hart lag reeds aan Jacoba's voeten. Steeds zag men de jonkvrouw de eerste plaats aan de linkerzijde der gravin vervullen, want voelde zij wat der gravin, zij wist ook wat der jonkvrouw van der Dilft toekwam. Aan tafel sneed zij voor, en reikte hare gebiedster nooit de gerechten toe, dan na er zelve van geproefd te hebben. Ook schonk zij haar den zilveren beker in, bracht dien even aan hare lippen en reikte hem dan vol eerbied over. Zoo vereenigde zij, bij gebrek aan een grooten hofstoet, in haar persoon de beide ambten, die onder den hoogsten adel erfelijk waren. Somtijds verontschuldigde zij zich daarover en verklaarde zich bereid van haar post af te treden, zoodra de gravin in hare waardigheden hersteld zou zijn. ‘De Brederodes, de Heemstedes, de Wassenaers zijn hooger in rang dan ik,’ sprak zij, ‘en in de eerste plaats zou de vrouwe van der Vliet u ter zijde moeten staan... Maar...’ - met een zucht - ‘zij zijn verre.’

‘En gij zijt bij mij en blijft mij trouw,’ antwoordde Jacoba, met een teederheid in hare stem, die de oude dame ruimschoots beloonde voor alles wat zij ten offer bracht. ‘Ach,’ vervolgde zij, ‘ik beschuldig mij vaak, dat ik niet altijd goed voor u ben. Maar ik ben mij zelve niet in dit naargeestig kasteel.’

‘Uwe Genade doe wat haar behaagt,’ antwoordde de freule goedhartig. Zij zag de jongere vrouw aan met

een moederlijke liefde, die slechts zelden straalde door het harnas der etiquette.

‘Gij zijt jong,’ vervolgde zij toen. ‘Hadde ik uw leeftijd en uw rang, misschien zou ik evenzoo zijn.’

‘Gij, lieve van der Dilft? O, verbeeld u dat niet! Gij zijt altijd goed, altijd plichtmatig, altijd in de vormen, en vergeef het mij, altijd een weinig eentonig geweest.’

De freule boog gelaten het hoofd. ‘Uwe Genade vergeve mij, zoo ik in iets te kort kom,’ sprak zij, vastbesloten in geen enkel opzicht iets te verzuimen van hetgeen zij zich als haar plicht had voorgeschreven.

Der gravin echter verveelde die onderworpen plichtmatigheid en het was haar een verlichting dat Cruyf juist binnentrad.

‘Hebt gij nieuws?’ vroeg zij gretig.

‘Helaas neen, de berichten uit Henegouwen blijven achterwege. Niemand heeft den moed ze ons te brengen.’

Jacoba beet zich op de lippen. ‘En Glocester?’ vroeg zij met moeite.

‘Ook geen bericht. Waarschijnlijk worden zijne brieven onderschept; de hertog van Bourgondië doet de zeekust streng bewaken.’

‘Ik vraag uw oordeel niet!’ En toen na eene pauze:

‘Laat de paarden zadelen; ik wil uitrijden.’

Weldra zette de stoet zich in beweging, Jacoba de voorste, de blauwe oogen schitterend van verontwaardiging en smart, eene diepe plooi in het effen, jeugdige voorhoofd. ‘Hoe gelijkt zij op haar vader!’ dacht freule van der Dilft, die naast haar reed. Cruyf volgde haar van nabij en achter hem reed de gansche wacht, door hertog Filips aangesteld om... eene jonge vrouw te

bewaken. Het was een zware en onaangename taak voor Gentsche burgers, zoo fier op hun eigen vrijheid en bovendien al wat van Frankrijk kwam kwalijkgezind. De haat tusschen Clauwaerts en Lelyaerts dagteekende niet van gisteren. Het was daarom dat zij het met de bewaking somtijds zoo nauw niet namen en der gravin alle vrijheden gunden, behalve de kans der ontsnapping. Want Filips was een machtig vorst en er viel niet met hem te spotten! Hoe zwaar zou later op de burgers van Gent de ijzeren vuist drukken van hem en van zijn geslacht!

Jacoba reed snel, haar bloed kookte, zij had behoefte aan beweging. En toen zij zag hoe de goede, maar eenigszins stijve freule van der Dilft moeite had haar te volgen, hoe haar blos hooger werd en haar adem sneller ging, toen ontwaakte er in haar een wreede lust, de behoefte om haar lijden op iemand te wreken. De wrijfpaal was steeds bij de hand, het slachtoffer altijd gewillig. Jacoba spoorde haar paard aan, de fiksche draf werd een galop, het zweet gutste langs het geelbleeke voorhoofd der oude freule. De hoeven der paarden wierpen het stoffige zand van den weeken Schelde-oever omhoog. Freule van der Dilft zag niets meer, maar zij durfde de hand niet los te laten, om zich het stof uit de oogen te vegen. Jacoba lachte. Dit gaf haar afleiding. Zij zag hoe de spelden, waarmede het kunstige kapsel was vastgemaakt, losgingen en er uitvielen, hoe de gouden wrong, die den sluier vasthield en als een kroon om het hoofd sloot, scheef zakte, hoe het dunne grijze haar aan de eene zijde zichtbaar werd. Helaas, dat eerwaardige teeken van den ouderdom maakte den toestand nog slechts

dwazer. Jacoba kon het er op wagen dat door een fikschen rit haar kapsel werd ontredderd; de goudblonde haardos haar langs de schouders golvend, zou slechts haar schoonheid verhoogd hebben. Maar die spaarzame grijze vlok, klevend aan de slapen der jonkvrouw!

Eindelijk kreeg de gravin medelijden. Het zadel der oude dame begon te glijden, met moeite hield zij zich overeind en trachtte, wat een wanhopige poging was, de waardige houding te bewaren, die jonkvrouwe van der Dilft, neen, die de eerste staatsiedame van de hertogin van Beieren betaamde. Jacoba was voldaan, zij bekortte haren weg om spoediger thuis te zijn.

Toen zij de lage burchtpoort doorgegaan waren en den steil opgaanden weg volgend, afstegen op de binnenplaats voor de trappen van den hoofdingang, was het als bemerkte zij eerst in welk een toestand de jonkvrouw zich bevond.

‘Wel; van der Dilft!’ riep zij uit, ‘hoe is uw huive ontredderd! En de visschen van de Schelde zullen zich zeker met uw gouden sieraden tooien.’

De jonkvrouwe kon slechts met moeite antwoorden; haar keel was droog, haar adem kort, haar stem beefde.

‘De rit was mij al te snel,’ bracht zij uit. ‘Misschien zal het Uwe Genade behagen de volgende reize een zachter pas te kiezen.’

‘Een zachter pas?’ viel Jacoba uit. ‘Zelfs als ik mijn gevangenis voor een oogenblik kan vergeten, mag ik mij niet vrij bewegen! Neen, als gij te oud wordt om mij bij te houden, niets belet u, dit kasteel te verlaten.’

‘Alleen mijn plicht belet het mij,’ gaf de jonkvrouw ten antwoord. ‘Als de hertog uw vader in het veld verscheen,

was hij omringd door ridders met gouden sporen, door heeren en knapen van het edelste bloed. Zijne dochter heeft niemand dan mij, maar het zal van de jonkvrouwe van der Dilft niet gezegd worden dat zij de hertogin van Beieren heeft laten uitgaan, alleen vergezeld van een poorterszoon en hare bewakers.'

Dit zeggende verdween zij binnen het kasteel. Ware de jonge Cruyf wel bij zijn zinnen geweest, hij hadde zich dieper gebogen voor de oude jonkvrouw dan voor zijne wettige vorstin, maar ook hij was betooverd door den opslag van die schoone oogen, en de klank van die diepe, welsprekende stem had hem in het net gelokt, als de vogelaar doet met zoet gefluit.

'Zij verveelt mij met hare stijve vormen en haar dwang,' sprak Jacoba, toen weken lang allerlei bericht uitbleef, toen vriend en vijand werkeloos schenen of haar in spanning hielden, toen de geheele maand Juli en de helft van Augustus voorbij gingen en zij nog altijd van alles afgesloten, gevangen zat op het Gravensteen, bewaakt door Gentsche poorters. Dit verbitterde Jacoba's hart, zij wond zich op om zich te stooten aan de vormen der oude jonkvrouw, die van hare trouw aan de gebruiken, haar in haar jeugd ingeprent, evenmin afstand konde doen als van de trouw aan hare gevangene gebiedster.

Het was het uur van het middagmaal, destijds werkelijk op het midden van den dag gehouden. De tafel was gedekt en wèl voorzien. Een stuk ossevleesch met peterselie en saffraan gebraden, vormde den hoofdschotel; daarbij zag men een lamprei in rooden wijn gekookt, wel aangezet met peper en andere specerijen; ook de groente ontbrak niet, roode en witte rapen en een hutspot van een

t.o. 120

‘.... hij zou u bedienen, u, de hertogin van Beieren!’ (Blz. 121).

schapebout en boonen en erwten, stukgewreven en met salie, boter en gember toebereid. Het dressoor ter zijde blonk van zilveren bekers en wijnkannen, ook zag men er een van die koeken, die Leuven zoo beroemd maakten bij de fijnproevers, en een keur van versche en geconfijte vruchten.

Cruyf was mede ter maaltijd genoodigd, hij stond aarzelend in het midden van het vertrek, schoon de gravin hem meer dan eens had uitgenoodigd, zich neder te zetten aan den disch. Maar de jonkvrouwe van der Dilft stond daar nog, gereed hare plichten te vervullen, zoo het Jacoba slechts geliefde één woord te spreken; want ook haar voegde het niet, zich zonder uitnoodiging neder te zetten aan de tafel der gravin. De adel der van der Dilfts was daartoe niet hoog, niet oud genoeg.

Jacoba veinsde haar niet te zien, maar herhaalde haar uitnoodiging tot Cruyf met een vriendelijk: ‘Ga toch zitten.’

Hij kwam een stap nader, maar bleef toen weer staan, bedremmeld en besluiteloos.

‘Welnu?’ vroeg de gravin

‘De jonkvrouwe van der Dilft,’ stamelde Cruyf.

‘De jonkvrouwe weet dat zij welkom is aan mijne tafel. Zoo zij een plaats in het midden der kamer daar boven verkiest, dan moet zij maar blijven staan. Gij zult dan heden voorsnijden en mij den wijn reiken.’

De freule werd doodsbleek. ‘Bij alle heiligen, mevrouw,’ riep zij uit, ‘dat zult gij niet doen! De jonkman is mij lief en dierbaar, hij is onze grootste, onze eenige steun. Maar hij is een poorterszoon, en hij zou u bedienen, u, de hertogin van Beieren!’

‘Welnu, ga dan zitten,’ gebood de gravin, kort hare

woorden afbrekend. ‘En gij, Cruyf, zet u ook, zoo gij thans ten minste eindelijk daartoe den moed hebt.’

Het was een kleine scène, maar zij verbitterde toch den maaltijd. De gravin putte zich uit in beminnelijkheid, niet tegenover de jonkvrouwe, wier tegenwoordigheid zij niet wilde opmerken, maar tegenover haar anderen gast. Cruyf echter wist weinig te antwoorden op al hare vragen, hij kon zijne gedachten niet verzamelen, de woorden stokten hem in de keel. Gaarne zou hij een gesprek met de oude freule aangeknoopt hebben, maar had deze hem zelve niet geleerd, dat dit, in tegenwoordigheid der gravin, eene grove zonde tegen de vormen zou zijn? Zoo zat dan de oude getrouwe zwijgend neer, daar niemand tot haar sprak; alleen hare flets blauwe oogen legden onwillekeurig een getuigenis af van droefheid en stil verwijt, als zij ze naar de gravin richtte.

De onverkwikkelijke maaltijd ging voorbij. Cruyf spoedde zich zoo snel hij kon naar buiten, diep rampzalig dat het onweder dreigde, telkens en telkens weer, en dat al zijn liefde, al zijn toewijding de wolken niet vermochten te verdrijven.

De beide vrouwen bleven alleen in een stilzwijgen, dat spoedig te lang was voor Jacoba's levendigen aard.

‘Zeg eens, van der Dilft,’ sprak zij, lachend, maar niet van harte; ‘zoo ik u niet had uitgenoodigd, wat zoudt gij gedaan hebben?’

De oude dame hief het hoofd op met groote waardigheid.

‘Mevrouw,’ sprak zij, ‘het was in de dagen voor Paschen van het jaar '20. Wij waren in Brussel aan het hof van hertog Jan van Brabant, wien gij wel deedt te verlaten.’

Jacoba werd opmerkzamer. Hoe wel herinnerde zij zich dien tijd vol schande en ellende!

‘De hertog,’ zoo vervolgde de freule, ‘wenschte u grievend te beleedigen en tegelijk u een groot leed aan te doen. Hij wilde de jonkvrouwe van Brederode en mij, uwe oude trouwe vriendinnen, van u verwijderen en in onze plaats stellen... Maar ik zal haar naam niet noemen,’ vervolgde zij, ziende hoe Jacoba tegenover haar zat met verhoogden blos en neergeslagen oogen.

‘Gij weet,’ vervolgde zij, ‘welk middel de hertog verkoos te gebruiken. Hij wilde ons uithongeren te midden van den overvloed van zijn paleis. Het ontbijt en het avondeten ons in onze vertrekken gebracht, werd steeds minder, eindelijk bleef het geheel weg. En aan het middagmaal, juist in die Paaschdagen met bijzondere pracht opgedischt, werden wij overgeslagen. Ieder werd bediend, onze borden bleven ledig. Het waren droevige, moeielijke tijden. Gij hebt u beklaagd, gij hebt gesmeekt en gebeden, het hielp niet, men wilde ons weg zenden, als waren wij een plaats aan uwe zijde onwaardig. Maar gij hebt dat niet geduld. Eer dat wij heengingen zijt gij liever zelf gegaan. Te voet door de straten van Brussel gaande, hebt gij het paleis van den hertog verlaten en wij zijn u gevolgd. Welnu, mevrouw! dat zelfde van die dagen had ik heden nogmaals gedaan, zoo het noodig ware geweest. Ik zou niet gegeten hebben, maar u nochtans gevolgd zijn.’

Jacoba zat daar met gebogen hoofd. De herinnering aan zooveel bitterheid had haar booze luim gebroken. De jonkvrouw had haar verteederd, door haar met kieschen tact te herinneren aan haar eigen edelmoedigheid.

De blauwe aderen aan haar voorhoofd zwollen op; de eene traan na den anderen drupte neder.

Toen boog de oude vrouw hare stramme leden met moeite en liet zich op een knie neder voor hare gebiedster. Zij greep de blanke hand, die thans machteloos nederhing en bedekte die met kussen.

‘Ach, mevrouw,’ riep zij uit, ‘nu gij zoo lang en zoo bitter lijdt, waarom klaagt gij dan niet liever tegen mij, die u zoo lief heb? Waarom maakt gij uw kruis en het mijne zoo veel zwaarder?’

Jacoba antwoordde niet. Al dieper boog zij het hoofd, tot het rustte aan de borst der trouwe vriendin en zij daar kalmte en in hare tranen verlichting vond.

‘Ach,’ zoo snikte zij eindelijk, ‘waarom ben ik op een troon geboren? Waarom ben ik niet gelijk aan den knaap die ons zoo even verliet, en wiegde niet een poortersvrouw mij op haren schoot? Hem zou ik kunnen liefhebben. Ik zou als de goede eenvoudige vrouwen, waarvan hij mij zoo dikwijls vertelt, mijn garen kunnen spinnen, mijn huis in orde brengen, en geen andere eerzucht hebben, dan hem gelukkig te maken. Waarom voel ik dan te gelijk dat een klove, die niet te dempen is, ons scheidt? Hij een poorter, ik een vorstin.’

‘Mevrouw,’ riep de freule verschrikt, ‘God heeft dat zoo gewild. Gij zult u zelve toch met dien knaap niet op één lijn stellen?’

‘Neen,’ riep de gravin met vlammende oogen, ‘dat nooit, al zijn wij beiden menschen, menschen van vleesch en bloed. Men heeft mij van kind af geleerd, dat ik een kroon moet dragen, en bij den hemel, ik zal haar veroveren! Maar wee mijne vijanden, zoo ik nog eens tegen-

over hen mag staan.' Zij zweeg, maar de oude freule zuchtte in haar hart: 'Zij is veranderd. Zoo zag ik haar nooit. Onder al hare vorige rampen kon zij teeder en gevoelig zijn, maar deze gevangenschap maakt haar bitter en hard.'

Terwijl dit binnen het Steen voorviel, was Cruyf de stad ontvlucht zoover hij kon. De lucht was heet, het weder drukkend. Maar meer dan dat, beklemde hem de stadslucht en het leven, dat hij zich had opgelegd te leiden te midden van zooveel smart en droefheid, vaak met zooveel onwil gedragen. Hij liep voort tot hij zich geheel omringd zag door de moerassen en zandvlakten, die destijds het land van Waes berucht maakten; toen keerde hij de torens en de gekanteelde muren van Gent den rug toe, hij wilde ze niet zien.

Met heimwee zag hij naar het noorden, als moest van daar de hulp, de opgewektheid, de frischheid komen. Ben onstuimig verlangen kwam in hem op, om een oogenblik, een enkel oogenblik adem te halen in het land zijner vaderen. Daar was de adel dun gezaaid, de steden waren niet meer dan open vlekken. Daar sprak men in plompe, vaak ruwe taal, maar zeide wat men op het hart had. Daar behielpen zich het landvolk en de poorters met grove kleederen en eenvoudigen kost, maar zij dankten er niemand voor. Daar moest het land, drassig en laag en misdeeld van natuurschoon, telkens en telkens weer met aanhoudende en geduldige kracht veroverd worden op de zee.

Maar zoover de zeewind woei was het land vrij, en vrij en niemands knechten waren de menschen die het bewoonden. O, om eens een oogenblik dien zeewind te

voelen gaan door de lokken! Ben oogenblik neder te zitten in de oude, steenen brouwerij, het bezige gewoel daar te zien zijns vaders stem te hooren, zijn hand te voelen op zijn schouder. O, een oogenblik, een oogenblik!

Den volgenden dag vond hij Jacoba terneergeslagen en zacht gestemd. Een wijl zaten zij zwijgend bijeen; toen begon zij hem te vragen naar zijn jeugd, naar het leven in zijns vaders huis, naar het leven van het volk in zijne stad. En hij verhaalde haar hoe onder de poorters, schoon de wapenhandel een plicht, een vereischte is, toch niet het spel van de jacht of den oorlog voor het hoogste wordt gehouden, maar hoe ieder jonkman een ambacht leert en meester hoopt te worden, om zich zelf en zijn gezin te onderhouden. Zoo leeft hij door de inspanning van zijn verstand en de vlijt zijner handen; hij verlangt niet naar den oorlog, maar heeft den vrede lief, opdat hij zijn werk verrichten en rustig en veilig leven kan. De vader sticht het huis, de zonen bouwen het verder en vergaderen zich schatten voor de geslachten die komen zullen.

In stil geluk leeft daar de vrouw van den burger, die hem uit liefde huwde, aan de zijde van haar man voort. Zij bestelt haar huis, maakt de spijzen gereed, voedt de kinderen op en brengt ze groot. Zij wenscht voor haar man geen schitterende daden of een beroemden naam, maar trouw, vlijt en volharding, opdat haar huis bloeie en gezegend zij.

‘Ach!’ riep Jacoba uit, ‘hoe gelukkig is het leven van hen, die in nederigheid geboren worden, en hoe ongelukkig zijn wij, vorstenkinderen! Bij ons geen huwelijk uit liefde, alles is staatkunde en berekening. Toen

ik vijf jaar oud was, nam mijn vader mij op zijn knie en vertelde mij dat ik naar Frankrijk ging om mijn verloving te vieren. Mijn bruidegom was een rijke koningszoon, de tweede, die de kroon niet dragen zou en daarom vlaste op mijn erflanden. Of neen - men deed het voor hem, hij was nog te jong, hij was nauwelijks negen jaar. Ik hield niet van den bleeken, stillen prins en hij niet van mij, ik was hem te levendig, te wild. Somtijds kreeg hij vlagen van boosheid en dan sloeg hij mij en ik sloeg terug, tot wij beiden werden opgesloten. Dan kwam de oude krankzinnige koning; hij verloste mij en kuste mij en noemde mij zijne lieve dochter en ik gilde van angst. Duizendmaal liever was ik alleen gebleven, opgesloten in die kamer. Ik droomde van hem, dat hij mij naliep en sprong luid schreeuwend op in bed. Maar nog meer vreesde ik mijne grootmoeder, de schoone koningin, met hare groote valsche oogen, die haar eigen zonen haatte en heeft omgebracht. En toch was ik hunne dochter; die kleine, bleeke prins was mijn man, de bisschop had zelf het heilig sacrament der Kerk aan dat verbond gegeven. Hij bond mij, toen ik nog een kind was, aan een koningshuis vol wreedaards en krankzinnigen, en thans keert zich de geheele wereld tegen mij, omdat ik geen eerbied heb voor de sacramenten der Kerk!'

De kleine handen stijf tegen elkaar gedrukt in de heftigheid harer ontroering, liep zij snel heen en weer door het sombere vertrek.

'Dat was mijn eerste huwelijk, de heilige echt dien ik sloot, omdat mijn vader wilde dat ik heerschen zou. Mijn tweede huwelijk was erger, het was nog vreeselijker,

ik was toen geen kind meer, ik was een vrouw! O, ik kan er niet van spreken!' en met een gebaar van afgrijzen bleef zij staan.

'Dat alles heb ik gedaan om te heerschen,' zoo vervolgde zij. 'En ik was het niet alleen die zondigde in deze, maar ieder die op een troon geboren is, handelt zoo en moet zoo handelen. Dat wordt er van ons geeischt. Wij hebben alles: weelde, aanzien, eer, alleen maar niet wat iedere poorterszoon heeft en wat een bedelares krijgen kan. Dat moeten wij geven om te kunnen heerschen. En, bij alle heiligen, voor de kroon mijner vaderen heb ik alles gegeven, wat een vrouw het leven dierbaar maakt, ik heb mijn onschuld, mijn liefde, mijn zielsrust verloren, en nu ook zal ik heerschen. Ik zal nog eenmaal,' zoo sprak zij met krachtige stem, 'ik zal nog eenmaal dien troon bestijgen, al moet het zijn door stroomen bloed.'

IX

‘Is er tijding?’ vroeg de gravin, sedert dien dag telkens onrustiger wanneer zij Cruyf zag, en haar sombere gemoedsstemming nam toe zoo vaak hij droevig met het hoofd moest schudden. Reeds zagen hare vrienden het, dat haar gevangenschap niet lang meer moest duren. Zij werd bleek en mager, een droge kuch kwelde haar, en nu en dan zag men op hare wangen een fijn geteekend koortsblosje, dat hare schoonheid verhoogde, maar het hart der oude freule met angst vervulde.

‘Is er dan nog niets beslist omtrent haar lot, zoodat wij onze maatregelen kunnen nemen?’ vroeg zij. Maar ook zij moest zich tevreden stellen met een ontkennend antwoord en de noodzakelijkheid van te wachten.

Cruyf deed wat hij kon, en werkelijk het was zijne schuld niet zoo een sombere nevel op de kleine hofhouding rustte. Vaak bezocht hij met de gravin de gebroeders van Eyck, die gestadig vorderden met hun meesterwerk. Door hun voorbeeld geprikkeld nam Jacoba verf en penseelen ter hand, maar wierp ze even spoedig weer weg; zij had als vorstin uit het Beiersche vorstenhuis genoeg kunstgevoel om te weten, dat haar werk niets beteekende. Toen bracht Cruyf haar de fijne vette klei, die hij vond aan de boorden der Schelde; hij had

ontdekt dat de gravin veel gevoel had voor vormen en lijnen, al ontbrak haar het oog voor verscheidenheid van kleur. Met hare teedere vingers kneedde en vormde zij de klei in allerlei gedaanten: menschen en dieren, kommen en kannen, en zij schepte er vermaak in, wanneer hetgeen zij vervaardigd had werkelijk als huisraad kon worden gebruikt.

Dirk van de Merwede, die zich niet binnen Gent durfde wagen, was daar buiten ijverig in de weer. In Rijssel waren Jan van Brabant, Jan van Beieren en Filips van Bourgondië bijeengekomen om te beraadslagen over het lot der gravin. Wat zij bespraken werd geheim gehouden, maar toch lekte het een en ander uit.

Men zeide, dat Engeland zich toerustte om de wapenen voor de gravin op te nemen, dat Humphrey zelfs Filips had uitgedaagd tot een tweegevecht. Jacoba's moed herleefde toen zij het hoorde. Men dacht nog aan haar; zij die haar moesten beschermen, trokken zich harer aan. O! zij was dan niet geheel ellendig en verlaten, Filips zou het spoedig bemerken. Weldra zou zij in vrijheid zijn!

Maar het onheil, dat scheen weg te trekken, naderde opnieuw. Filips wilde hare vrienden voorkomen. Des nachts zou zij opgelicht worden uit het kasteel van Gent, en naar een sterker vesting, naar Rijssel gevoerd. Maar ook daar was zij niet veilig genoeg. Men zou, zoo werd er gefluisterd, haar nog verder brengen en haar in een klein kasteel in de Savooische Alpen een plek aanwijzen, waar gemeenschap met de buitenwereld onmogelijk was, omdat men er haar niet kende en men er geen belang bij had of Jacoba dan wel Filips over

Holland regeerde. Aldus wenschte de voogd zijne pupil te beschermen! Jacoba hoorde dit bericht met bittere tranen en smeekte Cruyf, toch bij de vrienden daar buiten de tolk te zijn van haar droefheid en haar angst. Konden zij haar geen hulp bieden? Was er geen uitkomst mogelijk? Als zij maar eenmaal in Schoonhoven was! Maar een eeuwigdurende gevangenis in het buitenland, ver van het land waarop zij toch recht had. O, mochten hare vrienden haar hiervoor bewaren!

Hare vrienden! Hoe weinigen waren het! Twee edelen van lageren rang, Spiering en Vos van Delft, hadden zich met den monnik vereenigd, en hielden zich buiten Gent schuil, gereed om gebruik te maken van iedere gelegenheid die zich aanbood. Deze beide edelen besloten met den heer van de Merwede het stoute stuk te wagen en Jacoba te bevrijden. En om haar moed te geven, spraken zij vroolijk: ‘Reeds nu zal de gravin zien en weten wat wij voor haar over hebben.’ Snel stegen zij te paard en met de groene en roode mantels golvend in den wind, zoodat het harnas in de zon schitterde, reden zij de poort van Gent binnen. De burgers zagen hen na; wie waren die drie ruiters, zoo fraai uitgedost, den helm onder den arm, de lange haren golvend over de schouders, als wilden zij een vorst de hoogste eer bewijzen?

Het stof dwarrelde op onder de hoeven hunner paarden, terwijl zij in pijlsnelle vaart door de straten reden. Voor het Gravensteen gekomen, lieten zij hunne paarden springen en steigeren voor de beide gekanteelde torens van de voorpoort, om de aandacht der gravin te trekken. Snel trad zij aan een der smalle vensters en werd met

een vreugdekreet begroet. Zij had echter geen woorden, het hart klopte haar in de keel. Zij lieten fier hunne rossen heen en weder draven, zonder zich in het minst aan de wacht te storen, die nieuwsgierig naderbij kwam, om te zien wat dit beteekende.

Nog eens met een laatsten jubelkreet de handen omhoog geheven, als zwoeren zij een eed van trouw, en pijlsnel reden zij weg als een wervelwind, Gent door, en een andere poort weder uit. Het volk juichte blijde op hun doortocht, het had immers reeds zoo lang die jonge schoone vrouw gezien, treurende aan haar somber boogvenster! Zij schaamden zich misschien, dat de vrije muren hunner stad haar tot een kerker moesten dienen. De moed der gravin herleefde. ‘Het zal gelukken!’ riep zij uit, ‘zoo zeker als deze beker deze ure niet overleven zal!’

Dit zeggende nam zij een kleinen, door haar zelve vervaardigden beker van aardewerk, schonk hem vol wijn, dronk hem uit en wierp hem toen over haar hoofd, uit het venster, waar de scherven verzonken in de stroomende Leie.

Zoo werd dan het stoute stuk bepaald, want beramen mocht het niet heeten. Zoo iemand er lang over had nagedacht, gelijk Hendrik Mande geneigd was te doen, het ware mislukt. Nu zou men er nog na eeuwen van spreken, als een bewijs voor de avontuurlijke koenheid van die ridderlijke tijden. Cruyf bracht de vermomming der gravin binnen het kasteel: het gewaad van een dienstman, ‘snode clederen’ zooals de kroniekschrijver zegt. Cruyf zou doorgaan voor haar meester, zij zou hem volgen, als hij, zooals gewoonlijk, bij het vallen van den

avond het kasteel verliet. Om opzien te vermijden, zouden de andere edelen de gravin buiten Gent ontmoeten. Hendrik Mande zou naar Antwerpen gaan en voor haar een woning gereed maken, als St. Jacob, haar patroon, haar bijstond en zij die plaats bereiken mocht. Zoo werd met enkele woorden in der haast het plan gemaakt, dat over een menschenleven, dat over de toekomst van een geheel rijk beslissen moest.

Voor den dag van de vlucht was een Vrijdag gekozen. Dan stroomde het Grentsche volk naar de beroemde Vrijdagsmarkt. Daar werd het laken gemeten dat wijd en zijd bekend was, daar werd het gekeurd en gestempeld met het stadszegel, daar kwamen de gilden bij elkaar, als er iets te overleggen was, daar verdrongen zich de kooplieden van buiten, zeker bij zooveel volk hun waar voordeelig aan den man te brengen; daar hoorde men het laatste nieuws, en daar ook werd door de Vlaamsche heethoofden menig oproer uitgebroed, wanneer de landsregeering iets ondernam tegen hunne aloude voorrechten. Ieder had dus hoofd en hart te vol om aan de gevangen gravin te denken, die bovendien bij lange na niet meer het onderwerp was van alle gesprekken, zooals in het begin harer gevangenschap.

Het was dus Vrijdag 31 Augustus van het jaar 1425. Jacoba liet in het kasteel de badkamer in orde brengen, zij wilde dien avond een bad nemen. De wacht wist het en deed het bekend maken op het Raadhuis; nu zou de gravin voor dien nacht zeker niet ontsnappen, en de soldaten konden zich wel een oogenblik verpoozen in het gewoel van de stad. Den ganschen avond zag men de badkamers helder, verlicht, maar reeds om acht

uur had Cruyf, ditmaal vergezeld van een knecht, het gebouw verlaten. Freule van der Dilft stond in de poort toen zij vertrokken. Nog eenmaal drukte zij de kleine, haar zoo dierbare hand en fluisterde met heesche stem: ‘Vaarwel! God en al zijne Heiligen begeleiden u!’

Zij zelve was besloten te blijven, zij was zoo vlug niet meer, zij kon ziek worden op den langen, gevaarvollen tocht, en daar mocht zij de gravin niet aan wagen. Op haar kwam dus de wraak van Filips het eerste neer, als de vlucht ontdekt werd. Maar al had zij honderd levens, zij zoude ze aan de gravin gegeven hebben.

De vluchtelingen volgden eerst den stroom van menschen die naar de Vrijdagsmarkt gingen, wel zorgend evenwel niet in het dichtst van het gedrang te komen. Na eenige straten te zijn doorgegaan, sloegen zij links af, St. Bavo's schoone kerk voorbij (die toen nog de St. Jans heette), de St. Baefsstede over, tot buiten de poort, waar een knecht met de paarden hen wachten moest. Onder het lommer van de hooge boomen in den tuin van de schoone statige St. Baefsabdij vonden zij hem staan, drie paarden bij de teugels houdende.

Het waren kloeke stevige rossen van het Vlaamsche ras, men kon ze aanzien, dat zij de vermoeienissen van een fikschen tocht konden doorstaan. Achter op elks zadel was een kleine zak met mondvoorraad gebonden. Vol eerbied voerde de knecht het schoonste paard naar de gravin en reikte haar een mantel, die haar tegen de nachtlucht beschermen moest. Zij sprong er op; het rijden zooals het bij haar vermomming paste, was haar niet vreemd: in die dagen reden de vrouwen even als de mannen, het dameszadel was een uitzondering.

t.o. 135

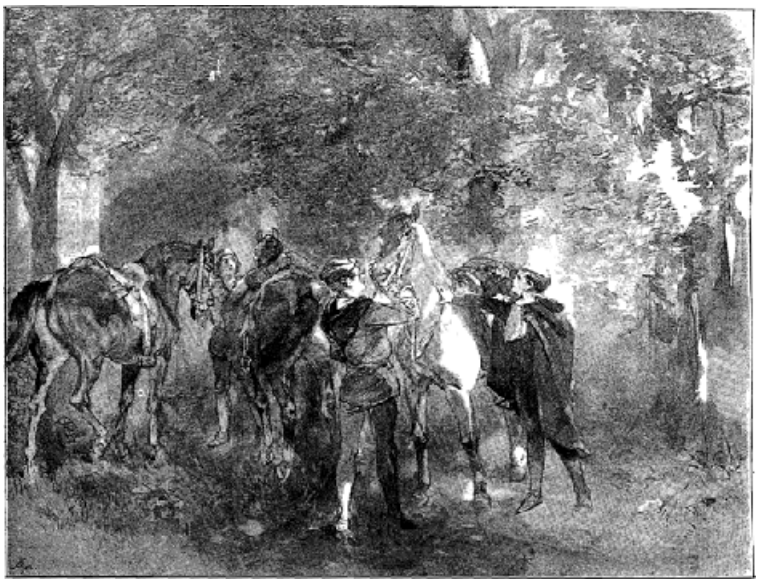

‘Waar is heer Dirk?’ fluisterde Cruyf, terwijl hij zich in den stijgbeugel omhoog hief.

‘Hij is er nog niet! Hij zal wel spoedig komen. Gij zijt te vroeg, edele heer! de afspraak was een kwartier later.’

‘Waar moeten wij dan wachten?’ vroeg Cruyf rondziende.

‘Nergens,’ sprak Jacoba, ‘wij wachten niet.’ Nu zij het van ongeduld trappelende paard onder zich voelde, voor het eerst weer na zooveel weken van bittere gevangenschap, nu als vrije vrouw, kwam al haar fierheid terug. Zij was trotsch en gelukkig, en al was het gevaar nog groot, zij gevoelde het niet. Het was haar als stond zij aan het hoofd van een zegevierend leger. Snel liet zij haar ros vooruit springen en als onwillekeurig drong de strijdkreet haar weder over de lippen: ‘Beieren! Beieren! wie mij liefheeft, volge mij!’

Cruyf had nauwelijks den tijd den knecht, die met het derde paard staan bleef, een goudstuk toe te werpen. Toen volgde hij haar in snelle vaart.

‘Mevrouw,’ riep hij haar toe, ‘om Gods wil, wees voorzichtig! Deze weg is niet geheel eenzaam. Ik smeek u, neem den schijn aan, alsof gij mijn bediende waart, zooals uwe kleederen.....’

Maar zij wierp hem een uitdagenden blik toe, zij zag geen gevaar. 0! welk een zaligheid, weer vrij te zijn en over anderen te heerschen. Zij streelde het paard in blijde, zenuwachtige verrukking. Zij liet het een paar sprongen doen en dan weder plotseling stil staan, het was haar een genot, eenig schepsel, al was het slechts een dier, te onderwerpen aan haar wil. Toen de eerste dronken-

schap der vreugde voorbij was, kwam de vrouwelijke voorzichtigheid hare rechten vragen. Zij sloot zich dichter aan bij haren trouwen vriend en den loop der Schelde volgend, reden beiden nu in gestrekten draf door het vlakke land van Waes.

Zoover het oog kon reiken, zag men niets dan schraal, blauwachtig gras. Hier en daar wilden, op de lagere stukken land, alleen biezen groeien of stak slechts het riet zijne pluimen omhoog. Eerst later zouden de kennis en de vlijt der menschen die woeste streek veranderen in een schoonen bloeienden tuin, de dichtst bevolkte streek van geheel Zuid-Nederland.

De groote eenzaamheid die hen weldra omringde, bracht Jacoba tot nadenken.

Haar bewegelijk gemoed nam snel iederen indruk op.

‘Gij zijt mij wel zeer trouw,’ sprak zij tot haar bevrijder. ‘Zoovelen hebben mij verlaten, die door mijn vader met weldaden zijn overladen, en gij, die mij vreemd zijt, offert alles voor mij op.’

‘Allen die u liefhebben zouden gaarne doen wat ik gedaan heb,’ sprak de jonge man met vuur. ‘Maar ik alleen durfde u naderen, omdat ik onbekend was. Weldra zult gij uwe oude vrienden weer rondom u zien.’

Zwijgend reden zij nu weer naast elkaar voort, de zon ging onder en deed de rimpelende wateren der traag voortvloeiende rivier schitteren van rood goud. De kleuren in de westelijke wolken doorliepen alle schakeeringen van bruin naar rozerood en heldergeel, schelle, lichte, schitterende kleuren, in het oosten beantwoord door het statig somber paarschblauw van den naderenden nacht. En de hemel, als of zij hare heerlijke

schoonheid zelf niet genoeg bewonderen kon, deed haar weerkaatsen in de zacht vloeiende wateren van de Schelde,[1] in de plassen van het moeras, in iederen dauwdroppel, als een feest voor het oog, een dartel spel van goud, rozerood, hemelsblauw en somber grijs, tot dat de nevel, uit de moerassen hooger opstijgend, een sluier wierp over al die onuitsprekelijke heerlijkheid. De maan ging op als een fijne zilveren sikkel, het kleed van den nacht overtoog de aarde en hulde de vluchtelingen in zijne verschrikkingen. Zij zagen, dat zij alleen waren in een vijandig land. De hooggeboren gravin werd een zwakke hulpbehoevende vrouw en sprak angstig tot haar geleider: ‘Gij zult mij niet verlaten, niet waar? Bij St. Jacob! waarom toeft heer Dirk zoo lang?’

‘Zoo hij weg blijft, redden wij ons zonder hem. Vrees niet, edele vrouw! Toen de muren van Gent achter ons lagen, was het zwaarste volbracht.’

Zij moesten nu den heirweg verlaten en reden langs smalle, verborgen paden, om het kasteel van Laerne te vermijden, dat zijn statige torens in den stroom spiegelde, maar spoedig daarna volgden zij weder den loop der Schelde. De vrees zelf dreef hen naar den grooten weg terug, want zooals in het Zuiden de wilde dieren in den nacht ontwaken en op roof uitgaan, zoo werden in dit verwoest en door den oorlog uitgemergeld land de menschelijke roofdieren wakker: wee den reiziger die in hunne handen viel; al had hij geld noch kostbaarheden, toch was hij voor menschen die niets bezaten een welkome buit. Hij had wellicht schoone kleederen, en altijd wel een wapen, onmisbaar in dien ruwen tijd.

1 Scalda beteekent de zachtvloeiende.

De weg werd al eenzamer. Nu en dan draafden de vluchtelingen groepen kooplieden voorbij, die vroeg de markt hadden verlaten, om voor den nacht thuis te zijn.

Maar ook dezen werden zeldzamer. Daar zagen zij eene vreemde gedaante voor zich op den weg. Zij moesten haar voorbij, de moed ontzonk hen. Naderbij gekomen zagen zij dat het een koopman was met een groot pak op zijn rug. Hunne overspannen zenuwen deden hen in alles een schrikbeeld zien. Zij draafden hem voorbij. Plotseling hoorden zij een luiden angstkreet achter zich. Onzichtbare handen hadden achter een boschje een pijl afgeschoten, daar lag de man op den grond, drie havelooze kerels vielen over hem heen, een gespte het pak los, de beide anderen sleepten het lichaam dat geen weerstand meer bood, van den weg af. Voor eigen leven beducht snelden beiden verder.

Weder bewogen zich schaduwen langs den weg. Jacoba hield haar paard in, hare oogen trachtten de dichter wordende schemering te doordringen. Behoedzaam reed Cruyf vooruit.

‘Het zijn slechts peppels door den wind bewogen,’ fluisterde hij.

‘Ach,’ zuchtte de gravin, ‘had ik slechts pijl en boog, of een zwaard om ons te verdedigen.’

‘Boog noch zwaard bewaren tegen den sluipmoord, edele vrouw! Maar zie, hier wordt de weg weer open. Nu kan men ons ten minste niet ongemerkt overvallen.’

De smalle maansikkel verdween achter een opkomende bank. Den ganschen dag was het drukkend warm geweest.

Thans rommelde de donder in de verte; zij hoorden het nauwelijks, maar zagen aan de toenemende duister-

nis dat de heldere sterren door wolken werden bedekt. Dicht bij elkander reden zij, gespannen luisterend naar ieder gerucht, voorbereid op elk gevaar. Schoon al hunne zintuigen waren verscherpt door den angst, konden hunne oogen de dichte duisternis niet doorboren. De nacht was vol verschrikkingen. Klonken daar geen snelle voetstappen achter hen, door de doffe hoefslagen der paarden heen? Daar schuifelde het in het riet aan den oever. Boven hunne hoofden klonk een dreigende kreet, was het een sein, gegeven aan hunne vervolgers? Zij draafden langs een boom die als een somber gevaarte zich op hunnen weg verhief; een groote nachtuil vloog er uit en doorkliefde de zware lucht met tragen wiekslag.

Een tijd lang gingen zij in het duister met behoedzamer stap voort, maar weldra deed de angst hen alle voorzichtigheid vergeten. Zij gaven zich geheel over aan het instinkt der paarden. Telkens drongen hunne sporen de dieren in de zijde en zetten ze aan tot sneller spoed. Met de ooren achter in den uitgestrekten hals vlogen zij vooruit en over den kop van het dier boog zich het hoofd van den ruiter, starend in den donkeren nacht, of hij iets kon ontdekken. Doffe schimmen, waren het huizen, boomen of menschelijke wezens? ijlden zij voorbij.

Daar openden zich de wolken, het begon te regenen. Zware dikke droppels, al sneller op elkander volgend, weldra stroomde het water neder. De drassige weg werd nog slechter, de hoeven der paarden wierpen groote kluiten modder omhoog.

Plotseling en met een fellen schok werd hun ijlende vaart gestuit. Reeds voor eenigen tijd had Cruyf vermoed dat zij van den open weg waren afgeweken; de

takken en de bladeren van laag groeiend hout hadden zijne beenen en armen gestriemd. Nu had een reusachtig gevaarte zich tegenover hen gesteld op den weg en belette hen den doortocht. Somber stond het daar, onduidelijk in zijne afmetingen in den duisteren nacht. Cruyf kreeg het eerst zijn kalmte terug en fluisterde de gravin toe, stil te blijven staan en geen stap te wagen op den onbekenden grond.

Behoedzaam steeg hij af en tastte langs de muren van een gebouw, niet van hout of plaggen, gelijk een boerenhut, maar van steen, dus de woning van een welgestelde. Blijkbaar waren zij een erf opgereden. Maar wie woonde er, vriend of vijand?

Cruyf hield de hand boven zijn oogen tegen den nederstroomenden regen; nergens zag hij eenig licht. Nu drukte hij Jacoba het toorn van zijn paard in de hand, haar toefluisterend dit vast te houden, en ging toen behoedzaam langs den muur verder, telkens met den voet voor zich uit tastend voordat hij een stap durfde doen. Ten laatste had hij, somtijds struikelend over een stuk hout of een paar steenen, somtijds uitglijdend in de glibberige klei, rondom het huis geloopen en nu keerde hij tot Jacoba terug: ‘Het is een woning,’ fluisterde hij ‘vrij groot, maar gedeeltelijk verwoest, ik meende, dat mijn voet tegen puin stiet. Nergens zag ik licht of hoorde ik geluid. Het huis is vast niet bewoond.’

‘Om het even, wij gaan naar binnen,’ sprak de gravin, ‘hier is het vreeselijk.’

Cruyf vatte de teugels der beide paarden en leidde ze behoedzaam om het huis heen tot waar hij een deur gevonden had. Ze weder aan Jacoba overgevende, tastte

hij op nieuw langs den muur tot waar deze zich naar binnen boog en zijn hand een houten deur voelde, met ijzer beslagen. Nog een aarzeling en hij klopte, zacht, toen luid, toen nog luider; de slagen klonken door de holle ruimte, maar er kwam geen antwoord. Hij stiet eindelijk de deur open, zij was zwaar en dik en bewoog zich langzaam. Een holle ruimte vol tastbare duisternis opende zich voor hem, hij deed een stap of wat voorwaarts, de regen stroomde niet meer op hem neder, hij was dus onder dak. Hij luisterde nog eenige oogenblikken, nam toen zijn vuurslag en sloeg vuur. Bij iedere vonk die spatte dook het doodsbleeke gelaat voor hem op der vrouw, die over den kop van haar paard gebogen naar binnen staarde, om daarna weder in de duisternis te verdwijnen.

‘Aan mijn linkerhand is een deur,’ fluisterde hij haar toe. ‘Ik zal naar binnen gaan. Zoo gij een noodkreet hoort, laat dan mijn paard los en vlucht op het uwe.’

‘Waarheen?’ vroeg Jacoba nauw hoorbaar.

‘God en alle heiligen mogen u nabij zijn,’ fluisterde hij terug. ‘Ik weet het niet. Tracht de rivier te vinden, heer Dirk zou dien weg gaan.’

Hij verdween en Jacoba wachtte, - een eeuwigheid. Nu en dan hoorde zij het slaan van den steen op het staal en meende zij een flauwen glans te zien. Eindelijk kwam hij terug.

‘Ik zag geen schijn van bewoners,’ fluisterde hij. ‘Dus snel, eer zij terug keeren.’

Hij hielp haar van het paard en binnen den ingang; toen liet hij haar alleen om de paarden weg te brengen. Aan de andere zijde van het huis had hij een afdakje

meenen te vinden, of was het een groep boomen, waarvan het lommer den regen tegen hield? Het was er ten minste een weinig beschut, daar bond hij ze vast, het was alles wat hij voor de arme dieren doen kon. Toen keerde hij terug en bracht de gravin in het eerste vertrek, links van den ingang.

Weer sloeg hij vuur en liet de vonken spatten op het zwam tot het gloeide. Zij waren in een groot en hol vertrek zonder meubels, zelfs geen houten bank was er te zien. Neergevallen steenen en puin bedekten hier en daar den grond. In een hoek van het vertrek was een trapje, dat naar een andere kamer leidde. Cruyf luisterde, opende de deur, zag naar binnen en wenkte Jacoba hem te volgen.

Dit tweede vertrek was bewoond geweest; op een plankje aan den muur stond een blikken lamp waarvan de pit nog vochtig was. Cruyf blies het gloeiende zwam aan tot eene vlam en stak haar aan. Nu zag hij rond in het hoog gewelfd steenen vertrek. De beide vensters waren met stevige blinden gesloten, onder de hooge schouw lagen nog asch en sintels, zij waren echter koud; daar naast waren eenige bossen rijshout opgestapeld. Een ketel, zwart van het aangeslagen roet, hing aan een ketting naar beneden. Schuin tegenover den haard in een hoek lagen stroo en oude lompen, dus een slaapplaats, misschien meer dan een.

Daar boven bemerkte Jacoba met vreugde een boog en eenige pijlen. Cruyf zag, dat de deur waardoor zij waren binnengetreden de eenige ingang was; het vertrek zou dus te verdedigen zijn. Er was geen sleutel, maar hij sloot ze met de zware grendels, toen nam hij

een der beide banken en klemde die tusschen de posten, sleepte ook de zware eikenhouten tafel naderbij en legde die met het blad op zijde tegen de deur aan. Zoo waren zij ten minste eenigszins beveiligd.

De gravin had zich van haar mantel ontdaan, waaruit het water nederdroop. Door de spanning van den rit had zij niet gevoeld hoe zij doornat was van den regen. Nu zat zij in het kille vertrek, huiverend van de kou op een laag bankje naast den uitgedoofden haard.

Cruyf droeg eenig hout onder de schouw en trachtte de vlam er in te krijgen. Maar door de dikke lucht daar buiten sloeg die telkens neer en dichte rookwolken rolden langs de muren. Toen kwam Jacoba hem te hulp; wel was het voor de eerste maal haars levens dat zij zulk een arbeid verrichtte. Met al de kracht hunner longen bliezen beiden de smeulende takjes aan tot de vlam helder opflikkerde en de eene rookkolom na de andere statig omhoog trok.

Hoe gaarne had hij de doodmoede iets ter verkwikking aangeboden! Maar nu eerst bemerkten beiden, dat zij vergeten hadden den voorraad, met zooveel zorg achter op de paarden gebonden, met zich naar binnen te nemen, en beiden misten zij den moed, zoowel om naar buiten te gaan als om alleen te blijven in dezen huiveringwekkenden nacht. Hij zocht dus in het vertrek rond, en vond ten slotte een kan die een weinig bier bevatte en een korst brood. Zoo het brood deelend en beurtelings de kruik aan hunne lippen zettend, zaten daar de gravin van Holland en de poorterszoon van Hoorn.

Reeds gaven zij zich over aan de rust van een betrekkelijke veiligheid, toen er voetstappen weerklonken in

het voorvertrek. Snel doofde Jacoba de lamp, maar de gloed van het vuur drong door het sleutelgat en de reten van het luikje in de deur naar buiten. De voetstappen naderden, maar stonden plotseling stil, men hoorde een zacht gefluister. Eindelijk klom iemand behoedzaam het trapje op, en trachtte door het sleutelgat naar binnen te zien. De beide vluchtelingen doken zoo diep mogelijk in een en zochten een hoek waar het oog hen niet kon bereiken.

Blijkbaar onvoldaan daalde de man vloekend het trapje weer af, en nu naderde Cruyf voorzichtig de deur en staarde naar buiten. Hij zag drie mannen van een allerongunstigst voorkomen. Twee droegen een lantaren, de derde was beladen met een pak, hetwelk hij vol ontzetting herkende als dat van den koopman dien hij had zien vermoorden.

‘Het zijn roovers, edele vrouw,’ fluisterde hij. ‘Maar vrees niet, wij kunnen ons verdedigen, wij zijn in het voordeel en houden het hier wel eenigen tijd uit. Heer Dirk zal toch eindelijk wel komen!’

Na eenige minuten vol vreeselijke spanning hoorden zij de mannen terug komen. Zij bonsden tegen de deur en deden in een ruwe taal een ruwen eisch, waarop zij geen antwoord wachtten, want terstond daarop klonken bijlslagen. De deur kon wel eenigen tijd tegenstand bieden, maar niet lang.

Cruyf zag om naar een wapen om zich te verdedigen, hij vond niets dan een kleine bank, en vatte die met beide handen, gereed om haar op het hoofd van den eersten den besten te doen nederdalen zoodra de deur bezweken was. Jacoba was achter de tafel neer geknield en hield

den boog gespannen. Weldra was het slot er uitgehakt, maar de grendels hielden tegen; de man die de bijl hield, vloekte verschrikkelijk en begon zijn werk aan de andere zijde. Werkeloos moesten de beide belegerden aanzien

hoe hij vorderde; daar de deur naar buiten openging moest zij er geheel uitgehakt worden. Eindelijk wankelde zij, en nu zoude zij de belegeraars op het hoofd gevallen zijn, hadden deze haar niet tegengehouden. Van dat oogenblik maakte Cruyf gebruik en liet zijn bank met

zooveel kracht op den ijzeren hoed van den voorsten nederdalen, dat hij bewusteloos van het trapje viel; tegelijk snorde Jacoba's pijl en trof den tweeden roover in den linkerarm. Woest brullend van pijn stoof hij vooruit. De derde roover echter was een gevaarlijker vijand, hij bukte zich zoo diep mogelijk, en kroop het trapje op om de tafel los, of Cruyf er over heen te trekken. Jacoba voelde hoe hij aan het blad rukte, onderwijl vocht haar metgezel als een leeuw, het regende slagen op den voorsten bespringer. Deze kon Cruyf weinig deren, de belegeraars stonden elkaar in den weg, voor twee was het trapje te smal.

Cruyf weerde een oogenblik de slagen die hij ontving, met zijn bankje af, trok snel zijn zwaard en sloeg zijn aanvaller een diepe wonde in den hals. Deze viel achterover, maar op dat zelfde oogenblik voelde hij dat de derde roover hem over de tafel heen trok. Met een angstkreet vluchtte Jacoba achter in het vertrek. Een vreeselijke worsteling volgde. De roover was sterk en zwaar en hield den jonkman onder, het was hem alsof de adem uit zijne longen werd gedrukt. Een oogenblik voelde hij zijn hand wat vrijer en het gelukte hem een mes te trekken, dat van den roover, zooals hij later bemerkte. In het duister stiet hij om zich heen; daar voelde hij dat de greep om zijn middel losser werd, de armen die hem knellend omsloten hielden werden slap, en met inspanning kroop hij onder het zware lichaam uit. Ook hij was gewond, ten minste hij voelde een stekende pijn in het been. De roover echter bewoog zich niet meer. Met moeite oprijzend vond hij bij de schemering van het houtvuur den weg naar het andere vertrek terug.

‘Zijt gij het?’ vroeg Jacoba met van angst bevende stem.

‘God zij geloofd! Zij liggen daar allen!’ Maar voordat hij verder kon spreken, voelde hij een zachten arm om zijn hals geslagen. De hartstochtelijke jonge vrouw, in de dankbaarheid over haar redding, drukte een langen, vurigen kus op zijne lippen. Een oogenblik dronk Cruyf het zoete vergif in, dat hem door de aderen stroomde, toen maakte hij zachtkens de schoone armen los, die hem hielden omklemd.

‘Mevrouw,’ sprak hij, terwijl hij de knie voor haar boog, ‘deze eer is te groot. Hier is mijn plaats, ik deed slechts mijn plicht. Mijn leven zou ik voor u geven.’

‘Het is uw ridderslag,’ sprak de vorstin, maar toch deed zij een stap achteruit, als van een giftige slang gebeten. Helaas! hij kon niet weten dat hij in dat eene oogenblik onherstelbaar verloor, wat hij zich door zijn moed en zijn toewijding veroverd had. Hij had moeten aannemen wat de vorstin van Beieren, Henegouwen en Holland hem aanbood, en hij had het moeten vergeten als een vrouwegril. Nu voelde zij in het afweren van hare liefkoozing een verwijt, dat zich hechtte als een angel in hare ziel. Zij had gedaan, wat zij niet had mogen doen als vrouw noch als vorstin; zij had zich vergeten. En al de beleedigingen van den laffen Jan van Brabant, al de ontrouw van den heerschzuchtigen Glocester voelde zij niet zoo diep als dat eene woord van den poorterszoon, omdat zij zijne terechtwijzing verdiende.

Hij echter begreep niets van zijn eigen daad. Hij had Jacoba's leven gered, hij had Jacoba's brandende kussen op zijne lippen gevoeld en de liefde houdt geen rekening

met rang en stand, de blinde god schiet zijne pijlen in het duister. In het zalige gevoel dat hem doorstroomde, achtte hij zijne wonden niet; hij sprong op, bracht met behulp der gravin de deur, die nog aan een scharnier hing, zoo goed mogelijk op hare plaats, de laatste grendel was onbruikbaar, de bovenste sloot nog eenigszins. Het was toch mogelijk, dat het huis nog meer bewoners had, en een nieuwe aanval hen wachtte. Toen echter verzwakte het bloedverlies hem al te zeer, hij moest zich tegen den muur steunen, maar viel toch, langzaam nederglijdend op den grond.

'Zijt gij gewond?' vroeg Jacoba bezorgd.

Juist wilde hij antwoorden, toen de kille schrik, opnieuw hem aangrijpend, hem een flauwen kreet ontlokte en nieuwe kracht gaf. In het voorvertrek klonken duidelijk de voetstappen van een zwaar gewapend man.

De man struikelde en stiet een ruwen vloek uit. Toen wierp hij de blinden open, en wat hij zag, was zeker niet geschikt hem tot kalmte te brengen. Zij hoorden hoe hij de zware lichamen wegsleepte. Misschien om ze te herkennen? De gravin en haar beschermer luisterden ademloos.

Weer naderden de schreden en klommen het trapje op. De man sloeg met zijn zwaard tegen de deur. 'Zijt gij daar binnen allen ook dood?' vroeg hij met forsche stem. En toen wat zachter: 'Zij moeten toch hier zijn. Ik heb de paarden gezien.'

Hij sloeg tegen de deur en trachtte haar los te rukken, maar met een kreet van blijdschap kwam Jacoba hem te hulp. Zij had de stem herkend van heer Dirk van de Merwede.

t.o. 149

‘Cruyf herinnerde zich hoe Heer Dirk hem voor zich op het paard zette....’ (Blz. 149).

Cruyf kon nog opstaan om te helpen bij het openen der deur, en het gevaar deze op het hoofd te zullen krijgen ontlokte den ridder menig krachtig woord. Met een paar schoppen stiet hij de hindernissen weg en trad toen binnen, opende de blinden en liet met de versche lucht de bleeke schemering binnen het duistere vertrek.

‘Komt spoedig,’ sprak hij toen. ‘Gij zijt afgedwaald, anders moest gij de boot gevonden hebben. Ik wachtte te vergeefs, toen besloot ik u te zoeken. Zij ligt niet ver van hier.’

Hij zag dat Cruyf doodsbleek was en dat het bloed hem langs het been gutste; snel scheurde hij een stuk van zijn mantel, en bond dat stijf om de wond; het ruw verband stelpte het bloed eenigszins. Daarop ondersteunde hij hem om op te staan. Door het voorvertrek komende zagen zij twee der aanvallers liggen, koud en roerloos. De derde echter leed verschrikkelijk. De helmrand was hem door den slag in het hoofd gedrongen, hij wrong zich en riep om water. ‘Help hem!’ smeekte Cruyf, zelf bijna in onmacht vallend. Heer Dirk wendde het hoofd af. ‘Het kan niet,’ sprak hij, ‘er is geen tijd.’ Maar een koude glimlach vol verachting krulde de lippen der gravin. Alsof zij nog haar lang slepend gewaad droeg, liep zij in een wijden kring om den gewonde heen, om niet door zijn bloed bezoedeld te worden.

‘Laat den dorper liggen!’ zei ze toen. ‘Hij heeft zijn loon.’

Cruyf herinnerde zich nog flauw hoe heer Dirk hem voor zich op het paard zette en wegdraafde naar den Scheldeoever. Daarop verloor hij het bewustzijn. Toen hij weder bij zijne zinnen kwam, lag hij in een bootje

dat stroomafwaarts over het water werd geroeid. De oevers gleden hem voorbij zoo als het in een droom kan geschieden. Andere schippers kwamen hen op zijde en riepen hen aan, hij besefte niet dat daarin gevaar school. Zijn bloedverlies maakte hem gevoelloos voor alles, ook voor de pijn van zijn wond.

Eindelijk werd het drukker op de rivier, de dichte nevel, door den regen achtergelaten, verspreidde zich. Heer Dirk sloeg Jacoba zijn mantel om en smeekte haar, haar gelaat te verbergen. Cruyf kreeg zijn bewustzijn terug en bespeurde dat het eerst door een stekende pijn; de ridder trachtte hem te troosten: spoedig zou hij beter verbonden worden. Reeds waren zij nabij hun doel. Hoopvol wees hij voor zich uit, en toen de nevelen langzaam wegrolden, lag daar in het schitterend morgenlicht het rijke Antwerpen met zijn wallen en bastions, met zijne torens en kerken, met zijn Notre Dame half voltooid, maar die eenmaal de schoonste van allen zou worden .... als het visioen eener betooverde stad.

X

In Antwerpen scheidden zij. Cruyf werd er achtergelaten onder de hoede van zijn oom Hendrik Mande, die den kranke op het Faconshof[1] bracht, waar liefdevolle zusters zich zijner aantrokken. Zijne wonde was diep, echter waren geen edele deelen geraakt. Maar de doorgestane angst en het hevige bloedverlies brachten hem meer dan eens den dood nabij. Hoe gevaarlijk was hij in zijn ijlen, wanneer de koorts hem naar het hoofd steeg! De diepste geheimen, die het geluk en het leven van velen raakten, waren dan op zijne lippen.

Dagelijks bezocht Hendrik Mande hem, en dringend smeekte hij de liefdezuster, bij hare groote zorg en toewijding toch ook de bescheidenheid te voegen. Daarom had hij hem tot haar gebracht en geen gasthuis of herberg gekozen. Spoedig echter zag hij dat hij gerust kon zijn. En terwijl zijn arme neef al de verschrikkingen van den laatsten nacht met driewerf feller angst op nieuw doorstond, snelde Jacoba noordwaarts verder op haar tocht vol wilde avonturen.

Green wonder dat de vurige ridders van die dagen zich met hart en ziel verbonden voelden aan de vrouw die zooveel durfde bestaan.

1 Vroeger een vrouwenklooster Fakonshof of O.L. Vrouwendale in Valkenbroek, later na vele wederwaardigheden de Falkons kazerne.

In Antwerpen wachtten haar Vos en Spiering; zij hadden voor een wagen gezorgd, en voor een vrouwenkleed, niet te rijk, maar zooals een eenvoudige poortersvrouw dat droeg. Terwijl de wagen verder hotste, Antwerpen weder uit en den ongelijken weg over naar het Noorden toe, verkleedde de gravin zich. Des avonds kwamen zij in Breda. Daar vonden zij versche paarden en voort reed het viertal in ijlende vaart over de heiden en langs de moerassen van het noorden van Brabant. Het was een ruwe tocht voor de jonge gravin; gevaar dreigde van alle zijden, vaak moesten zij een grooten omweg maken. Maar wat gaf zij om angst of vermoeidheid? Zij ademde de lucht der vrijheid in en vóór haar lag, waar haar hart naar uitging: krijgsgeschreeuw, wapengekletter, wraak op hare vijanden!

De vluchtelingen reisden den tweeden nacht door en kwamen voor het aanbreken van den morgen doodelijk vermoeid in Woudrichem aan. Hier rustten zij, maar slechts kort. In alle stilte werden zij over de Waal gezet en namen toen een wijden omweg om het vijandelijk Gorcum te vermijden. Zij kozen hunnen weg over Heukelum, en nog een derden nacht joegen zij voort, bijna zonder adem te scheppen, en toen de vierde morgen schemerde, klopten zij aan Vianens burchtpoort. Burcht en stad behoorden aan ridder Hendrik van Vianen, wiens trouw in menigen strijd beproefd was. Hij maakte zich gereed zich te verdedigen tegen het ontijdig bezoek, toen hij, van vreugde buiten zich zelf, de landsgravin herkende. De poort opende zich, de ophaalbrug werd nedergelaten en met ontbloot hoofd knielde de ridder voor zijne vorstin en kuste haar de hand. Hier vond zij

rust, hier werd zij verkwikt met het beste dat de burcht opleverde, en de burchtvrouw ontsloot hare kisten en spreidde hare schoonste kleederen voor Jacoba uit, haar smeekende dat zij zich toch een gewaad zou kiezen volgens haar stand, opdat zij als vorstin gekleed haar rijk mocht binnentrekken. Hier zonk zij weg in een kalmen, rustigen slaap, waaruit niemand haar wekte, zelfs niet om een blijde tijding te hooren, want het scheen als ging Jacoba's zon nog eenmaal schitterend op aan Hollands hemel. Schoonhoven was vrij, de laatste Cabeljauw was afgetrokken. Filips had het ondervonden, de kleine maar sterke vesting was voor hem onneembaar.
Vier-en-twintig weken lang had zijn veldheer Gaesbeek met het groote leger der Cabeljauwen voor de stad gelegen, nu moest hij terugtrekken met schande en smaad. Filips begon in te zien dat hij zich nog wel eens misrekend kon hebben. Niet slechts Schoonhoven, ook Gouda en Oudewater weigerden hem te erkennen. Ook Zierikzee en zelfs Dordrecht, dat zich zoo lang tegen Jacoba had verzet, sloot de poorten voor hem. Jan van Beieren was dan nog de broeder van hun graaf, maar de Bourgondiër was vreemd. En bracht hij niet de Walen in het vrije Holland? Neen, zoo riep men, dan was het beter dat de wettige landsvrouw terugkwam en ieder moest haar beschermen, eerder dan te dulden dat zij zoo schandelijk werd beroofd.

Vol blijde hoop sloeg bij dit alles Jacoba's hart. Dit verkwikte, meer dan rust en vriendelijke verpleging. Zoodra zij geheel hersteld was, zakte zij de Lek af, met hare redders en den heer van Vianen, tot aan het getrouwe Schoonhoven. Alles genoot er van de vreugde der over-

winning. Het stadsvolk stroomde de poorten uit naar het vrije veld. Er waren immers geen vijandelijke tenten meer, geen dreigende vuurwapenen? Daar verscheen plotseling de landsgravin in hun midden, schitterend van jeugd en schoonheid, omgeven door hare getrouwen en omstraald door den glans van een waagstuk, dat den nijd van den avontuurlijksten ridder kon opwekken. Jubelend verdrong het volk zich rondom haar, de tijding van haar vlucht ging door het land als een loopend vuur. Van alle zijden stroomden hare aanhangers samen en boden haar aan, wat zij bezaten: goed, bloed en leven. En zij, zij was jong, schoon en ongelukkig, dat waren de wapenen die zij bezat en hoe wist zij er gebruik van te maken! Drie steden waren haar trouw, Gtouda, Schoonhoven en Oudewater. Daar liet zij zich zien. Zonder ophouden brachten de snelle schepen der Hoekschen haar heen en weder. En waar zij verscheen verwekte zij geestdrift. Nauwelijks eene enkele vrouw zag men in haar gevolg, het waren allen ridders, hoog van naam: Jan van Montfoort, Floris van Sevenbergen, Brederode, maar vooral de grijze Nagel, haar met hart en ziel verknocht. Verweten het zich deze heeren thans, dat zij geen van allen deel hadden aan haar beroemde vlucht? Wilden zij het goed maken, dat niet zij, maar een onedele, een poorter, met een paar edelen van minderen rang, haar hadden gered? Het mag zoo zijn, want in die eerste dagen zien wij steeds die schitterende namen den haren omgeven, die edelste ridders tot haar dienst bereid - en met hen heer Dirk van de Merwede, niet meer rijk en schitterend, levend van wat de krijg hem gaf, maar die zich waarlijk niets te verwijten had.

t.o. 154

‘Van alle zijden stroomden hare aanhangers samen....’ (Blz. 154).

Wat Filips van Bourgondië betreft, hij sprong op als een gewond hert. Eene vrouw maakte hem tot spot voor de gansche wereld! De gevangenis voor Jacoba, het rijke Holland voor hem, zoo had hij het zich voorgespiegeld. Thans was Jacoba vrij, en de eene stad na de andere scheen zich tot haar te neigen. Zijn toorn was groot, maar als een wijs en voorzichtig vorst gaf hij er niet terstond een geweldige uiting aan. Hij wist wat hij doen moest, om het land en de gravin te vernietigen. Hij moest de breede waterstraten in zijn bezit krijgen, waarlangs Hollands handel ging, waardoor Hollands welvaart bloeide.

Zoo werd door de vlucht van Jacoba de geest van den dollen hertog andermaal vaardig over het ongelukkige land. Een vreemd vorst, alleen door hebzucht gedreven, eene vorstin, zich vastklampend aan haar recht, die beiden verscheurden de rijke vlakten en bekommerden zich niet over het lot van het landvolk en de stedelingen. En ook aan dezen deelde zich de krankzinnigheid mede. Adel en volk, Hoeksch en Cabeljauwsch, stonden weer tegenover elkaar in felle verbittering. Zes weken lang was het stil in het land, het was een loodzware en zwoele stilte, gelijk er geen blad beweegt op een heeteh zomerdag, wanneer de natuur ademloos afwacht waar de wilde storm, waar het lang dreigende hemelvuur zullen uitbarsten. Alles richtte zijn oog naar de grensplaats tusschen Hoeksch en Cabeljauwsch, naar het welvarende Alfen aan den Rijn. Daarlangs ging al de handel uit Vlaanderen, Brabant en Duitschland naar Leiden, Haarlem en Amsterdam. In Alfen kon men even gemakkelijk komen uit het Cabeljauwsche Leiden als, de

Gouwe af, uit het Hoeksche Gouda. Uit Alfen bereikte men, den Rijn afvarende, de zee, hem opvarende Woerden en Utrecht, of noordwaarts koers houdende door het Haarlemmermeer, Haarlem en Amsterdam. De plaats was, hoewel klein, toch van groot belang. Die de sluizen bij Alfen in zijne hand had kon, naar hem goed dacht, de wegen van den handel openen of sluiten. Filips had het punt reeds in het oog, zijn groot en machtig leger trok uit Leiden op om het te bezetten. Maar Jacoba, met hare weinige getrouwen op de kleine schepen der Hoekschen, was hem vóór. Haar hart dorstte naar strijd en wraak. Met hare tranen maakte zij de harten der vergrijsde krijgers week, met haar vurige welsprekendheid bezielde zij wie klein waren van moed. Wie kon haar weerstaan, de schoone jonge vrouw?

'Eindelijk zien wij hem dagen, den dag van redding en wraak!' riep zij uit. 'Ik, eene zwakke vrouw, vrees de overmacht mijner vijanden niet. Edele ridders, wakkere knapen, zoudt gij dan sidderen? Wij moeten heden overwinnen en op deze plaats, of voor eeuwig verloren gaan.'

Wie beschrijft den vreeselijken dag die zoovele edelen zag vallen? Menigen storm zag de grijze Rijnstroom uit het westen opkomen en zijne wateren bestoken, maar geen zoo verschrikkelijk als deze. Het machtige leger der Cabeljauwen: Bourgondiërs, Walen, Vlamingen, trachtte zijn slagorde te vormen. Vliegende benden Hoekschen vielen op hen aan, en teruggeslagen, hernieuwden zij den aanval op een ander punt. Trompetten schetterden, vaandels wapperden, het woeste krijgsgeschreeuw vervulde de lucht. Jacoba werd overal gezien waar het gevaar

het grootst was; zij was voor den strijd geboren, aan haar scherpen blik ontsnapte niets, haar raad gaf den doorslag, hare woorden brachten bezieling. Met een droevig loodkleurig grijs zag de Octoberhemel neder op dien dag van broedermoord. Want de oude geliefde strijdkreet: Holland! Holland! gaf den eenen broeder moed, den anderen te dooden en zoo vaak de landsvrouw zelve ze op de lippen nam, was het een teeken dat geen genade gegeven, zelfs geen krijgsgevangene gemaakt mocht worden! Doodt allen, stoot allen neer! Dat was Jacoba's leus! Alleen de dooden schaden niet meer. Ontzet weken de Cabeljauwen. Op zulk een storm hadden zij niet gerekend. Zij meenden langzaam terug te trekken naar Leiden, de trouwe stad, welks poorten nog voor hen openstonden. De Hoekschen zagen het en met luid gejubel zetten zij hen na. De terugtocht werd een wilde vlucht. Op wegen en dijken, over weilanden en in kleine schuiten trachtten de vluchtelingen te ontkomen. Uren lang zette de vijand hen na, en stiet ze neer waar hij ze vond. Overal drong hen die verschrikkelijke kreet in de ooren: ‘Holland! Holland! slaat dood! slaat dood!’ Slechts een klein aantal ontkwam: de eerste burgers van Leiden waren gevallen.

Beladen met buit deed Jacoba na de overwinning haar intocht in Gouda, en van dien dag af was haar naam beroemd tot in het buitenland. Van de ridders, die zij gevangen had gemaakt, gingen er velen tot haar partij over, nieuwe scharen drongen zich juichend samen onder haar banieren, de schok doortrilde het gansche land; ook in het noorden werd hij gevoeld en de Kennemer boeren en de stoere Westfriezen grepen naar de wapenen. Alleen

Hoorn bleef nog onzijdig, en dacht slechts aan zijn welvaart. Kon de troebele tijd misschien niet gunstig zijn voor den rijkdom der stad?

Van al dat krijgsgeschreeuw bereikte nauwelijks een flauwe nagalm het oor van Cruyf. En zoo al de berichten tot hem doordrongen, hoe kon hij ze begrijpen! Kreunend van smart wentelde hij zich op zijn leger. Zoo hij slechts rust kon vinden voor zijne ziel, zijne wonde zou schielijk genezen, meende de liefdezuster, die in de heelkunde wel ervaren was. En zijn oom, meer bedreven in het peilen van zielewonden, zag met ontzetting wat de genezing tegenhield. Het was dwaas, het was krankzinnig, het was zondig, maar de blinde knaap begreep het niet. Wat hij hoopte voor de toekomst, wist hij zelf niet, maar hij wilde de gravin volgen, voor haar strijden, leven in haar nabijheid. En ziedaar de noodlottige wonde die hem tegenhield, die hem aan het ziekbed kluisterde, terwijl zij streed voor haar recht, door doodsgevaren omringd.

‘Denk aan uw vader,’ smeekte de monnik. ‘Uw plicht tegenover de gravin is volbracht. Denk thans aan hem, die slechts leeft voor u. Hij heeft geen anderen zoon, geen dochter om zijn ouderdom te verzorgen. Hij gaf u met bittere tranen vrijheid om te gaan, thans is uw taak volbracht, Jacoba is vrij.’

‘Maar nog heerscht zij niet als gravin!’

‘Laat anderen dien onzaligen twist uitmaken. Zij heeft ridders genoeg om haar ter zijde te staan.’ En toen hij zag, dat de jongeling niet luisterde, maar met groote, van koorts brandende oogen zich verdiepte in eigen plannen, hervatte hij: ‘O, mijn zoon, luister naar mij en steek u niet verder in deze zaak. Ik zag vele oorlogen

in mijn leven, maar geen zoo vreeselijk als deze. Het is geen krijgvoeren, het is moorden. Het zal niet eindigen voor dat dit ongelukkige land geheel is verwoest en ontvolkt. Gods oordeel is over ons gekomen om onze zonden. O, hadt gij gezien wat ik heb beleefd! Hoe menig machtig geslacht is verdwenen van de aarde. Wat zijn de Wassenaers? Zij leven, maar hun heerlijkheid is hun ontnomen. En de Arkels? Toen ik een knaap was, waren zij de gelijken van koningen en vorsten. Thans eindigt de laatste heer van Arkel zijn leven in ketenen, van al zijne kinderen beroofd. Het zwaard maaide ze weg in hun bloei. Hoe menig huis in Zeeland heb ik zien bloeien en vergaan. Zijt gij alleen meer dan dezen?'

'Neen, maar waar zooveel vallen, rijst een nieuw geslacht omhoog, dat strijdt voor de goede zaak.'

'De goede zaak is voor u de zorg voor uw vader. Zie, mijn zoon, weldra zal het vuur van den krijg het gansene land weder blakeren en verteren. Reeds zijn Kennemerland en Westfriesland in onrust. Moet uw vader dan alleen zijn en onbeschermd, als de vijand zich voor Hoorn vertoont?'

'In dagen als deze heeft de gravin een hooger recht, dan zelfs mijn vader!'

'Gij kunt voor haar strijden, aan zijne zijde.'

'Maar beter,' riep de jonkman uit, 'als ik hare vaandels volg, als ik ga waar zij mij leidt. O! haar stem te hooren, haar stralend oog te zien, als zij hare ridders aanvoert tot den strijd!'

Hij zweeg plotseling, het oog van zijn oom was met strengheid en ernst op hem gericht.

'Welnu, zoo gij niet naar mijne stem wilt luisteren,'

sprak hij, ‘onderzoek dan uw eigen hart en zie, of uwe bedoelingen zuiver en edel zijn. Kunt gij die vraag voor u zelf beantwoorden? Hebt gij geen vrees voor het bitterste zelfverwijt, zoo gij het ongeluk brengt over uw hoofd en dat van uw vader?’

Cruyf zweeg langen tijd, het scheen dat hij getroffen was.

‘O,’ riep hij toen en strekte smeekend de handen uit naar den ouden man. ‘Laat mij haar nog eenmaal zien, nog een enkel maal. Zoo vaak zag ik haar gelaat ontsierd door tranen; ik wil haar zien, zooals ik haar mij thans voorstel, omgeven door haar trouwe ridders, stralend van schoonheid en geluk. Dan keer ik naar Hoorn terug en neem haar beeld met mij mede, en draag het in mijn hart tot mijn dood.’

‘Helaas!’ zuchtte de monnik, ‘de koorts van deze eeuw heeft ook hem aangegrepen. Maar waar waren mijne zinnen, toen ik hem zijn onberaden bede toestond? Ik had hem als een knaap moeten terugzenden naar zijn vader. En thans, zal niet zijn ziel van mij geëischt worden?’

De dagen kwamen en gingen, de brandende koorts verminderde en liet eindelijk niets dan een gevoel van zwakte achter. Hendrik Mande zag het met stille vreugde, dat zijn neef groote behoefte gevoelde aan rust. Hij sprak niet veel met hem over zijn plannen voor de toekomst, maar maakte in alle stilte alles voor de reis naar het noorden gereed. Eens kwam er een man uit Hoorn, die een brief bracht van zijn vader, aandoenlijk door den angst en de liefde die er uit spraken. De zoon kreeg de tranen in de oogen toen hij de woorden zijns vaders las.

Hij moest terugkomen, zijn vader zou geen rust hebben voordat hij hem zag. Hij zelf kon niet tot hem gaan en de stad verlaten, nu de opstand meer en meer om zich greep, nu Kennemerland gereed was tot den strijd en Hoorn gedwongen zou worden partij te kiezen.

‘Zoodra gij wat sterker zijt, gaan wij,’ sprak de monnik en het antwoord van den jongeling was als steeds: ‘zoo de gravin mij uit haar dienst ontslaat! Wat zou

zij van mij denken, zoo ik weg bleef? Wel is zij niet meer in gevangenschap, maar het gevaar is voor haar niet minder groot.’

In zich zelven overlegde Cruyf, hoe de gravin zou verlangen om hem weder te zien; haar ridder had zij hem genoemd en hem den ridderslag gegeven. Ach, ware hij slechts gedwongen geweest, terstond in het werkzame leven terug te keeren, misschien had hij in het gewoel van den strijd dat oogenblik in het duistere vertrek ver-

geten. Maar nu had hij in zijne ziekte slechts al te lang den tijd er over na te denken, en de scheiding maakte zijn brandend verlangen nog sterker. Tusschen de gravin en hem was iets wat niemand weten mocht, en zij zou niemand dan hem tot haar beschermer verkiezen.

Met zijn oom sprak hij nooit over deze zaak, en zoo meende deze, dat hij meer en meer er toe neigde zijne wenschen op te geven en naar zijn vader terug te gaan.

XI

In den zelfden tijd dat Jacoba zegevierend rond ging en Cruyf om harentwil leed, toefde freule van der Dilft nog als gevangene op het Gravensteen. Den nacht van de vlucht had zij zich niet ter ruste gelegd. Bevend van angst zette zij zich neer in Jacoba's ledig slaapvertrek. Haar hart bonsde, de tranen stroomden haar langs de wangen. Ach, voor haar die achterbleef was de nacht nog vreeselijker dan voor de vluchtelingen zelf. Zou Jacoba veilig buiten Gent komen of wellicht reeds gegrepen zijn door ruwe krijgsknechten? Zij zou haar vrijheid verdedigen, daarvan was de jonkvrouwe overtuigd. Kon dan niet een pijl of dolksteek haar treffen? En toen de donder rolde en de regen nederstroomde werd de angst der oude vrouw onuitstaanbaar. Haar eenige bezigheid, het uitdooven der lichten op de badkamer op het gewone uur, was reeds volbracht, zij had niets te doen dan wachten, ja op wat? Op een tijding die, naar zij hoopte, niet zou komen. Zij liep hare vertrekken op en neer, in het duister, uit vrees van te verraden, dat zij waakte. Zij wierp zich op de knieën voor een kruisbeeld, zij trachtte te bidden, maar kon hare gedachten niet bepalen. Toen zette zij zich neder naast hare legerstede, versuft van angst en droefheid en dacht niet meer. De

eerste stralen der morgenzon, die vroolijk verrees na den onstuimigen nacht, gaven haar nieuwe hoop. Zij zag naar buiten. De vlucht moest gelukt zijn, anders zou de wacht daar niet zoo rustig bijeen zitten. Een oogenblik genoot zij van de frissche lucht. Toen trok zij zich terug, zij wiesch zich de brandende oogen, schikte met zorg haar kapsel terecht en trok haar fraaiste staatsiekleed aan. Want thans zou de vlucht ontdekt worden, men zou haar brengen voor schout en schepenen, deze zouden haar ondervragen, en zij wilde waardig voor hen verschijnen als jonkvrouwe van der Dilft, als eerste staatsiedame van Jacoba, vorstin van Beieren en Henegouwen, Holland en Zeeland.

Terwijl zij zich het hoofdhaar schikte onder den sluier en het netwerk van gouddraad, overdacht zij wat haar lot zou zijn. In den onderaardschen kerker wachtte haar de pijnbank, men zou hare ledematen uitrekken, hare polsen en enkels vastschroeven, maar zij zou standvastig blijven. Geen pijniging, hoe vreeselijk ook, zou haar het geheim ontlokken waar haar dierbare gebiedster was heen gevlucht. Misschien was zij voor den avond wel bezweken onder de pijniging, gestorven voor de groote zaak!

De bedienden brachten het ontbijt, de jonkvrouwe verwachtte het ergste, maar Jacoba's afwezigheid wekte de achterdocht niet op. Zij was grillig in hare gewoonten, nu eens zag men haar met den dageraad reeds aan. het venster, dan weêr vond het middaguur haar nog te bed. Het was de jonkvrouwe niet mogelijk iets te eten, maar toch bergde zij brood, vleesch en wijn in een koffertje. Een harde gevangenschap kon haar lot worden, het was

dus goed eenigen mondvoorraad op te doen. Het middagmaal kwam, men vroeg naar de gezondheid der gravin, de jonkvrouw gaf ten antwoord, dat zij op haar kamer wenschte te blijven.

Deze woorden wekten nog de achterdocht niet op, maar wel deed dit de buitengewoon waardige houding der jonkvrouw en de afgemeten wijze waarop zij hare inlichtingen gaf. De soldaten van de wacht werden onrustig en zagen telkens in spanning op naar de boogvensters. En toen tegen het vallen van den avond niemand de gravin had gezien, werden hare vertrekken doorzocht. Natuurlijk vond men haar niet en als een loopend vuurtje ging het door Gent dat Jacoba ontvlucht was.

In der haast deed men de jonkvrouwe een paar vragen, waarop zij naar waarheid antwoordde, dat Jacoba naar Holland was gegaan, waar hare getrouwen haar wachtten. Welken weg de gravin had gekozen, verried zij niet, en nu, dat wist zij, was de pijnbank daar, die iedere bekentenis uit haar wringen en persen zou. Zij was niet moedig, zij smeekte den Hemel om den dood, voordat het ergste haar zou overkomen. Maar niemand scheen aan haar te denken, men liet haar waar zij was, op het Gravensteen, ten prooi aan alle ellenden, behalve lichamelijke.

Toen de nacht kwam, durfde zij zich weder niet ter ruste begeven. Zoo de beul haar opriep uit haar slaap, haar den tijd niet gaf zich met zorg te kleeden, hoe zou zij dan moeten verschijnen voor den Raad van Gent! Zij zette zich dus weder neer, naast haar legerstede en bleef daar waken en wachten, langen tijd te vergeefs ... tot plotseling in het geheimzinnig uur van middernacht

de beul de deuren openstiet, haar aangreep en haar voerde naar den kerker, waar hij haar rug doorploegde met ijzeren roeden en haar borst beklemde met zware steenen, tot haar de adem stokte in de keel. Daarop nam hij hare grijze haren en hing er gewichten aan; zij voelde hoe de wortels werden losgerukt uit haar hoofd. Zij slaakte een luiden smartkreet.. en ontwaakte. Nog was zij in haar slaapvertrek, maar zij was van haar stoel afgegleden. Het stijve keurslijf benauwde en beklemde haar de borst, het zware kapsel martelde hare afgetobde slapen.

Bij haar eerste ontwaken in pijn en angst, verschrikte haar de stilte die haar omgaf, maar spoedig stelde zij zich gerust. Zij ontkleedde zich dus, begaf zich te bed, en tot laat in den morgen sliep zij den slaap des rechtvaardigen.

Het is inderdaad zeer moeielijk na te gaan hoe de magistraat van Gent de vlucht van Jacoba heeft opgenomen. Waarschijnlijk hadden medelijden met de zoozeer geplaagde vorstin, en heimelijke vreugde over het welslagen van zulk een gewaagd avontuur, hier als bij velen de overhand. Eenige heimelijke angst voor den Bourgondischen vorst zal er bijgekomen zijn, maar deze had weldra de handen te vol met den oorlog in Holland, om zich met de regeering van Gent te kunnen inlaten. Bovendien was hij een voorzichtig vorst en Ylaanderens machtige hoofstad een niet te verachten vijand. Hij liet dus de stad met rust en deze deed op hare beurt de jonkvrouwe van der Dilft geen moeite aan. Daarbij wist weldra de heele wereld meer dan zelfs deze: Jacoba's avontuurlijke tocht door Brabant, haar aankomst te Via-

nen, hare huldiging in de drie trouwe steden, en weldra de zegepraal bij Alfen aan den Rijn.

Hare dagen gingen intusschen in droevige eentonigheid voorbij, ook beklaagde zij zich later op bittere wijze dat zij veronachtzaamd werd. De wacht betrok niet meer geregeld hare plaats voor het kasteel, ook verminderde de bediening: aan het welvaren der jonkvrouwe was de stad Gent niet zooveel gelegen als aan dat der gravin. Dus ontbrak haar dikwijls het noodige, en haar toestand zou ondragelijk geweest zijn. hadden niet de broeders van Eyck zich over haar ontfermd en meteen haar eenvoudig gelaat vereeuwigd. Zeker zou geen Italiaansch schilder haar tot zijn model gekozen hebben, maar de Vlaamsche schilders zochten niet naar schoonheid in de eerste plaats en zij ontdekten in het gelaat der oude jonkvrouwe een aandoenlijke uitdrukking van standvastigheid en trouw. Dus kozen zij haar voor een der abdissen op het zijpaneel, en daar zal zij prijken zoo lang het kunstwerk bestaat, voortschrijdend in vromen ootmoed, omgeven door een schaar van heiligen en martelaars van alle tijden, zich vereenigend om het groote middelpunt, het Lam op het altaar.

Eindelijk was de beeltenis voltooid en de jonkvrouw weder overgegeven aan de marteling van werkeloos wachten. Waartoe? zoo vroegen zij en hare beide vrienden elkaar af. Dezen staakten voor een poos den arbeid, eenige verpoozing was hun noodzakelijk, hun tocht leidde vooreerst naar Antwerpen. Zou de jonkvrouw hen daarheen niet volgen? Zij had er nabestaanden en het was beter dan hier achter te blijven zonder nut en zonder doel. Zij gaf haar toestemming, zij het ook met angst

en beving. Zoo kwam dan de dag, dien zij later met eenige voorliefde dien van haar vlucht noemde. Inderdaad was het niets meer dan een vertrek. De schilders gingen op reis. Zij ging met hen mede en de magistraat van Gent vond het waarschijnlijk niet onaangenaam, op deze eenvoudige wijze de vraag beantwoord te zien, wat er eigenlijk met de oude freule moest worden uitgericht.

Het was een van de laatste dagen van October, schoon en zoel, na veel regen en gure stormvlagen. De zon scheen vriendelijk door de bijna ontbladerde takken en op de hutten en paleizen van het schoone Antwerpen. Ook Cruyf genoot er van, dat de koorts hem verlaten had, dat zijne wond genas, dat hij weder naar buiten mocht, niet slechts in de stilte van den kloostertuin, maar ook in het gewoel der koopstad. De dag van de afreis was reeds bepaald. Hendrik Mande koos met wijs beleid den weg door het Sticht; in de oude Bisschopstad waren broeders die hij gaarne zou wederzien, voordat hij zich weder in Windesheim terugtrok. Bij hen wilde hij eenige rust nemen en dan verder levende op de kloosters, met zijn neef naar het noorden. In Naarden zou men scheep gaan, de reis door Kennemerland of Waterland was thans gevaarlijk. Was hij eenmaal in Hoorn, dan kon hij met zijn vader verder plannen maken om Jacoba's zaak te dienen. Zoo stelde de monnik voor, en het scheen dat de jonkman zich schikte.

Nog eenmaal verliet hij den kloostertuin, om voor het laatst zich te begeven naar den Scheldestroom, en afscheid te nemen van zijne oevers, waaraan hij zooveel had doorleefd. Hij toefde er langer dan hij voornemens was,

misschien ook werd zijn oog getroffen door de groote brouwerijen, die in de nabijheid verrezen en waaruit het bier in groote vaten langs de kade naar het wachtend schip werd gerold.

‘Dat is mijn voorland,’ sprak hij met een zucht, en met loomen tred ging hij huiswaarts. Een luide uitroep en het noemen van zijn naam deed hem het hoofd umwenden. Daar stond de freule van der Dilft, helaas niet meer in haar oude waardigheid. Hare bloedverwanten ontvingen haar, omdat zij wel niet anders konden, maar de hartelijkheid bleef buiten het onthaal. Bovendien, zij kon niet zwijgen van ‘hare hertogin’ en in Antwerpen was men Jacoba zeer weinig genegen.

‘Gij hier!’ riep zij, de bevende handen naar hem uitstrekkende. ‘Ach, welk een geluk een oud bekend gezicht weder te zien. En blijft ge hier? reist gij niet verder? Wat weet gij van de hertogin? Ach, had ik slechts gelegenheid tot haar te komen. Maar voor mij alleen is de reis te gevaarlijk.’

Op deze vragen volgde een antwoord dat de jonkvrouwe een blos van vreugde naar de wangen dreef. ‘Ach,’ riep zij, ‘gij vertrekt al zoo spoedig? Kon ik met u gaan! Hier is het leven somber en droevig voor mij. Zoo ik spreek, word ik met verwijten overladen, zoo ik zwijg, ben ik ontrouw. En mijne gebiedster, hoe zal zij mijne diensten behoeven in het ruwe, onrustige leven dat zij leidt. Ach, niemand kan immers beter voor haar zorgen dan ik, die haar van kindsbeen ken?’

Op deze wijze werden al de plannen en berekeningen van Hendrik Mande met eenen slag vernietigd. De reis bleef bepaald, ja, maar met jonkvrouwe van der Dilft

en over Gouda, waar Jacoba verblijf hield. Hendrik Mande onderwierp zich, maar met een bezwaard hart. Waarom moest hij op nieuw zijn neef in aanraking brengen met die vrouw? Waarom moest hij hem wederom tot haar voeren? Was het om den eed aan haar vader te houden of om hem te straffen voor zijn ontrouw? Of was hij werkelijk geroepen tot iets goeds in deze moeielijke tijden? Hij wierp zich op de knieën neer en bad om licht en om hulp, want de weg was hem moeielijk en duister.

XII

In Gouda, waar zij haar hofhouding hield, omringd na haar schitterende overwinning door een steeds aangroeiend getal edellieden, was de herinnering aan de dagen in Gent doorgebracht voor Jacoba als een booze droom, waaraan zij niet zonder weerzin dacht. Hier herinnerde niemand haar er aan, behalve heer Dirk van de Merwede, maar hij was toch bijna niet in Gent geweest, hij had haar niet gezien in het diepst harer vernedering. De helft van haar roem had zij willen geven, zoo die dagen konden worden uitgewischt. Hoe klein had zij zich gevoeld, hoe diep gebogen, hoe verlaten door een ieder. Wel verrees het beeld van Cruyf schitterend uit den zwarten nacht van ellende, maar juist die herinnering verbitterde haar te meer. Dat zij hem moest zien, hem vergelijken met hare beide echtgenooten, met Brabant en ook met Glocester, en zien dat hij hun meerdere was in toewijding en in trouw; dat zij, in een oogenblik van vurige dankbaarheid, liefde voor hem gevogeld had, neen, nog gevoelde, dat zij hem niet vergeten kon, ook thans niet, dat was het ergste, het meest vernederende. Jacoba schuwde de eenzaamheid en de gedachten die zij opwekte, zij wilde zichzelf vergeten in nieuwe plannen van oorlog, ook in nieuwe daden van

geweld, zoo die slechts afleiding gaven. Wel mochten hare oude vrienden zeggen, dat zij de gravin niet meer kenden, dat de gevangenis van Gent haar veranderd had!

Het was te midden van nieuwe krijgstoerustingen, noodzakelijk gemaakt door Filips, die, volgens de geruchten, met een groot leger naderde, dat jonkvrouwe van der Dilft bij de vorstin werd aangediend.

Juist hadden hare krijgsoversten Willem Nagel en en Hendrik van Vianen haar verlaten, na een langdurige beraadslaging over de plannen die in de naaste toekomst ten uitvoer gebracht moesten worden. Juist nam zij de noodige rust na deze vermoeiende geestesinspanning - maar toen zij dien naam hoorde, sprong zij op: ‘Van der Dilft hier!’ riep zij, ‘en...’ maar de andere naam kon haar niet over de lippen.

De jonkvrouw trad binnen, gevolgd door den monnik en Jacoba, met ingehouden adem, zag vorschend naar de deur of niet een derde achter hen aan zou komen. Was het teleurstelling of verlichting, die het bloed haar naar de wangen terugdreef? Helaas, toen de arme freule, bevend van blijdschap dat zij de geliefde vorstin mocht wederzien, zich diep voor haar boog, reikte Jacoba haar slechts de hand en sprak: ‘Wij zijn verheugd u weer te zien, vooral daar onze omstandigheden zoo veel gunstiger zijn, dan bij ons afscheid. Wees er van verzekerd, ook uwe trouw zal beloond worden.’

‘Beloond, edele vrouw! Mijn grootste loon zal zijn, zoo ik u weder mag dienen als voorheen.’

‘En gij, eerwaarde vader!’ vervolgde Jacoba, ‘hebt gij waarlijk op uwe jaren u de moeite getroost, om de freule te geleiden?’

‘Mevrouw, die moeite was zoo groot niet; het is mij na mijn langen zwerftocht in den vreemde een genot mijn dierbaar vaderland terug te zien en tegelijk uwe Edelheid geluk te wenschen met den voorspoed dien God en Zijne heiligen haar schenken.’

‘Ja,’ sprak Jacoba, zenuwachtig en afgebroken, ‘ik ben dien voorspoed ontwend. Als ik mag handelen, als ik mag optrekken aan het hoofd van mijn leger, dan voel ik mij het gelukkigst. Maar in de eenzaamheid bevangt mij de twijfel aan mijn geluk. Ben ik het wel, ik, de verradene, de verlatene, die thans hier heersch

als vorstin, wie allen wenschen te dienen? Zullen die allen trouw blijven? Of zal, zoodra mijn leger de nederlaag lijdt, al die schitterende aanhang verdwijnen als kaf in den wind?'

'Mevrouw! ook in tegenspoed hadt gij trouwe vrienden.'

''t Is waar, en allerminst voegen deze woorden mij in uw beider tegenwoordigheid en in ... Maar zeg mij,' zoo viel zij zich zelve in de rede, 'was uw reis niet al te bezwaarlijk? Hadt gij ... hadt gij geen andere bescherming noodig?'

'Mijn kleed was mij bescherming genoeg. En dan, wij hadden nog het gezelschap van mijn neef... uw reisgenoot uit Gent.'

'Keert hij thans eerst naar Hoorn terug?'

'Hij was gewond in dien nacht, en zijne wonde is nauwelijks genezen.'

Jacoba's blos kwam en ging, vele vragen bestormden haar, niet een enkele kwam over hare lippen.

'Hij is thans hier, in Grouda, en verzoekt de gunst, u nog eenmaal te zien, voordat...'

'Nu niet,' sprak Jacoba beslist. 'Vele zaken wachten mij, ik ben doodelijk vermoeid, ik verlang alleen te zijn, alleen jonkvrouwe van der Dilft... Hij is dus geheel hersteld?' vroeg zij plotseling.

'Zijne wonde was niet diep, maar het bloedverlies en de doorgestane angst maakten de koorts heviger. Uwe Edelheid kan gerust zijn.'

'Ongerust was ik niet,' sprak Jacoba haastig. 'De goede knaap deed wat hij kon en heeft mijn dank verdiend. Er wordt menige schram opgedaan in deze onrustige tijden. En veel bloed zal er nog moeten vloeien

voordat ik mij gewroken heb over den smaad mij aangedaan. Zullen allen met wie ik den strijd begin, dien met mij eindigen?... Maar hij... sprak hij vaak over... het verblijf te Gent? Hij kwam vaak bij ons, toen wij daar verblijf hielden op het Gravensteen... O! kon ik dien tijd vergeten!'

'Mevrouw,' sprak de monnik met waardigheid, 'uwe Edelheid kent mijn neef, en weet dat hij niets liever wil dan in waarheid uwe zaak dienen. Hij is thans op reis naar zijn vader, en wenschte op zijn doortocht u zijne gelukwenschen aan te bieden en u te vragen, hoe hij u het best van dienst kan zijn in het noorden.'

'Hij wil dus geen dienst nemen bij ons. leger ? Waarschijnlijk heeft zijne ziekte hem al te zeer verzwakt?' vorschte zij uit.

'Ook dat, maar voor alles roept hem de gehoorzaamheid aan zijn vader.'

'Den burgemeester van Hoorn, dat nog altijd aarzelt onze partij te kiezen, dat vergeet wat het aan den hertog, mijn vader, en aan hertog Albrecht te danken heeft! Laat hem gaan naar het koude Westfriesland, ik kan hem thans niet zien. Zoo hij werkelijk nog... mijne partij dienen wil, dan weet hij wat hem daar te doen staat.

De monnik boog zich en wilde vertrekken.

'Neen,' hervatte Jacoba, 'laat hem blijven tot morgen, wellicht zal ik hem dan een boodschap kunnen medegeven aan de vroedschap van Hoorn.'

'O!' sprak Hendrik Mande, 'zoo uwe Edelheid kon besluiten zelve naar het noorden te gaan, heel Kennemerland zou zich vol geestdrift bij u aansluiten. Reeds

nu grijpt alles naar de wapenen, maar ik vreeze, de opstand zal zich verloopen in een strijd om veeten van persoon of stad. Alleen als uwe Edelheid verscheen, als hoofd, als middelpunt.....'

'Gij monniken eischt altijd, dat wij de edelen verlaten om de boeren naar de oogen te zien. Zoo Kennemerland zich gewapend heeft, is mijn tegenwoordigheid daar immers niet meer noodzakelijk? Neen,' voegde zij er met afkeer bij, 'reeds te lang moest ik leven te midden van burgers en poorters.'

Zij wenkte en de monnik vertrok. Zij oogde hem na, en bleef lang in gepeins verzonken. 'Wat raadt gij mij, van der Dilft?' vroeg zij toen, zich plotseling tot deze wendende.

'Ik raad u, edele Vrouwe, den jonkman nog eenmaal tot u te laten komen... tot een afscheid, en hem dan naar zijn land terug te zenden.'

'Dat vraag ik u niet,' riep de gravin uit, gloeiend van toorn, dat zij was doorzien.

Den volgenden dag verzocht Cruyf aan de poort van het Goudsche raadhuis om toegang tot de gravin; hij moest er lang wachten en werd ten slotte afgewezen. De gravin was vermoeid, morgen wellicht zou zij hem ontvangen. Hij verwijderde zich met een bedrukt gelaat, en moest menig woord van spot verdragen van de soldaten die de wacht hadden. Hij ontweek zijn oom, die in Gouda goede vrienden gevonden had, monniken uit het klooster Stein en ook leeken, die zich nog de overlevering herinnerden van de dagen toen Gerard de Groote van Deventer daar predikte en de gemoederen in beweging bracht.

De jonkman had in zijn opgewondenheid weinig behagen in stichtelijke gesprekken, hij zwierf dus door de stad, sloot zich aan bij de volgers van Jacoba, ruwe lansknechten en soldeniers, bij wie hij om zijn welgevulden buidel spoedig zeer gezien was. Wat zij van hem moesten denken, wisten zij echter niet. Steecis vroeg hij naar de gravin, wilde van alles van haar weten, hoe

hare houding was geweest in den strijd, of zij haar persoon niet te veel had blootgesteld, of hare trouwe ridders haar wel steeds omringden. Die vragen wekten den argwaan op. Wat door dwaze-liefde werd ingegeven, begon men toe te schrijven aan haat. Was die knaap wel te vertrouwen? Kon het geen spion zijn, door Filips afgezonden? Zoo het waar was, wat hij nu en dan liet doorschemeren, dat hij en niemand anders de gravin

geholpen had bij hare vlucht uit Gent, dan zou Jacoba hem immers wel anders behandelen. Zij besloten dus hem in het oog te houden.

Den derden dag ontving Cruyf aan de poort hetzelfde bericht; Jacoba wilde hem spreken, maar thans niet, hij moest terugkomen. In haar hart kwelde en pijnigde zij zich zelve. Zij wilde hem niet zien, zij kon hem niet laten gaan. Was zijn telkens terugkomen, zijn lastig aanhouden geen bewijs, dat hij partij wilde trekken van dat oogenblik van hare zwakheid? En zoo dat waar was, hij zou er voor boeten!

Ware heer Dirk van de Merwede slechts daar geweest! Hij was de eenige die Jacoba en Cruyf beiden goed genegen was, hij zou wellicht een goeden invloed uitgeoefend hebben. Maar hij was naar het noorden getrokken, naar Haarlem, dat nog de zijde der Cabeljauwen koos, schoon zich ook daar de Hoeksche partij machtig verhief. Wat zou beter middel zijn, om de oude Gravenstad in Jacoba's bezit te krijgen, een opstand van binnen uit of hulp van buiten met een beleg?

Eindelijk keerde heer Dirk en bracht verontrustende tijdingen mee. In Noord-Holland stonden de partijen tot aan de tanden gewapend tegenover elkaar. De Kennermer boeren, traag in het nemen van een besluit, onverzettelijk, als het eenmaal genomen was, stonden gereed tot het uiterste voor Jacoba te strijden; de steden Haarlem en Amsterdam, de natuurlijke vijanden van het platte land, waren even heftig Cabeljauwsch gezind. Gewapende benden trokken het land door. De vraag: Zijt ge Hoeksch of Cabeljauwsch? was altijd het sein tot een bloedig gevecht.

‘Wij moeten gaan,’ sprak Hendrik Mande. ‘Hoe zullen wij anders Hoorn bereiken? Onze weg leid t noodzakelijk tusschen de beide steden in, want ook de zee is onveilig en vol schepen.’

‘Maar hoe kan ik gaan, zoolang de gravin mij nog niet ontvangen heeft? Zij wil mij iets opdragen, moet ik niet voor haar toorn vreezen, zoo ik ga zonder bij haar toegelaten te zijn?’

‘Die opdracht had zij ruimschoots de gelegenheid u te doen. En wat haar toorn betreft, dien behoeft gij niet te vreezen, als gij in West-Friesland zijt en zij in ter Gouw.’

‘Zoo zij mij slechts wilde ontvangen.’

‘Zij wil niet, anders zou zij het doen. Honderden hebben toegang tot haar en zij vindt er ook den tijd toe, zich iederen dag aan het volk te vertoonen en door hare jeugd en hare schoonheid, hare groeten en hare glimlachjes zich de gunst te winnen van adel en poorters.’

Cruyf balde de vuisten, de aderen op zijn voorhoofd zwollen.

‘Kom,’ sprak zijn oom, ‘wees niet zoo dwaas. Tot hiertoe waart gij een kind, maar luister nu naar mannentaal. Ik weet hoe die hooge heeren en vrouwen neerzien op ons en hoe ze ons als hunne minderen beschouwen. Zij heeft u gebruikt, mijn zoon, en zij werpt u weg nu zij u niet langer noodig heeft. Reeds al te lang hebt gij u geschikt naar hare luimen. Sta eindelijk op uit uwe vernedering, wees een man en ga met mij naar uw vader, die met smartelijk verlangen naar uw terugkomst uitziet.’

Langen tijd bleef de jonkman in gepeins verzonken.

Toen hief hij het hoofd op. ‘Gij hebt gelijk,’ sprak hij ‘ik zal gaan. Nog dezen eenen dag, omdat zij stellig beloofd heeft mij te ontvangen. En dan, hoe de afloop zij, morgen keer ik naar Hoorn terug.’

‘Waarom niet heden? Een onbestemde angst kwelt mij, zoolang wij hier zijn. Ik zal niet tot rust komen, voordat ik u veilig binnen Friesland heb.’

‘Veilig zijn wij nergens in deze tijden, maar dan hier nog meer dan elders. Hier is ieder goed Hoekschgezind en de gravin toegedaan. Maar neen, morgen zullen wij trekken... naar West-Friesland... ver weg, waarlijk ik geloof dat het beter is.’

Dien dag onderging hij weder dezelfde marteling, nog scherper gemaakt door den spot der soldaten, en door de wantrouwende blikken van vele vurige Hoekschgezinden. Hij trok zich terug vol inwendige verbittering, maar bleef toch in de nabijheid. Zoo aanstonds zou zij uitrijden, volgens haar gewoonte. Nog eenmaal wilde hij haar zien, en dan terug gaan naar zijn geboorteland, het hart vol bittere ervaring; wijzer, maar niet beter dan toen hij het verliet.

Daar werd haar telganger voorgebracht. Niet lang behoefde het dier, van ongeduld met den hoef stampend, het zand van de marktplaats los te woelen. Jacoba trad naar buiten, gevolgd door hare edelen. Stapvoets reed zij door de straten der stad, opdat ieder gelegenheid zou hebben haar te zien. Cruyf stond in de voorste rijen van het volk, dat, nooit verzadigd van dat schouwspel, altijd gereed stond haar toe te juichen. Hoe wist zij partij te trekken van hare teere schoonheid en van hare waardigheid als vorstin! Hier scheen het dat zij iemand

herkende, zij wierp hem een vriendelijken blik toe, daar naderde haar een knaap in lompen gehuld, snel greep zij in haar tasch, vurig dankte het kind voor het geldstuk. ‘Ik heb zelf wel niet veel,’ hoorde men haar zeggen, ‘maar toch, zulk een bittere armoede beweegt het hart.’ Wat verder was het weer een jonge vrouw die een vriendelijk woord ontving. Zij naderde Cruyf. Hij kon reeds onderscheiden dat zij verouderd was, dat de zorg een rimpel ploegde in het effen voorhoofd en groeven om den fijnen mond. Daar bedekte plotseling een gloeiende blos haar gelaat, en haar paard, gevoelig aan iedere zenuwtrekking, steigerde. Maar neen, haar blik gleed langs Cruyf, als zag zij hem niet, en zij reed hem voorbij.

‘Het is toch waarlijk een gezicht dat tot erbarmen stemt,’ zeide een vrouw uit het volk tot Cruyf die naast haar stond, ‘eene vrouw zoo jong, zoo teer, zoo schoon, en steeds onder ruwe krijgers, steeds door gevaren omringd.’

‘Ja,’ gaf de jonkman vol bitterheid ten antwoord. ‘En de gravin van Holland en Zeeland, die zich dagelijks laat bezien en aangapen door het volk, als ware zij een slechte vrouw!’

Deze laatste woorden werden er uitgestooten, een weinig te luid, zij werden gehoord. ‘Zwijg, zwijg!’ riepen sommigen en anderen vroegen: ‘Wie heeft dat gezegd?’

Nu volgden er antwoorden, verward dooreen geroepen. ‘Een vriend van de landsvrouw, een Hoekschgezinde. Bedaard slechts, mannen! het kan geen kwaad!’ ‘Neen, 't is de Friesche spion!’ ‘'t Is die man die dagelijks om het raadhuis sluipt, of hij misschien de gravin kan na-

deren! Een spion! Een moordenaar!' Het tumult werd grooter.

Maar Jacoba keerde zich om in den zadel. 'Grijpt dien man!' luidde haar kort bevel, en voordat hij goed wist wat er gebeurde, was Cruyf gegrepen, gebonden en onder strenge bewaking in den toren van het raadhuis gebracht. Hij kon niet eens een poging doen om zich te verdedigen, alle handen waren tegen hem, en alle stemmen overschreeuwden de zijne, zoodra hij eenwoord wilde spreken.

Moeielijk zou het zeker zijn, zijne gedachten te beschrijven gedurende de eerste uren van zijn gevangenschap. Eerst kende zijn toorn geen grenzen en hij riep zijne bewakers toe, dat hier een misverstand had plaats gehad, dat hij de hertogin moest spreken en deze hem zeker in vrijheid stellen zou. Maar toen niemand hem hoorde, of liever, niemand naar hem luisterde, kwam hij tot kalmte en besloot zijn tijd af te wachten; Jacoba kon nog niet van haar rit terug zijn; zoodra zij kwam, was de zaak zeker in een oogenblik beslist.

Langzaam gingen de uren voorbij, de avond viel, het was donker in zijne gevangenis, hij huiverde van de kou. Daar werd de deur geopend, en tegelijk met den cipier, die hem brood en bier bracht, trad niet een bode van Jacoba maar Hendrik Mande binnen.

'Mijn zoon,' riep hij vol diepe smart, zoodra zij alleen waren. 'Moet ik u hier vinden! Wat hebt gij gedaan, dat het zoover komen moest?'

'Niets, heer oom, waarlijk niets. Een boos woord misschien, omdat het wachten mij al te bitter viel. Het werd in der haast gesproken, het ware beter gezwegen wellicht....'

t.o. 182

‘Grijpt dien man,’ luidde haar kort bevel....(Biz. 182).

‘Een boos woord dat u den hals kan kosten. In dezen tijd een smet te leggen op den naam der gravin, - het is wel het ergste wat gij doen kondt.’

‘Mij den hals kosten!’ riep Cruyf, thans niet zonder een glimlach. ‘Ja, zoo de gravin mij niet kende, of zoo zij niet hier ware en ter Gouw alleen werd bestuurd door haar verwoede volgers. Maar, vergeef mij, zoo ik mij verhoovaardig op een mijner daden, wat zijn alle booze woorden van de wereld, vergeleken bij de diensten die ik haar bewees!’

‘En toch staan uwe zaken slecht, mijn arme knaap. Uwe woorden, door allen zoo duidelijk verstaan, hebben de stad in oproer gebracht. Uw houding moet vreemd schijnen voor ieder die u niet kent. Dagelijks hebt gij met aandrang beproefd de gravin te spreken, zij wees u af, gij kwaamt terug. Toen alles te vergeefs was, hebt gij u op haar weg geplaatst en woorden gesproken, die, het volk tegen haar konden opzetten. De hertogin van. Beieren, die een derde huwelijk sloot, terwijl haar tweede echtgenoot nog leefde, heeft wel reden kitteloorig te zijn, wanneer er sprake is van haar eer.’

Cruyf bleef eenige oogenblikken in nadenken verzonken, toen haalde hij de schouders op.

‘Het kan alles waar zijn, wat gij zegt. Maar de gravin zal toch niet... Neen, zij kan niet... Als gij alles wist...’

‘Ik vreeze, ik begrijp al te veel. Maar ik wil den moed niet verliezen. Ik,heb een bode aan uw vader gezonden. Hij moet hier komen en ons helpen.’

‘Mijn vader? Wat hebt gij hem gezegd?’

‘Wat ik weet en - wat ik vrees.’

‘Gij zult hem noodeloos doen ontstellen.’

‘Gave God, dat gij de waarheid spraakt. Na mijn brief kan het niet anders of hij komt onmiddellijk hier heen. Zoo hij maar niet te laat komt. Uw zaak zal spoedig onderzocht en spoedig behandeld worden.’

‘Welnu!’ riep de jonkman uit, ‘ik verlang niets liever. Men zal niets doen buiten de gravin, daar alles toch haar persoon geldt. En mag ik haar maar eenmaal zien en spreken, dan ben ik gerust. In hare handen ben ik immers veilig! Al ware er niets dan de plicht der dankbaarheid die haar bewoog.’

De monnik slaakte een diepen zucht. ‘Kind,’ sprak hij, ‘gij kent haar niet zooals ik haar ken. Ik zag haar reeds op haars vaders knie. Wat was er ooit heilig bij eene vrouw zooals zij?’

Den volgenden dag reeds werd Cruyf voor den krijgsraad gebracht. Ware hij minder zeker van zijne zaak geweest, het zou hem verontrust hebben, dat men hem niet de algemeene gevangenis had aangewezen maar in eene afzonderlijke cel gebracht, zooals dat placht te geschieden met gevaarlijke misdadigers. De getuigen werden gehoord, de rechters overlegden: ‘een stille waarheid zitten,’ noemde men dat in die dagen. Toen hij aan de dreigende gezichten rondom zich begon te vermoeden dat zijn zaak ernstig werd opgevat, drong hij er op aan dat men zijn vorig leven zou onderzoeken, om te weten hoe hij tot nu toe zijn tijd had doorgebracht. Niemand sloeg er acht op. Met het recht, alleen de angst bezielde zijne rechters. Aan alle zijden trokken de vijanden op tegen het kleine hoopje Hoekschen, en in den nauw aaneengesloten kring schuilde nog een verrader, een spion!

Dat kon niet worden geduld. Het was gevaarlijk voor allen. Een menschenleven had weinig waarde in die dagen, toen ieder nauwelijks een uur zeker van het zijne was. Cruyf had de gravin beleedigd, dit was hoogverraad en kon slechts met den dood worden gestraft. En voordat hij nog den tijd had gehad zich te verdedigen, zag hij, de moedige, de getrouwe, die voor zijne vorstin alles had gewaagd, zag Jan Lambertzoon Cruyf zich om een onvoorzichtig woord ter dood veroordeeld.

Het vonnis verwonderde hem meer dan dat het hem angst inboezemde. Hij geloofde niet dat het zou worden uitgevoerd. Ware het een zware geldboete geweest, of een verbanning, of het gebod van een bedevaart naar Rome, of zelfs naar Jeruzalem, hij zoude het geloofd hebben. Maar thans de dood, de dood binnen een paar dagen! Dat was onmogelijk, in Jacoba's hoofdkwartier, in de stad waar zij het bevel voerde. Hij zoo jong, zoo krachtig, hersteld onlangs van een zware ziekte, opgewekt tot een nieuw leven, hij sterven! Het kon niet waar zijn.

Toen zijn oom in zijn kerker kwam, den avond van zijn veroordeeling, stond hij vroolijk op en stak hem de beide handen toe.

‘Wat komt gij brengen?’ vroeg hij. ‘Goed nieuws?’

‘Goed nieuws?’

Het spreken kostte den ouden man moeite, de stem bleef steken in de keel.

‘Ik meende, dat gij bij de gravin waart geweest, en dat zij van het dwaze vonnis gehoord had.’

‘Arme knaap! wat zou het baten, of ik naar de gravin ging? O, dat het zoover komen moest! Dat ik

u hiertoe moest brengen. Ik begrijp het niet. Gods weg is duister.'

'Heer oom, gij denkt toch waarlijk niet.. Maar neen, het is te dwaas. Kon ik de gravin maar zelve spreken,' vervolgde hij, driftig met den voet stampend. 'Maar men houdt mij van haar af, dat is duidelijk. Die edelen willen niet, dat zij mij bij zich toelaat. En ik, die alles voor haar geven wilde, mijn leven, ja mijn leven.'

'Arme knaap!' riep de monnik, bij deze woorden opnieuw in tranen uitbarstende. 'O, zoo ik slechts begreep, wat in deze Gods bedoeling kan zijn. Hij heeft mij gewaarschuwd., heer Arent...'

'Van wien spreekt gij toch?' viel zijn neef hem in de rede.

'De kluizenaar van Leiderdorp... maar ik begreep hem niet, ik wilde hem niet begrijpen. O, dat het zoover komen moest, dat ik zelf, met mijn eigen hand het moest doen... het kind mijner zuster.'

Cruyf werd getroffen door zijn diepe smart.

'Ween niet zoo, heer oom! Waarlijk, alles zal zich spoedig ophelderen. Zoo ik slechts de gravin kon spreken, een oogenblik slechts. O, wat gaf ik voor een paar minuten.'

'Gij hebt gelijk,' zeide Hendrik Mande opstaande, 'wij mogen nog niet wanhopen. Ik ga naar Jacoba. En gij, tracht gij te slapen, zoo gij kunt. Morgen kan uw vader hier zijn.'

XIII

Het was niet vóór den volgenden dag dat Hendrik Mande toegang kreeg tot de vorstin. De zwakke man beefde over al zijne leden. Hij had den nacht in tranen en gebed doorgebracht. Ook Jacoba was niet rustig gestemd, een donkere blos brandde op hare wangen, hare oogen schitterden als bij heftige gemoedsbeweging. Maar hare stijfgesloten lippen duidden aan, dat zij een vast besluit genomen had en moeielijk daarvan zou zijn af te brengen. Zij zag den monnik recht in het gelaat met groote koude oogen.

‘Wees welkom, eerwaarde vader!’ sprak zij, ‘maar wij bidden u, wees kort! Gij zijt reeds de twaalfde die heden tot ons komt, en dit arme hoofd heeft eindelijk behoefte aan rust.’

‘Ik zoude ook niet tot u komen, ware het niet, dat ik in u steeds zie .... de dochter van mijn weldoener, van mijn edelen graaf Willem .. O, vergeef mij dus, zoo mijne woorden u mishagen, zoo ik de kunst niet versta, uw hart te treffen. Bedenk op dit oogenblik, edele vrouw, dat ik tot uw vader placht te spreken in ongekunstelde taal, als een vriend tot zijn vriend en dat zijn oor steeds voor mij geopend was.’

‘Ik weet het,’ gaf Jacoba ten antwoord, ‘mijn vader

was u zeer genegen en heeft ook vaak uw klooster mild bedacht. Zoo gij dus een verzoek tot mij hebt te richten, spreek vrij uit, schoon gij moet bedenken, dat mijns vaders dochter arm en haar erfdeel in vreemde handen is.'

'Edele vrouw, ik vraag u niet om geld of goed voor mij of voor mijn klooster. Ik vraag u om iets, dat gij geven kunt, sedert het den Almachtigen God heeft behaagd den eenen mensch macht te geven over het leven van den anderen. O, vergun mij u te smeeken voor een leven, dat mij zeer dierbaar is.... dat u geheel is toegewijd.'

Jacoba's oogen schoten vlammen.

'Eerwaarde vader,' klonk het hard en droog, 'vraag mij voor u zelf een gunst, die zij u toegestaan, voor zoo ver ik haar geven kan. Maar laat het uwe vorstin over, te waken voor haar eigen eer en de veiligheid van haar land.'

'Uw eer? Edele vrouw, zou die gebaat zijn, als uw trouwste aanhanger het schavot besteeg? Al had hij u beleedigd, zou dan uw eer, uw naam als vorstin niet meer gebaat zijn door genade? Een man moet misschien door strengheid heersenen. Eene vrouw mag het door goedheid doen.'

De gravin haalde de schouders op. 'Uwe woorden rieken naar de kloostercel,' sprak ze niet zonder minachting.

'O, neen, edele vrouw, neen! spreek zoo niet. Het is niet in de cel, het is in den bitteren strijd des levens, dat ik de wijsheid verwierf, waarop de hertog, uw vader, dikwerf geliefde te steunen. Ik ben uit het volk voortgekomen, ik heb in lange, moeielijke jaren ook den adel leeren kennen. En waarop heeft uw vader, heeft uw

grootvader zijn troon gevestigd? Op de liefde van de poorters, zijn onderdanen.'

'De poorters!' sprak Jacoba met minachting. 'Zij hebben fraai hunne beloften gehouden, zoodra hij de oogen sloot! Zie Haarlem, Amsterdam, Enkhuizen, Leiden, bijna al de steden van Holland, enkele getrouwen uitgezonderd. Zij hebben gehandeld, zooals het hen goed dacht en niet gevraagd naar plicht of eer.'

'Laat het dan niet hun voordeel zijn u te bestrijden.'

'Hun voordeel? Zij mogen daarnaar niet vragen. Ik ben de wettige vorstin dezer landen. Zij zullen mij trouw zijn, of anders...' Zij balde de vuist. De blauwe ader op haar voorhoofd zwol en kronkelde zich.

'Met onderdanen, die slechts uit dwang gehoorzaamden, heeft nooit een vorst zich op den troon gehandhaafd! Mevrouw,' ging hij voort, na eenige oogenblikken aarzelen thans met vaster stem: 'Toen ik afscheid nam van uw vader, mijn weldoener, in de heilige ure, toen hij op zijn sterfbed lag, vroeg hij mij, aan u de trouw te houden die ik voor hem gevoelde, aan u te geven wat ik voor hem over had. Tot hiertoe drukt mij die gelofte als lood op het hart, ik was al te flauw in het nakomen.

'Maar o, edele vrouw, vergeef mij, maar het was omdat ik, omdat uwe onderdanen wel weten dat gij een mannelijken moed hebt, en een groot verstand, en een ondernemingsgeest door niets neer te slaan, maar zij hadden nog geen gelegenheid te ondervinden of gij hen liefhebt, of uw hart bloedt onder de rampen van dezen vreeselijken oorlog, of gij hun het lijden zoudt willen besparen indien gij er de macht toe hadt. Toon het thans, edele vrouw, thans staat het in uw macht dit te doen.

Het leven van den zoon van Hoorn's burgemeester is in uwe handen. Geef hem aan zijn vader terug. Laat hij het in West-Friesland, tot in het hooge noorden toe bekend maken, hoe gij uw volk liefhebt. Dat gij hen gelukkig zult maken, zoodra gij er de macht toe hebt. Allen zullen u met blijdschap volgen. Een krachtig en strijdbaar volk zal eindelijk het zwaard ontblooten. Lang hebben zij geaarzeld, thans strijden zij en slechts voor u. En ik zelf, mevrouw! mijne krachten zijn gering, maar zoo ze u van dienst kunnen zijn, zal ook ik mijne cel verlaten, schoon God weet wat het mij kost, maar mijn leven zal gewijd zijn aan uw dienst, zooals het was aan dien van uw vader.'

Jacoba had naar hem geluisterd in weerwil van zich zelf. Eindelijk sprak zij: 'Gij spreekt schoone woorden eerwaarde vader, maar vergeef mij, het zijn woorden, die minder passen in de raadzaal dan in het klooster. Daar kan men veilig droomen van goedheid en trouw en liefde. Ik echter weet beter hoe ik de kroon moet bewaren, die ik van mijne vaderen geërfd heb.'

'En die kroon... ook al verovert gij haar op uwe wijze, zij siert u niet voor eeuwig. De geslachten, die na u komen, zullen vragen hoe gij haar gedragen hebt. En als ook uw ure slaat, Mevrouw, dan zal God het vragen. Voor Hem moet gij u verantwoorden, zooals de minste poorter dat moet doen.'

'Gij spreekt als een zoon der Kerk spreken moet. Maar zoo ik mij naar de Kerk moest richten! Eerst heeft zij mijn huwelijk van Jan van Brabant gewettigd, daarna heeft zij het onwettig verklaard. Thans zal zij het weder goedkeuren, omdat de machtige hertog van Bourgondië dat verlangt.'

‘Ik spreek niet van de Kerk, edele vrouw! Gods macht zal blijven, als ook de Kerk zal zijn voorbijgegaan. Voor Hem moet gij u verantwoorden.’

‘Welnu, ik zal het weten te doen!’ riep zij uit, terwijl zij opsprong van haar zetel en door het vertrek liep, met haastigen, zenuwachtigen stap. ‘Dat ik ze allen zoo had! Brabant met de vrouwe van den Assche en Glocester met de jonkvrouwe van Cobham, en mijn geëerbiedigden oom van Beieren en mijn edelmoedigen neef van Bourgondië, den Goeden noemt men hem...’ Zij stiet de woorden uit. ‘Dat ik ze allen zoo had, hier in ter Gouw, op het zelfde schavot. Dat ik hen kon laten boeten voor de angsten van mijn vlucht, voor de ellende van mijn gevangenschap, voor de schande over mijn hoofd. Dat ik hun bloed had, hun bloed, tot den laatsten droppel. Het zou nog te weinig zijn voor mijn ellendig huwelijk, voor mijn vergiftigd leven. Voortaan voor mij geen liefde, geen geluk, geen huwelijksvreugde meer. Maar heersenen zal ik, ik zal gravin zijn. En wat mij in den weg staat, moet vallen.’

‘Maar niet mijn neef!’ riep de monnik vol afgrijzen. ‘Niet een onschuldige, mevrouw, gij moogt het niet doen. Uw leven hebt gij aan hem te danken. Hij verloste u uit de gevangenis, hij zou alles voor u doen, hij heeft u lief.’

In haar krankzinnige woede gaf zij een verkeerden uitleg aan zijne woorden.

‘Ha, dat is het!’ riep zij uit. ‘Gij hebt het woord uitgesproken. Het is over zijne lippen gekomen, hij mag niet blijven leven. Denkt gij dat ik dien knaap rustig naar zijn land zal laten trekken, om daar ginds den spot

te drijven met mij? Te moeten denken, dat hij zal zeggen tot zijn laaggeboren vrouw: Zie, deze lippen heeft de hertogin van Beieren gekust! Dat hij zal zeggen, zooals hij het hier reeds deed op de markt: Zij is een veile deerne, die zich aan ieder geeft!'

'Om aller heiligen wil, mevrouw' riep de monnik, 'zwijg toch. Dit is verschrikkelijk. Dit heb ik niet kunnen vermoeden. Hij heeft er mij nooit iets van gezegd. O! gij kent hem niet, wildet gij hem maar eens zien, een enkele maal, hij smeekt er u om. O, laat mij hem tot u brengen, laat hem zelf pleiten voor zijn leven!'

'Hem zien?' Een gloeiend rood bedekte Jacoba's gelaat. Een oogenblik kwam er toch iets zachts, iets vrouwelijks in hare oogen, maar toen vlamde de hartstocht weder op. 'Ja, ik zal hem zien, morgen voor het laatst. Monnik,' sprak zij, en zij ging vlak voor hem staan, en hij voelde haar adem terwijl zij met ingehouden stem de woorden uitstiet: 'Gij, die reeds zoo veel weet, gij zult alles weten.' En toen langzaam: 'Ik heb dien knaap lief! Ware hij van edelen bloede, al was hij mijn vasal, ik verhief hem op mijn troon, hij zou mijn rijk deelen en mij beschermen, want hij is meer dan de dauphin van Frankrijk, meer dan Brabant, meer dan Glocester. Maar hij is een dorper. Dat is zijn zonde. Daarom wil ik hem niet meer zien. Maar ook geen ander zal hem bezitten. Geen vrouw zal gelukkig zijn door zijne liefde. Nu hij mij ontzegd is, zie ik hem liever sterven voor mijne oogen.'

De monnik zag haar aan met een blik vol ontzetting.

'Als dit zoo is, mevrouw,' sprak hij, 'dan is hij minder te beklagen dan gij. Want alle heiligen kunnen u

niet redden, zoo gij uwe ziel losmaakt van uw Schepper en u aan den Satan overgeeft. Mijn plaats is thans aan zyne zijde.'

Een geraas van voetstappen buiten de deur, ruw klinkende stemmen, een worsteling als van iemand wien men beletten wil binnen te dringen, brak zijne woorden af. De deur werd opengestooten. Lambert Cruyf, de burgemeester van Hoorn stond op den drempel. Zijn mantel was met stof bedekt en aan zijn gordel hing nog de wel gevulde geldtasch. Hij kwam zooeven van de reis en had zich niet den tijd gegeven van kleederen te verwisselen. Hij zag den monnik aan met een angstige vraag op het gelaat.

'Ik vermag niets,' zeide deze met diepe droefheid, 'maar gij, och kondet gij haar hart verteederen!'

Hendrik Mande richtte zijne schreden naar de gevangenis van zijn neef, maar keerde halverwege terug. Hij miste den moed om binnen te gaan. Hij voor zich zelf had geen hoop meer. Maar behoefde hij dit thans reeds den jonkman te zeggen? Het was toch niet onmogelijk, dat de woorden van den vader iets uitwerkten.

Bij den veroordeelde echter zou een ander hem voor zijn. Op de markt ontmoette hij den kluizenaar van Leiderdorp. Hij wisselde haastig met. hem eenige woorden, waarop deze zijne schreden naar den toren richtte. Toen de zware deur van de cel zich langzaam opende, verwachtte Cruyf zijn oom te zien binnentreden of misschien zijn vader, wiens komst hij bevend te gemoet zag. Maar met een kreet van verrassing zag hij op, toen hij den kluizenaar herkende.

‘Gij hier, eerwaarde vader!’ riep hij uit. ‘O hoe goed van u, de moeite van die reis u te getroosten om mijnent wil.’

‘Ik hoorde dat gij in leed en droefheid zijt,’ luidde het teedere antwoord.

‘Ja, en ik begrijp zelfs nog niet recht hoe ... Maar het zal morgen wel alles duidelijk worden. Het is de dag, zooals men zegt, van mijne terechtstelling. Maar...’

‘Gij gelooft dus niet, dat gij sterven zult?’

‘Eerwaarde vader, het is onmogelijk. Hier, in dit treurig verblijf, heb ik ruimschoots gelegenheid om over alles na te denken, wat er de laatste weken is gebeurd. De gravin weet immers wel, dat ik haar met hart en ziel verknocht ben. Zij moge vertoornd op mij zijn, om een woord in haast uitgesproken en verkeerd begrepen, maar mij daarom te laten dooden .... het is te dwaas!’

De groeven op het gelaat van den kluizenaar werden nog dieper. ‘Mijn God,’ zuchtte hij, ‘welk een zware taak legt Gij mij op de schouders. - Mijn zoon,’ vervolgde hij toen, ‘verlang er niet naar, den dag van morgen te overleven. Op uw leeftijd is het sterven geen ramp. Gij hebt nog weinig strijd, weinig lijden gekend. Maar onvoorbereid moogt gij de eeuwigheid niet ingaan. Belijd uwe zonden voor Gods heilig aangezicht, voordat Hij u roept voor Zijn rechterstoel.’

‘Eerwaarde vader!’ riep de jonkman verschrikt.... ‘Maar neen, wat gij zegt is onmogelijk. Gij spreekt als mijn oom, maar gij beiden kent de gravin niet. Wist gij, wat ik weet ... hoe zij mij haar dankbaarheid toonde, schoon ik niet meer deed dan mijn plicht. Hooge eer wilde zij mij geven...’ Hij zweeg, maar zijne oogen schitterden.

‘Zij is valsch,’ sprak de monnik somber. ‘Vertrouw hare woorden niet; zij zijn ijdel en verwaaien als de wind.’

‘O, neen! gij kent haar niet, zij is goed en genadig. O, wist gij eens wat zij mij beloofde!’

‘Wat heeft zij u beloofd?’ vroeg de kluizenaar met vlammenden blik. ‘Wat durfde zij u beloven, daar gij niets van haar te hopen hadt?’

‘Niet met ronde woorden, eerwaarde vader, maar toch, zij doelde op den ridderslag dien zij mij geven zou. Is dat zoo onmogelijk? Ik zou de eerste niet zijn, in Holland noch in Vlaanderen. Men zegt, de Egmonts zelf zijn van dorperlijken bloede...’

Hij zweeg en keek naar buiten met oogen schitterend van levenslust. Beneden aan zijne voeten woelde alles druk dooreen. Op de markt was het vol van soldaten, edellieden, kramers, boeren en boerinnen; de stad Gouda was het middelpunt geworden van den handel van die streken, zoo lang de gravin, zoolang de kern van het Hoeksche leger er zich gevestigd had. Het weder was zoel; de eerste Novemberdagen deden bijna denken aan de lente, en de zonnestralen beschenen die bonte menigte met hunne kleeding van geel en scharlaken en rood en blauw op feestelijke wijze. En hij die jong was, en gezond en rijk, die meer van het leven hoopte, die meer reden had er van te hopen dan die allen, hij zou moeten sterven, morgen op dat zelfde marktplein? Het was onmogelijk.

De kluizenaar zag hem aan en zijn hart vervulde zich met onbeschrijfelijke bitterheid. ‘Weder een moord te meer op de zondenlijst van mijn rampzalig geslacht!’ zuchtte

hij bij zich zelf. ‘O Heer, wanneer zal de maat vol zijn?’ En als een angstkreet klonk het: ‘Maar laat slechts zijn lichaam haar prooi worden, o Heer! red zijne ziel, open zijne oogen, hij is blind. Doe het hem inzien dat hij staat aan den rand van den afgrond. Zijn leven moge zij nemen, maar niet zijn ziel! Laad die zonde niet op ons hoofd.’

De jonkman was diep getroffen, al begreep hij de woorden maar half, al kon hij niet weten, dat de kluizenaar in zijn angst op zich zelf de schuld voelde drukken van de zonden van zijn gansche geslacht.

‘Vader,’ sprak hij op zachten toon, ‘waarlijk, gij verontrust u voor niets. Zoo ik mocht, ik zou u kunnen zeggen... Zij gevoelt misschien meer voor mij dan voor anderen. Het was onze dagelijksche omgang... het was wellicht dat ik deed wat ik kon om haar mijn trouw te betuigen... O neen, zij zal die dagen niet vergeten: vol bitterheid waren zij, maar ook zoo vol zoetheid, dat ik ze vaak terug verlang.’

‘Knaap, gij weet niet wat gij zegt. Begrijpt gij het dan niet, dat was uw doodzonde! Met, dat gij een paar onvoorzichtige woorden spraakt, maar dat gij in haar hart gevoelens deedt ontwaken, die niet de vrouw, maar de hertogin vernederden. Waarom anders gaf zij haar zegel aan het doodvonnis?’

‘Ik begrijp dat niet,’ gaf Cruyf ten antwoord. ‘Ik geloof eerder, zij heeft iets met mij voor. Misschien staat zij mij toe, morgen voor haar te verschijnen. Misschien wil zij mij te midden van hare edelen en grooten een eer bewijzen, waarop ik geen aanspraak heb gemaakt, maar die ik in hare oogen wellicht verdien. Het kan zijn

dat zij een bestraffing wil geven aan mijn onrechtvaardigen rechter, die mij veroordeelde zonder onderzoek, zonder naar mijn verdediging te luisteren; dat zij tot hem zeggen zal: ‘Zie, gij hebt hem ter dood veroordeeld, maar ik schenk hem het leven, want hij redde het mijne, toen allen mij verlieten .. en dan .. en dan.. O, ik zie haar voor mij, ik hoor hare stem, terwijl zij de woorden uitspreekt.’

Hij zweeg, en ook de priester kon geen woorden vinden. Vol ontzetting staarde hij op den verblinde. Kon het zijn, dat God opzettelijk zijn hart verhardde, dat Hij hem met blindheid sloeg? Zijn taak was onbeschrijfelijk zwaar. Alle hoop te ontnemen aan dezen jongeling, zoo vol van hoop en vertrouwen! Van sterven spreken tot hem die zoo vol was van leven en levenslust, het ging boven zijne krachten. Een oogenblik overpeinsde hij, of het niet beter ware den knaap te laten in zijn gerustheid, opdat hij zonder angst, zonder strijd in het andere leven mocht overgaan. Maar o neen, duizendmaal neen! Sterven in zijn verblinding dat was sterven zonder biecht, zonder absolutie, dat was verloren gaan voor eeuwig. En wat te doen als op het laatste oogenblik den jongeling de oogen opengingen? Als de doodsangst hem aangreep wanneer het te laat was?

Nog nooit in zijn geheele leven had hij zich zoo klein gevoeld, zoo onmachtig, nog nooit had hij zoo vurig gebeden om volharding, om licht, om kracht. Toen hij weder de lippen opende om te spreken, klonk zijne stem zacht als die eener vrouw, en Cruyf luisterde plotseling, getroffen, helaas, hij wist zelf niet door welke noodlottige gelijkenis.

‘Mijn zoon,’ zoo sprak hij met groote teederheid, ‘gij

gelooft niet, gij wilt niet gelooven, dat de hand eens menschen morgen uw leven van u nemen zal. Maar kan God zelf het niet van u eischen? Zie, gij zijt zoo sterk niet meer als gij vroeger waart; gij hebt veel geleden, uwe wonden, uw angst, uwe ziekte hebben u verzwakt. Thans heeft de gevangenschap van de laatste dagen u van uw nachtrust beroofd. Uwe zenuwen zijn overspannen, gij hebt uwe spijze niet aangeroerd. Kon het niet zijn dat het slechter met u stond, dan gij wist? Dat uw verzwakt lichaam die spanning niet langer verdroeg, dat Gods engel nog dezen nacht tot u kwam?'

'Eerwaarde vader!' kreet de jonkman ontzet en wierp zich voor hem op de knieën.

'Mijn zoon,' vervolgde de priester 'beeft gij zoo voor het aangezicht van den dood? Is het dan wel goed met u? Hebt gij in de laatste maanden niet minder aan uw arme ziel gedacht, dan aan ijdele wereldsche roem en eer? Hebt gij trouw gebiecht? Of bleef uw ziel beladen met schuld, nooit beleden en dus nooit geboet?'

'Maar wat ik deed, deed ik voor mijn vorstin. Het was mijn plicht h aar te verlossen.'

'Zeg het mij, zoo waarachtig, als wij ieder oogenblik bereid moeten zijn, om voor Gods aangezicht te verschijnen, of al uwe bedoelingen zuiver waren, ook toen uw taak volbracht was, ook toen gij begeerdet naar ter Gouw te gaan, ook toen gij aanhieldt, den eenen dag na den anderen om de gravin nog eenmaal te zien. En thans nog, nu gij zooveel van haar hoopt en verwacht, kunt gij die wenschen, die begeerten allen verantwoorden?'

Een lange diepe stilte volgde, vol van vurig gebed, vol van moeielijk en pijnlijk zelfonderzoek. Toen kwamen,

onder zuchten, onder tranen, langzaam, een voor een de bekentenissen, welhaast zich samensmeltend in een schuldbelijdenis vol bitter berouw. En telkens en telkens klonken na de biecht met heiligen ernst de plechtige woorden van den priester: ‘Ego te absolvo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.’[1]

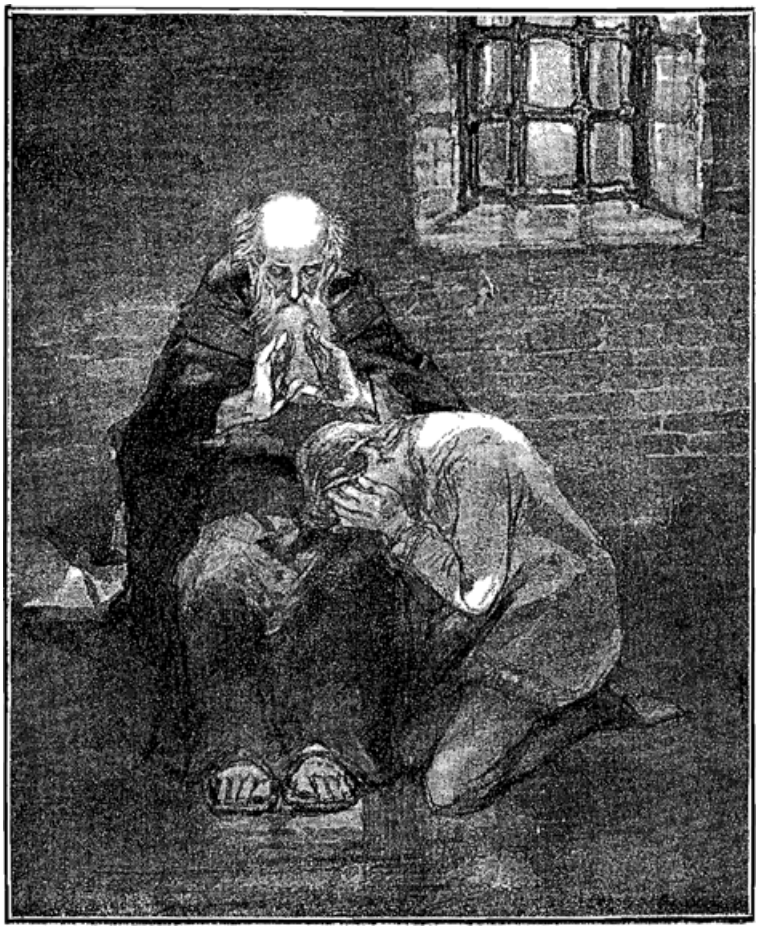

De zon was reeds lang onder gegaan en het was zeer stil in de straten en op de markt. Nog steeds lag de boeteling geknield voor zijn biechtvader, maar schoon de kerkermuren hen omsloten, in hun hart daalde diepe vrede, heilige rust.

1 Ik geef u absolutie in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes.

‘Mijn zoon,’ klonk het met woorden, vaak afgebroken door ontroering, ‘verontrust u niet langer. De Heer is getrouw. Hij heeft uwe ziel aangenomen. O, Hij is geen gestreng rechter, en zoo Hij uw hart wil, is het om u met weldaden te overstroomen. Wie is een God gelijk Hij, vol liefde, vol ontferming, vol eindeloos geduld? Wij zondigen, Hij is goed; wij wederstreven Zijne geboden, Hij is geduldig; wij wederstaan Hem in het aangezicht, Hij vergeeft ons telkens en telkens weer. O, mijn zoon, nog heden zult gij Hem zien, omstraald van al Zijn heerlijkheid; heilig maar toch vol nederbuigende ontferming. Schrei niet, mijn zoon, uw hart zij niet ontroerd. Gij zijt zalig te prijzen boven duizenden. Als wij nog zuchten in het stof, en worstelen om van de banden des vleesches ontslagen te zijn, zult gij reeds leven in heiligheid, in gelukzaligheid, zonder strijd, voor eeuwig....’

Haastige voetstappen naderden buiten de gevangenis en braken zijne woorden af, Cruyf sprong op, de deur werd opengestooten. Zijn vader trad binnen, in een oogenblik lag hij aan zijn hart.

‘Verblijd u,’ riep hij uit, ‘de gravin geeft u genade!’

‘Genade?’ riep de priester. ‘Maar neen, het kan niet zijn!’

‘Het heeft mij veel gekost, maar eindelijk, eindelijk is haar hart getroffen.’

‘Maar welke redenen kunt gij hebben gebruikt?’ vroeg de kluizenaar.

‘Redenen die klinken!’ en hij wees op zijn geldbuidel, ‘redenen die gij, monniken en priesters, maar zelden tot uw beschikking hebt. Maar wij poorters weten maar al

te goed, wat onze vorsten noodig hebben om hun hofstaat op te houden, om hunne oorlogen te voeren. Voor een flinken losprijs heb ik mijn zoon vrijgekocht. Maar eerst moet hij gestraft worden voor zijne onvoorzichtige woorden. De eer der gravin moet worden gewroken. Hij zal het schavot bestijgen en onder het zwaard doorgaan. Maar dan, als de beul het heeft opgeheven, dan zal de gravin wenken met haar sluier tot een teeken van genade en het vonnis wordt niet uitgevoerd. Het is een zwaar oogenblik, maar vrees niet, mijn zoon! Twee sterke paarden staan gereed, en terstond rijden wij weg, ver weg van dezen hofstoet, naar Hoorn, naar het vrije Westfriesland.'

'Mijn vader,' sprak de zoon in diepe ontroering, 'wat hebt gij voor mij gedaan! Maar voortaan is mijn plaats aan uwe zijde. Nooit zal ik u weêr verlaten.'

Zwijgend was de kluizenaar getuige van dit tooneel. 'Het zij zoo,' sprak hij na een pauze. 'Moge hij nog dezen laatsten nacht doorbrengen, kalm, rustig en zonder angst. Maar Gij, o Heer, Gij zijt getrouw. Gij hebt zijne ziel aangenomen!'

XIV

Nooit zeker heeft iemand met zooveel kalmte, met zooveel rust, den dag van zijn dood zien dagen, als Jan Lambertsz Cruyf. Hij had zich later tot slapen neergelegd, dan anders zijn gewoonte was. Zijn vader bleef nog lang bij hem., sprak met hem, luisterde naar hem, het was een samenzijn vol liefde en vrede, vol hoop op een heerlijke toekomst. Zij vertrouwden op het woord der gravin en hadden geen angst voor eenig dreigend gevaar. Daarop sliep hij lang en vast, hij hoorde den hamer niet, die het schavot in elkander sloeg, hij zag niets van de drukte en het gewoel en het samenstroomen der menigte, belust op het akelig schouwspel. Hij ontwaakte, versterkt en verfrischt, in vrede met God en de wereld, een gevoel van innige zachte blijdschap doorstroomde zijn hart, het was dankbaarheid voor al de liefde die hij had ondervonden in de laatste dagen, liefde, die zijn sterfuur zacht maken wilde, die zijn leven gelukkig maken zou. Zijn vader zou niet bij hem komen op dien morgen, hij zou daar ginds staan onder de menigte en het aanzien hoe de gravin, met haar sluier wenkend, hem genade gaf. Met vroolijken moed verliet Cruyf zijn kerker en zag naar den lichtblauwen hemel op, waarin de witte wolkjes dreven en die zich voor het eerst weer welfde boven zijn hoofd.

Met vasten tred ging hij het marktplein over.

Wel bekroop hem een gevoel van afkeer en huivering, toen hij de trappen van het schavot besteeg; het was vreeselijk daar te staan voor het oog van de menigte, maar weldra zou hij het gejuich zijner vrienden hooren, als alles voorbij was, als hij daar stond als een vrij man, begenadigd, geëerd door Jacoba. Want... en dit vooral deed zijn hart kloppen van blijde vreugde... hij zou haar wederzien, hare stem hooren, eindelijk van haar weten, waarom het haar had goed gedacht, hem dit alles te laten ondergaan. En dan - dan moest de groote scheiding komen, maar door het geluk dat hij in dat oogenblik smaken zou, kon hij de duistere toekomst vergeten. Toen hij boven was gekomen overzag hij de markt. Daar op de trappen voor het stadhuis zat Jacoba van Beieren, de groote oogen starend op hem gevestigd, het schoone gelaat doodsbleek, zelfs de lippen bloedeloos, de handen rustend in den schoot. Achter haar het trouwe gelaat van jonkvrouwe van der Dilft, vol van goedheid en deelneming, en rondom haar edelen en grooten van goeden naam en hoogen huize, die hij van aanzien kende of die hij had ontmoet gedurende zijn onzalig verblijf in ter Gouw. Beneden zag hij den heer van de Merwede, en hoorde hoe die hem op forschen toon een paar woorden van bemoediging toeriep; naast hem stond zijn oom Hendrik Mande in het witte kleed van de kanunniken van Windesheim, en naast hem zijn vader, in zijn deftig ambtsgewaad, de muts op het grijze hoofd en het oog met die welbekende uitdrukking van liefde en bezorgdheid naar hem opgeheven. En toen hij de blikken over de volksmenigte liet gaan,

in de hoop daar nog een dierbaar trouw gezicht te vinden, zag hij daar den kluizenaar van Leiderdorp in zijn bruine pij, de groote holle oogen op hem gericht, den vinger wijzend naar omhoog.

De beul gebood hem neder te knielen; snel gehoorzaamde hij en liet zich den blinddoek voor de oogen binden zonder smart, zonder strijd, zonder angst. Daar werd het zwaard omhoog geheven, ieder wachtte op het afgesproken teeken. Jacoba echter bewoog zich niet. Zij zat daar roerloos, koud, als uit marmer gehouwen. Zij uitte geen woord van genade, zij gaf geen teeken met de hand en zelfs de herfstwind was niet zoo barmhartig, dat hij haar sluier bewoog, hij liet hem nederhangen in lange, slappe plooien. Wog een oogenblik, het zwaard sloeg neder en het schoone jonge hoofd plofte op de planken van het schavot. De heer van de Merwede sprong naar voren, als wilde hij wat geschied was nog voorkomen. ‘Bij den Hemel,’ zoo klonk zijn forsche stem over het marktplein, ‘dat is een bloedige ridderslag, edele vrouw! De knaap had iets beters aan u verdiend.’

Maar de oude burgemeester stond daar doodsbleek voor de gravin, als een geest uit het graf verrezen. Driemaal opende hij de lippen, driemaal sloot hij ze weer, zijn stem weigerde geluid te geven. Eindelijk kwamen de woorden, dof en heesch, maar toch, door de ademlooze stilte die er heerschte, verstaanbaar tot in de verste hoeken van het plein: ‘Thans is uw lot beslist, nooit zult gij over dit volk regeeren. Een moordenares zijt gij en gij hebt uw eigen geluk vermoord! De vaders zullen zich van u wenden, de zonen zullen

u ontvlieden, nooit zult gij heersenen over dit land!'

'Grijpt hem! werpt hem in den kerker!' riep de gravin, gebiedend oprijzend. Maar de heer van de Merwede plaatste zich voor hem. 'Mevrouw,' riep hij, 'zoo iemand hem durft aanraken, dan ontzeg ik u!' Toen vatte hij den half wezenloozen ouden man bij de hand en leidde hem dwars door het gedrang heen, naar een zijstraat, waar de beide paarden gereed stonden. Daar deed hij hem stijgen, ach, op het paard voor zijn zoon bestemd, en zelf op het andere springend, nam hij de twee teugels in de hand, en reed de poort uit, in scherpen draf den weg op naar het noorden, zonder den ouden man tijd tot klagen, zonder zich zelven rust te gunnen. De ridder bleef bij hem, hij liet hem niet los, hij dwong hem zijn dofheid, zijn onverschilligheid te overwinnen, hij dreef hem voort te gaan. En de grijsaard liet zich leiden, hij gehoorzaamde als een kind, hij besefte nog niet zijne smart in al hare grootte. Hij begreep niet, dat hij geen zoon meer had, dat zijn toekomst was vernietigd, dat de knaap, dien hij had liefgehad, voor wien hij had gewerkt, koud lag en dood, opgeofferd aan den hartstocht eener vrouw. De slag was al te zwaar, al te onverwacht nedergekomen; hij had verdoofd, in stede van te verpletteren.

Na een moeielijke reis van drie dagen verhieven zich voor zijn oog in de mistige Novemberlucht de torens van Hoorn. Was de vreeselijke tijding hen reeds vooruitgesneld, en verdrong daarom het volk, de stad uitloopend, zich op den heirweg, om te zien of de burgemeester haast terugkeerde en met hem zijn geliefde zoon?

Helaas, zij zagen wel den ouden man, de haren wit-

gebleekt, de fiere gestalte gebogen, jaren verouderd in die enkele dagen, maar aan zijn zijde slechts een vreemdeling, om hem te helpen en bij te staan, een vreemdeling wiens sombere blik het ergste deed vermoeden. Zwijgend had de oude man den langen weg afgelegd, maar toen hij de bekende stad wederzag en de oude bekende gezichten, vond zijne zielesmart voor het eerst uiting in woorden en tranen.

'Hij is dood!' riep hij, 'hij is dood! Wacht niet op hem, nooit zal hij wederkeeren in uw midden. Nooit zal ik zijne stem weer hooren, nooit zijn voetstappen in mijn eenzaam huis. O, ik ben beroofd, ik ben beroofd! Ik ben armer dan de armste onder u!'

De heer van de Merwede bracht hem naar het oude steenen huis, zijn woning; maar hij kon daar niet blijven, hij ging naar buiten, de Appelmarkt en den Roosteen over, liep met starenden blik langs het Oost en het Noord, als moest het welbekende gelaat plotseling weer voor hem staan op die welbekende plaatsen, als ware het onmogelijk dat hij in de stad, die zijn kind had zien opgroeien, voortaan zou moeten voortleven zonder hem. De stad bloeiende, zijne zaak zich uitbreidende, de nieuwe gebouwen, waarvan hij de grondslagen had zien leggen, zich verheffend, hun voltooiing naderend, en dat jonge leven afgesneden in zijn bloei om een niets, om een los uitgesproken woord, om de gril eener vrouw! Zou hij het overschot zijner dagen moeten doorbrengen, deze vreeselijke waarheid overpeinzend, en eindigen in het bewustzijn dat er op aarde geen geluk, geen hoop meer voor hem was?

Eene zachte hand werd op zijn schouder gelegd en

de man, een der schepenen, die hem thans aansprak, zich eerbiedig buigende voor zijn groote smart, redde hem van den waanzin.

‘Heer Cruyf,’ sprak hij op zachten toon. ‘De vreeselijke tijding, die gij brengt, vervult de geheele stad met bangen schrik. Ook ons dreigt het ergste van deze vrouw. En Hoorn ligt daar zonder wallen, zonder poorten, open voor den wreeden vijand. Mijn Heer! vergeef mij, zoo ik u moeite geef, maar de Raad der stad is vergaderd, wij hebben uw hulp en uw voorlichting noodig.’

Toen besefte de Burgemeester, dat schoon hij al zijn geluk verloren had, er toch nog plichten waren die hem riepen. Hij volgde zijn geleider in de raadzaal, en aan de mannen daar vergaderd en die lange jaren met hem hadden gewaakt voor het heil der dierbare stad, verhaalde hij met korte, afgebroken woorden van de groote wreedheid, die hem tegen alle recht en billijkheid beroofd had van zijn zoon.

De heeren luisterden en toen hij geëindigd had met spreken, stonden zij op en besloten eendrachtiglijk zulk een landsvrouw nooit te zullen dulden, maar tegen haar te strijden, zoo lang zij kracht gevoelden in hunnen arm.

Maar de stad lag daar open en onbeschermd; wel was het wilde leger der Kennemer boeren naar het zuiden getrokken en lag daar voor Haarlem in beleg, maar zoo die stad overging of het beleg werd opgebroken, kon het binnen enkele dagen zich vertoonen voor de vijandige zusterstad. Er moest dus onverwijld een aanvang worden gemaakt om Hoorn te bewallen, maar waar zoude zoo spoedig het geld te vinden zijn?

Toen gespte burgemeester Cruyf zijn geldtasch los, en legde die voor zich op tafel. ‘Dit is de losprijs,’ sprak hij, ‘dien ik de gravin voor mijn zoon had aangeboden. Ik geef haar aan de stad, mits het geld gebruikt worde voor het bouwen van wallen en poorten. Maar laat men spoedig een aanvang maken met het werk, voordat de vorst invalt en den grond te hard maakt om te bewerken.’

Op deze wijze werd Hoorn voor het eerst door wallen omringd[1] en reeds den volgenden dag begon men met den arbeid. Dagelijks zag men den ouden burgemeester bij het nieuwe werk, dagelijks kon men hooren hoe hij de arbeiders aanvuurde om spoed te maken en hun voor oogen hield wat hun lot zou zijn, als door hun traagheid het werk niet gereed was voordat de vijand kwam en de overwonnen stad zich zou moeten buigen onder het juk der gravin. En zij kwamen gereed, de wallen van Hoorn en tegen dien muur, opgebouwd door haar eigen wreedheid, zou Jacoba's hoop vergaan. Want niet door den noodlottigen slag van Brouwershaven, niet door het opgeven van Haarlems beleg zag zij haar macht gebroken. Het waren felle slagen, maar die zij dragen, kon, en die welhaast vergoed werden door de tweede schitterende overwinning bij Alfen. Maar toen de kern van haar macht, haar leger vereenigd met de onversaagde Kennemers, met Willem Nagel aan het hoofd, naar Hoorn optrok en voor Hoorn het hoofd stiet, toen honderden

1 Zie ovter den dood van Jan Lambertsz Cruyf en de gevolgen daarvan Wagenaar's Vaderl. Historie III boek, XII bl. 483; Velius' Chroniek v. Hoorn. Boek I bl. 42 en noot 59: F. von Löher: Jacoba von Baiern II bl. 307:F. Halma, Tooneel der Nederlanden, onder Hoorn: enz.

t.o. 208

‘Dagelijks zag men den ouden Burgemeester bij het nieuwe werk.....’ (Blz. 208).

sneuvelden in den bloedigen slag voor Keeren, en de overigen in hun wilde vlucht bij Woggenum achterhaald, daar zonder genade werden nedergehouwen, toen was Jacoba's macht in de hartader getroffen, en nooit heeft zij zich daarvan hersteld. Voor Hoorn keerde de oorlogskans, en al zocht zij door geweld en wreedheid haar naam gevreesd te maken, de betoovering, aan haar persoon verbonden, was verdwenen als een lichte wolk aan den zomerhemel. Weldra bleef haar niets over dan haar titel en de schaduw har er macht. De oude burgemeester beleefde het nog, hoe zij voet voor voet het gansche erfdeel harer vaderen aan haar vijand moest afstaan, hij beleefde het nog hoe het schitterende Bourgondische vorstenhuis met zijn vreemde taal, zijne vreemde gewoonten, met zijn liefde voor pracht en vertooningen, maar ook met zijn smaak voor kunst en letteren in ons land zijn intocht deed. Toen legde hij afgetobd het vermoeide hoofd ter neder en werd verzameld tot zijne vaderen.

Maar lang voordat het geluk haar den rug toekeerde had freule van der Dilft de gravin verlaten. Den avond van den dood van Cruyf verscheen zij voor haar gebiedster en verzocht haar op eerbiedigen toon, ontslagen te worden van haar dienst, opdat zy zich zou kunnen terugtrekken naar een klein slot in Henegouwen, dat hare zusters bewoonden en waar zij hare laatste levensjaren wenschte door te brengen.

De gravin, die den ganschen dag had doorgebracht geslingerd tusschen diepe verslagenheid en zenuwachtige opgewondenheid, stoof op toen zij dit verzoek vernam.

‘Gij, van der Dilft? Neen, gij zult niet gaan, gij zult bij mij blijven!’

‘Edele vrouw,’ antwoordde de jonkvouw op bedroefden maar vasten toon, ‘dat zal ik niet. Ik ben te oud voor dit hof.’

‘Te oud? Dan zal ik uwe werkzaamheden verlichten. Zeg mij wat gij wilt, ik zal alles veranderen, maar gij moet bij mij blijven.’

‘Mevrouw, het is niet voor mijn taak, het is voor den geest van dit hof dat ik mij te oud voel. Van uw vader placht men te zeggen, dat hij kleur hield tegenover vriend en vijand, en trouw was voor den een, maar onverzoenlijk tegenover den ander. Die geest is van uw hof geweken. Ik kan er niet meer leven.’

‘Doe gelijk gij verkiest,’ sprak Jacoba op koelen toon, ‘maar ik weet dat uw geslacht door den oorlog is verarmd en gij zijt daarom dwaas, dat gij mij juist op dit oogenblik verlaat. Weldra zal ik meesteresse zijn van deze landen, en zij die mij trouw zijn geweest in het ongeluk, zooals gij, goede van der Dilft, zullen dan het eerst aanspraak hebben op mijn erkentelijkheid.’

‘Mevrouw,’ riep de jonkvrouw, met een blos van verontwaardiging op het oude gelaat, ‘dat hebt gij toch heden niet getoond aan dien armen knaap. O, sedert ik zijn bloed zag stroomen en hem zag nederliggen zoo wreed, zoo onrechtvaardig vermoord, sedert is het mij onmogelijk bij u te blijven. Elken nacht zou ik vreezen zijn bloedige schim te zien verrijzen, om haar te vervolgen die hem doodde en hen die haar blijven dienen.’

‘Zwijg, van der Dilft,’ riep Jacoba, gloeiend van toorn. ‘Ik eer uwe grijze haren, maar zulk een toon voegt u niet tegenover uwe gebiedster.’

‘Gij zijt mijne gebiedster niet meer, mevrouw,’ was

het antwoord, op bedroefden toon gegeven. ‘En gaven de heiligen dat ik de eenige was, die gij hebt verloren op dezen vreeselijken dag.

Zoo scheidden de beide vrouwen dien avond en zagen elkaar nooit weder. Den volgenden dag ging de jonkvrouwe van der Dilft naar Henegouwen terug, waar zij hare dagen eindigde in vergetelheid en naar haar stand in armoede.

Heer Dirk van de Merwede keerde na eenige dagen uit Hoorn terug; men zegt, dat hij, volgens zijn rondborstigen aard, Jacoba zijn oordeel over haar daad niet verzweeg. Maar toch bleef hij getrouw aan de gravin en aan de partij waarvan hij zijn heil verwachtte. Hij deed nog menigen Cabeljauw in het zand bijten, maar hoe krachtig zijn arm was en hoe onwankelbaar zijn trouw, hij kon Jacoba niet redden noch zijn eigen geslacht tot den ouden luister herstellen. Men leest in de geschiedboeken van die dagen, dat de gravin hem in hare laatste levensjaren een jaargeld verzekerde van tweehonderd ducaten, in dien tijd voldoende om hem voor gebrek te bewaren. Het schijnt dus, dat zij althans zijne trouwe diensten niet vergeten heeft. Haar eigen leven bleef avontuurlijk tot haar dood. Maar van haar strijd tegen Filips van Bourgondië, hare laatste levensjaren in den Haag doorgebracht, haar vierde huwelijk met Frank van Borselen, daarvan leeren de kinderen reeds op de school, het is dus onnoodig dat alles hier te herhalen. De vijf-en-dertig jaren van haar leven staan met bloedige letteren geboekt in de kronieken van ons land. Zij was gevreesd bij velen, maar heeft geen roep van trouw en goedheid nagelaten.

Van Hendrik Mande zijn de berichten minder uitvoerig. Hij keerde naar Windesheim terug, maar met een scherpen angel in het hart, want nooit kon hij zich zelven het aandeel vergeven, dat hij, door zijn neef in diens voornemen aan te moedigen, had in diens rampzalig uiteinde. Nooit achtte hij zichzelf waardig, onder de broederen van Windesheim in den geestelijken stand opgenomen te worden. Hij bleef reddiet; wel nam hij met de broederen de godsdienstoefeningen waar, wel zat hij met hen aan, en stond zijn naam bij de hunne in de rol van het klooster, maar nooit droeg hij het volledige ordekleed; hij werd tot de diensten aan het altaar niet toegelaten en had ook in het koor, waar hij met de anderen medezong, altijd de laagste plaats.[1]

Door zijne broederen geëerd en bemind, wijdde hij zich weder aan zijn geliefden arbeid en vele zijn de werken, fraai geschreven en veelal schoon verlucht, door hem achtergelaten. Hij is een van de eersten die stichtelijke boeken in de landtaal schreef. ‘Men kon,’ zoo zegt de geschiedschrijver van het klooster Windesheim en zijne bewoners, ‘men kon zich verlustigen in de zoete Dietsche sprake, die er vloeide uit zijne pen, als hij, in zijne cel gezeten, worstelend soms met de taal om haar te dwingen tot een waar en waardig uiten van zijne innigste gedachten, schreef over de geheimenissen van het werkende, geestelijke en schouwende leven, of zijn vernuft bot vierde in het uiteenzetten van de “versiering der inwendige woning” of “de minnende ziel” deed spreken met “haren Beminde” of zich voor Hem deed uitstorten in woorden van roerend geklag.’

1 Prof. Acquoy. Het klooster te Windesheim en zijn invloed, I bl. 27.

Toch vond hij, ondanks dien arbeid, niet meer in zij ne cel de rust en het geluk, die hem er vroeger verbeidden. Telkens riep zijn hart hem naar Noord-Holland, waar zijn oude vriend leefde, wiens hart bloedde uit een gelijke wonde als het zijne. Die beide mannen zochten elkaar, zij hadden behoefte aan elkanders gezelschap en troost. Ten slotte heeft Hendrik Mande zich in het noorden gevestigd, en bleef er, ook na den dood van zijn zwager. Hij overleefde hem nog eenige jaren en is zelf op hoogen leeftijd in het klooster Sion te Beverwijk gestorven.